પ્રસ્તાવના

વ્રતધારી શ્રાવકો મુખ્યત્વે કરીને બાવીશ અભક્ષ્યના ત્યાગી હોય છે, તેમના ઉપયોગની જાગૃતિને અર્થે તથા ધન્ય ભવ્ય પ્રાણિઓના હિતના માટે બાવીશ અભક્ષ્ય, અનાચરણીય વસ્તુઓ વગેરે સંબંધી કિંચિત્ અધિકાર દર્શાવ્યા છે. તે વાંચી, વિચારી તદનુસાર વર્તન રાખવા તેઓ યથાશક્તિ ઉજમાલ થશે, તો સ્વપરને અતિ હિતકારી થશે. કેટલાક બંધુઓ બાવીશ અભક્ષ્ય ત્યાગ, અગર બીજા નિયમો લે છે, પરંતુ તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજ્યા વગર પાછળથી વ્રતમાં સ્ખલના પડે છે, જેથી વ્રતપાલનની સાથે તેનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ સમજાવવા માટે આ પ્રયાસ કર્યો છે. જેમાંની ઘણીખરી બાબતોના ખુલાસા વિદ્વાન્ મુનિમહારાજાઓ તથા ઉપયોગવંત શ્રાવકો વગેરેને પૂછીને લખ્યા છે. કેટલીય બાબતોમાં મતભેદ હોવાથી મધ્યસ્થપણું રાખવું ઉચિત જાણી યથાયોગ્ય લખ્યું છે, છતાં પણ, શંકા જેવી બાબતોમાં વિશેષ જ્ઞાની પાસેથી નિર્ણય કરી લેવો. આ ગ્રંથમાં મતિમંદતાથી જે કાંઈ શ્રીવીતરાગની આજ્ઞાવિરુદ્ધ લખાયું હોય, તે સંબંધી શ્રીસંઘ સમક્ષ મિથ્યાદુષ્કૃત દઉં છું.

આ પુસ્તક અથથી ઇતિ સુધી વાંચવા જરૂર ખપ કરવો, તથા જે રસોઈનું કામ કરતા હોય, તેને ઉપયોગપૂર્વક સમજાવી, તે મુજબ વર્તવા શીખામણ આપવી. તથા, આ પુસ્તક વાંચી સમજી યથાશક્તિ નિયમ લેવા અવશ્ય ઉદ્યમ કરવો. અને જેઓ વિરતિવંત છે, તેઓએ અવશ્ય બીજા અન્ય મુગ્ધ-સંસારજાળમાં ફસાએલા -પ્રાણિઓને વિરતિરૂપી સુખડી ચખાડવી. આ પુસ્તક તેમજ જ્ઞાનના દરેક પુસ્તકની આશાતના કરવી નહિં. "આગમની આશાતના નવિ કરીએ." એ પૂજાનું રહસ્ય વારંવાર મનન કરી, જ્ઞાનની

વિષયાનુક્રમણિકા

નવમી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

મૂળ લેખકનું લખાણ કાયમ રાખવા ઉપરાંત છઠ્ઠી આવૃત્તિમાં જે ઉમેરો કરવામાં આવેલ છે, [તે] આવા કૌંસમાં બતાવેલ છે.

રોજના જીવનમાં માર્ગદર્શક થતું આ પુસ્તક ધાર્મિક વૃત્તિના પુરુષોને માટે એક અમૂલ્ય ચીજ બની ગયેલ છે, જેથી દિવસે દિવસે તેના તરફનો ચાહ વધતો જ જાય છે.

વિદેશી પરિચયને લીધે લોકોના જીવનમાં અનેક પ્રકારનો પલટો આવતો જાય છે, તથા ખાનપાનમાં ઘણી નવી બાબતોએ પ્રવેશ કર્યો છે, તથા પ્રથમની ઘણી ચીજોની બાબતમાં ઘણી ઘણી શંકાઓ પૂછવામાં આવે છે. તો તે બાબતમાં–શાસ્ત્ર આધારે તથા સિદ્ધાંતોને આધારે યોગ્ય માર્ગદર્શન પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજાઓ તરફથી મળે, તે અત્યંત ઈચ્છવા યોગ્ય છે. આઠમી આવૃત્તિની ૨૦૦૦ નકલ ખલાસ થતાં આ નવમી આવૃત્તિની ૫૦૦૦ નકલ છપાવી છે.

આ આવૃત્તિનું પ્રૂફ સંશોધન શ્રીમદ્ યશોવિજયજી જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળાના પ્રાધ્યાપક **શાંતિલાલ સોમચંદ મહેતા** એ કાળજીપૂર્વક કર્યું છે.

સ્ખલનાઓ માટે લક્ષ્ય ખેંચવાથી નવી આવૃત્તિઓમાં યોગ્ય પરિમાર્જન કરવા ખાસ કાળજી રખાશે. બધી જીવો આ પુસ્તકથી આત્મિક લાભ ઉઠાવે. એજ અભિલાષા.

વિ. સં. ૨૦૨૯
કાર્તક સુદિ ૫

લિ.
શ્રીમદ્ યશોવિજયજી જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળા
અને
શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ–મહેસાણા

ો બાવીશ અભક્ષ્ય: અને બત્રીશ અનંતકાય: વિગેરેના યાગી તો જરૂર હોવા જોઈએ.

* [શ્રાવકના ધાર્મિક જીવનમાં પણ—અહિંસા તપ: અને સંયમ: પ્રધાનપણે હોવા જ જોઈએ, એટલે આહારમાં પણ એ ત્રણ તત્ત્વો ખાસ હોવા જ જોઇએ. એ ત્રણ તત્ત્વો જૈન આહાર વિધિ અને ભક્ષ્યાભક્ષ્ય વિચારની કસોટી રૂપ છે "જૈન ખાન-પાનની વિધિમાં આરોગ્ય: રુચ્યુત્પાદકત્વ: વિગેરે તત્ત્વોને સ્થાન નથી" એમ કોઇએ માનવાનું નથી. પરંતુ ઉપર જણાવેલા ત્રણ તત્ત્વો મુખ્ય હોય છે. વાચક મહાશયો તે હકીકત આ પુસ્તકમાં કાંઈક વિસ્તારથી જાણી શકશે.

ઉદ્દેશ ગ્રન્થ:

બાવીશ અભક્ષ્યો

ंचुंबरि चउ विगई हिम-विस-करगे अ सव्व-मट्टी अ ।
ाइ-भोयणगं चिय बहु-बीअ अणंत-संघाणा ॥ १ ॥
घोलवडा वायंगण अमुणिअ-नामाइं पुप्फ-फलाइं ।
तुच्छ-फलं चलिअ-रसं वज्जे वज्जाणि बावीसं ॥ २ ॥

પાંચ પ્રકારના ઉંબર ફળ: ચાર મહા વિગઇઓ: હિમ: વિષ: કરા: સર્વ પ્રકારની માટી: રાત્રિભોજન:

---

* મૂળ ગ્રંથમાં અથવા નીચેની ટીપ્પણીઓમાં જ્યાં [ ] આવા કૌંસ વચ્ચે લખાણ આવે, તે આ આવૃત્તિમાં અમોએ હાલમાં કરેલો વધારો સમજવાનો છે.

શ્રી મૃગાવતીઃ અને **ચંદનબાલાઃ** પ્રમુખ સાધ્વીજીના ઉત્તમ ચારિત્રઃ શિયલ તથા વિનયાદિકઃ ગુણોનું અમને અહર્નિશ અનુમોદન હો !

શ્રી **આણંદજીઃ** શ્રી **કામદેવજીઃ** શ્રી **પુણિયાજીઃ** અને શ્રી **જીરણઃ** પ્રમુખ શ્રાવકોના ઉત્તમ દ્વાદશવ્રતો : જ્ઞાનઃ દર્શનઃ ચારિત્રઃ એ ત્રણ રત્નોની આરાધકતા તથા દૃઢ સમ્યક્ત્વાદિ ઉત્તમ ગુણોઃનું અમે શીઘ્ર અનુકરણ કરતા થઈએ

શ્રી **સુલસાઃ** અને **રેવતીઃ** પ્રમુખ શિયળવતી શ્રાવિકાઓના દૃઢ સમ્યક્ત્વાદિ સુચરિત્રોનું સ્મરણઃ અનુકરણઃ અમને સદા પ્રાપ્ત થાઓ !

શ્રી જૈનશાસનની અધિષ્ઠાયિકા શ્રી **શ્રુતદેવી** સકલ સિદ્ધિ આપો !

શ્રી **મહાવીર** ભગવંતના શાસનની રક્ષા કરવાવાળા **માતંગ** યક્ષઃ અને **સિદ્ધાયિકા** દેવીઃની સ્તુતિ હું વિઘ્નશાંતિ માટે કરું છું.

શ્રી જૈનધર્મની સેવા કરવામાં તત્પર બીજા સમ્યગ્દૃષ્ટિદેવોનું **સ્મરણ** કરી, શ્રી **સૂત્ર સિદ્ધાંતમાંથી** ઉદ્ધરી જિનાજ્ઞાનુસાર ત્યાગ કરવાની ઈચ્છાવાળા અને ધર્મના ખપી જીવોને ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો વિવેક સમજાવવા **અભક્ષ્ય-અનંતકાય-વિચાર** નામના ગ્રંથનો પ્રારમ્ભ કરું છું.

ઉત્સર્ગ માર્ગેઃ શ્રાવકને પ્રાસુક-અચિત્ત નિર્દોષ આહાર લેવાનું કહેલ છે, અને જો શક્તિ ન હોય, તો અપવાદ માર્ગેઃ શ્રાવક સચિત્તના ત્યાગી હોવા જ જોઈએ. તે પણ ન બની શકે,

૧ લા પ્રકરણમાં બાવીશ અભક્ષ્યો ઉપર ટુંકમાં વિવેચન.

૨ જા પ્રકરણમાં-૩૨ અનંતકાય.

૩ જા પ્રકરણમાં-ચલિત રસ.

૪ થા પ્રકરણમાં-ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો કાળ.

૫ મા પ્રકરણમાં-અતિહિંસાને કારણે વર્જ્ય પદાર્થો.

૬ ઠ્ઠા પ્રકરણમાં-ઉનાળામાં અને ચોમાસામાં તથા આર્દ્રાથી અને ચોમાસીથી વર્જ્ય પદાર્થો.

૭ મા પ્રકરણમાં-ચાલુ વપરાશમાં આવતી વનસ્પતિઓ અને તે વિષે રાખવો જોઈતો વિવેક.

૮ મા પ્રકરણમાં-વ્રતધારીઓને કેટલીક અગત્યની સૂચનાઓ.

૯ મા પ્રકરણમાં-શ્રાવકના ઘરમાં તથા વર્તનમાં પાળવા જોઈતાં કેટલાક નિયમો.

૧૦ મા પ્રકરણમાં-શ્રાવિકાઓને અગત્યની સૂચનાઓ.

૧૧ મા પ્રકરણમાં-સંમૂર્છિમ મનુષ્યની દયા પાળવા વિષે.

૧૨ મા પ્રકરણમાં-કુમારપાળમહારાજનાં બાર વ્રતો.

બહુબીજઃ અનંતકાયઃ સંધાન-બોળ અથાણું વિગેરેઃ ઘોલવડાંઃ વેંગણઃ અજાણ્યા ફુલ અને ફળઃ તુચ્છ ફળઃ અને ચલિત રસઃ એ ૨૨, બાવીશ વર્જવા યોગ્ય અભક્ષ્યોને વર્જવા જોઈએ. ૧-૨

બાવીસ અભક્ષ્યો :—

પાંચ ઉંબર	૯. માખણ
૧. વડના ટેટા	૧૦. હિમ (બરફ)
૨. પારસ પીંપળા તથા પીંપળાની ટેટીઓ	૧૧. વિષ (ઝેર)
	૧૨. કરા
૩. પ્લક્ષ (પીંપળા) ની ટેટીઓ	૧૩. સર્વ પ્રકારની માટી
	૧૪. રાત્રિભોજન
૪. ઊંબરા (ગુલર) ની ટેટીઓ	૧૫. બહુબીજ
	૧૬. અનંતકાય
૫. કચુંબર (કાળા ઉંમરા) ટેટીઓ	૧૭. બોળઅથાણું
	૧૮. ઘોલવડાં
ચાર મહાવિગઈઓ	૧૯. વેંગણ
૬. મધ	૨૦. અજાણ્યા ફળ-ફૂલ
૭. મદિરા	૨૧. તુચ્છ ફલ
૮. માંસ	૨૨. ચલિત રસ

ઉપર પ્રમાણેની બે મૂળ ગાથાઓ ઉપર આખા ગ્રન્થની રચના કરવામાં આવેલી છે. તેથી ઉદ્દેશ ગ્રન્થ જણાવી તે દરેકનું વિવેચન કરવામાં આવશે.

મહાવિગઇઓ

૬ મધ ૭ મદિર
૮ માંસ ૯ માખણ

એ ચારેય વસ્તુઓના રંગના જેવા રંગના અસંખ્ય જીવો તેમાં નિરંતર ઉપજે છે, માટે અભક્ષ્ય છે. તથા તે ચાર મહાવિગઈઓ અતિ વિકાર કરનારી છે. (એટલે માનસિક અને શારીરિક દોષો પણ ઉત્પન્ન કરનારી છે.) તેનું વિશેષ વર્ણન યોગશાસ્ત્રઃ જૈનતત્ત્વાદર્શઃ વગેરે ઘણા ગ્રન્થોમાં બતાવ્યું છે, જેથી અત્રે સંક્ષેપમાં જ કહીએ છીએઃ—

૬ મધઃ—

વાઘરી લોકો વિગેરે મધના પૂડા લાવે છે, ત્યારે પ્રથમ તેઓ તે જગ્યાએ ધુમાડો કરી મધમાખીઓને અત્યંત ત્રાસ ઉપજાવી તેના રહેઠાણ રૂપ એ પૂડામાંથી બહાર કાઢે છે. તેમાં ઉડવાને અશક્ત તેનાં નાનાં અનેક બચ્ચાંઓ હોવાથી, તે સર્વ પોતાના પ્રિય પ્રાણોથી મુક્ત થાય છે. એક માણસે ઘણા વર્ષો સુધી અત્યંત પરિશ્રમથી સંગ્રહેલું ધન એક જ રાત્રિમાં ચોરો આવીને ચોરી જાય છે, ત્યારે તેને, તથા તેના કુટુંબીઓને કેટલું દુઃખ થાય છે? તેજ પ્રમાણે આ અનેક જીવોએ ઘણા વખતના કરેલા પરિશ્રમથી પોતાના નિર્વાહ માટે તૈયાર કરેલું મધ [મધપોડું–વિશ્રામ સ્થળ–ગૃહ] વાઘરી વગેરે અનાર્ય સ્વભાવના લોકો અત્યંત કષ્ટ આપીને લૂંટી જાય, ત્યારે તેઓને કેટલું દુઃખ થતું હશે? અને તેવા હિંસક લોકોને આપણે ઉત્તેજન આપીએ, તે કેટલું બધું ત્રાસજનક?

પ્રકરણ ૧ લુ

બાવીશ અભક્ષ્યો ઉપર ટુંક વિવેચન

---

૫. પંચોદુમ્બર

૧ વડના ટેટાઓ

૨ પારસપીંપળા અને પીંપળની ટેટીઓ

૩ પ્લક્ષ જાતના પીંપળાની ટેટીઓ

૪ ઉંબરો [ગુલર] ની પીપુ [ટેટીઓ]

૫ કચુંબર (કાલુંબર)નાં ફળો

એ પાંચેય વૃક્ષના ફળમાં ઘણા સૂક્ષ્મ ત્રસ જીવો ઉડતા જોવામાં આવતા હોય છે, જેની ગણત્રી થઈ શકતી નથી. માટે [તેમ જ, તેમાં ઝીણા બીજ પણ ઘણા હોય છે] તે સઘળા અભક્ષ્ય છે, તેથી તેનો ત્યાગ કરવો. દુષ્કાળ વિગેરે પ્રસંગે કદાચ અન્ન ન મળે, તો પણ વિવેકી પુરુષો એ ખાય જ નહિ. [[1]બીજના ઘણા વનસ્પતિ જીવોની અને તેમાં પડેલા બીજા ત્રસ જીવોની, એમ બે પ્રકારના જીવોની વિરાધના થાય. પીંપરની ટેટીઓ પણ આ પ્રકારની સમજવી.]

---

૧ ફળમાં જેટલા બીજ તેટલા વનસ્પતિકાયના જીવો જાણવા. તે બધાની માત્ર અલ્પ સ્વાદ ખાતર હિંસા કરવી યુક્ત ગણાય ?

દૃષ્ટિથી, પણ ત્યાજ્ય જ છે. [વિલાયતી કે દેશી દારુ-ગમે તે જાતનો દારુ નુકશાન કરે છે. માટે સાત વ્યસનમાં તેને ગણાવીને આપણા શાસ્ત્રકારોએ તેનો ત્યાગ કરવાના ઉપદેશ ઉપર સખ્ત ભાર મૂક્યો છે. એટલે તે રીતે પ્રભુની આજ્ઞા પ્રમાણે આપણે સર્વ લોકના હિતને માટે ઉપદેશ આપી શકીએ છીએ. દેશી દારુની બનાવટના સાધનો બંધ થાય, અને વિલાયતી દારુ જ શરૂ થાય, માટે દારૂબંધીની હાલની આખી હીલચાલ એક વ્યવસ્થિત ચળવળ તરીકે મોટા પાયા ઉપર ચાલતી હતી. સારૂં થયું કે-તેમાં આપણા મુનિમહારાજાઓએ ગમે તેવી ટીકાઓ થવા છતાં ભાગ ન લીધો. નહીંતર વિલાયતી દારુના પ્રચારમાં તો આજે આપણી સમ્મતિ ગણાઈ જ જાત. દેશ-નેતાઓને દેશી દારુ બંધ કરાવવા પૂરતું જ એ કામ કરવા દેવામાં આવ્યું હતું. દારુ અટકાવનાર દેશનેતાઓએ તાજી તાડી પીઈ ને દારુને બદલે તેની જરૂરીઆતનો દાખલો બેસાર્યો હતો. કેટલું આશ્ચર્ય ! હવે કયાં ગઈ દેશનેતાઓની લાગણી ? કેમ કોઈ પીકેટીંગ કરતું નથી ? પણ એ બધું બનાવટી હતું. વિલાયતી દારુ છુટથી પીવાય છે. આપણે તો સ્વાભાવિક રીતે જ દારુ છોડવાનો ઉપદેશ સમાનભાવે સર્વને આપી શકીશું જ.]

૮ માંસ—

[1]અનેક જીવો મારીને તૈયાર થાય છે. તે મુખ્ય ત્રણ ભેદે છે-જળચરમાં મચ્છી વગેરેનું; સ્થળચરમાં

---

૧. જ્યારે આયુર્વેદના કર્તાઓએ અનાર્યોનીયે ખાતર અભક્ષ્ય ઔષધો, ચરબી, તેલ વગેરે બતાવેલા છે, ત્યારે ચુનાની હકીમી ઔષધોમાં માંસ, ઈંડા અને મચ્છી, વગેરે

દેશી અને વિલાયતી અનેક જાતના દારૂઓ થાય છે. તે દરેક સર્વથા ત્યાગ કરવા જેવા જ છે, તાડી વિગેરે પણ ત્યાગ કરવા લાયક જ છે. એકંદર કોઈ પણ કેફી પીણાંઓ હિંસા દૃષ્ટિથી, આરોગ્ય દૃષ્ટિથી, નૈતિક દૃષ્ટિથી, આર્થિક દૃષ્ટિથી ધાર્મિક દૃષ્ટિથી અને સભ્ય-લાયક જીવનની અને સંયમી જીવનની

વસ્તુનો સડો-કરતાં તેમાં અનેક ત્રસ જીવો ઉપજે, તે સુદ્ધાનો યંત્રથી રસ કાઢી લેવો, તે. કેટલાએક ભોળા લોકો કોલનવૉટર વાપરે છે, પણ તે અચિત્ત નથી. અને તેના ઉપર દારૂ તરીકેની મોટી જગાત લેવાય છે. તેમાં પણ એક પ્રકારનો સ્પીરીટજ હોય છે.

૨—વિલાયતી દવાઓમાં અભક્ષ્ય પદાર્થ હોય છે, તેની વિગતઃ—

૧ **કૉડલીવર પીલ્સ**-દરિયાઈ માછલીના કલેજાના તેલની ગોળી.

૨ **સ્કાટઇમલશન ઑાવરીલ**-બળદ અને પાડાના અમુક ભાગનું માસ.

૩ **વિરોલ**-ગાયના મગજનો માંસ રસ.

૪ **બીફાઈરન વાઈન**-ઘેટાના માંસ યુક્ત બ્રાંડી.

૫ **કારતિક લીગવીડ**-માંસ મિશ્રિત.

૬ **સરોવાની ટોનીક**-સ્પીરીટ (મદિરા) યુક્ત.

૭ **એક્ષટેટ મોલ્ટ**-મધ અને માંસ મિશ્રિત.

૮ **એક્ષટેટ ચિકન**-કુકડીના બચ્ચાનો રસ.

૯ **વેસેન ઈન**-કુક્કરની ચરબી.

૧૦ **પેપસેન્ટ પાવડર**-કુતરા અને કુક્કરની બે ગોળી (અંડ)નો ભૂકો.

[૧૧ પેલૉલ તથા ઘણાં ઈંજેકશનો પણ આવા હિંસામય અને અભક્ષ્ય પદાર્થોમાંથી બનાવેલાં હોય છે.]

શરીરમાંથી છુટું પડતાં જ તે સડવા માંડે છે અને તુરત જ તેમાં તેના જ રંગના બારીક જંતુઆ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. એટલે તે રીતે પણ "**માંસ** ખાવામાં અસંખ્ય જીવોની હિંસા થાય છે" એમ પરોપકારી પુરુષોએ કહ્યું છે. માટે દરેક પ્રાણીને પોતાના સમાન ગણુવા, અને તેઓની હિંસાથી બચવા માંસ વિગેરે પ્રાણીજન્ય–**ખાન–પાન** તથા **ઔષધ** વિગેરેનો કોઈ-પણુ પ્રકારે ઉપયોગ ન જ કરવો જોઈએ.

એ જ હિસાબે શ્રી જૈનશાસનામાં **પંદર કર્માદાન** તજ-વાનું દરેક ધર્મિ પુરુષોને હંમેશને માટે ખાસ ફરમાવ્યું છે. કેટલાક દગાખોર લોકો **ઘીમાં ચરબીનો** ભેગ કરે છે, વિલા-યતી **બિસ્કુટ** પ્રમુખમાં અભક્ષ્ય પદાર્થના મિશ્રણનો સંભવ હોય છે, આજે કેટલાક તેવી ચીજો ખાય છે, એ ખરેખર ખેદજનક છે. તેથી **બિસ્કુટ**, [કોઈ બિસ્કુટમાં કે ચોકલેટમાં ઇંડાનો રસ સ્વાભાવિક જ હોવાનું સંભળાય છે.ગાયના માંસની પણુ ચોકલેટો આવે છે. આપણે પતાસા વિગેરેને બદલે પીપર-મેંટની ગોળીઓ છોકરાંઓને પાઠશાળાઓમાં વ્હેંચીએ છીએ, તે મોટામાં મોટી ભુલ થાય છે. કેમકે ભવિષ્યમાં આપણા અમુક પેઢીના સંતાનોને માંસાહારી બનાવવાની એ પ્રાથમિક યોજના છે. પીપરમેંટની ગોળીઓમાંથી નાની ચોકલેટો અને અને તેમાંથી મોટી ચોકલેટો અને તેમાંથી વધુ મોટી ચોકલેટો અને તેમાંથી તેથી વધુ મોટી અને કિંમતી તથા વીટામીનવાળી જે લગભગ માંસમાંથી બનાવેલી હોય છે. તે તરફ ધીમે ધીમે બાળકને દોરવી શકાય છે.] વગેરે આભડછેટવાળી ચીજોનો સ્પર્શ પણુ ન કરવો જોઈએ.

એવી ખોટી દલીલ ચલાવી છે. જેથી જીવદયા પાળવાની શોભા લઈ શકાય, અને **માંસ** પણ ખાઈ શકાય ! શું આ ન્યાયસ-રની દલીલ છે ? [મોટા પ્રાણીને મારવામાં ઘણી મહેનત પડે છે, એટલે તેને મારવા માટે ઘણી યુક્તિઓ–પ્રયુક્તિઓ કરવી પડે છે, તેથી વધારે તીવ્ર હિંસાના વિચારથી મન ડહોળાયેલું રહે છે. તેમ જ મનમાં ક્રૂરતા પણ આકરી મેળવાય છે. સારાંશ કે–કોઈપણ પ્રાણીને મારવામાં **હિંસા** જ છે. અને મોટાઈ-વાળાને મારવામાં મોટી હિંસા છે.] જે લોકો પોતાના દેવોના વાહન તરીકે કે–દેવોની આકૃતિ તરીકે અમુક પ્રાણીઓ માને છે, તેઓને ગણપતિની આકૃતિ જેવો હાથી અને ઇંદ્ર કે મહા-દેવના વાહનો તુલ્ય હાથી–સિંહ કે વાઘને મારવાનું યોગ્ય કેમ ગણાય ? ખરેખર, આવો જીવ હિંસાનો વિચાર પણ અધોગતિમાં જવાનું સૂચન કરે છે.

ખાટકી પોતાનો માંસ વેચવાનો ધંધો છતાં બકરાં, ઘેટાં, કે પાડાનું ગળું જાતે કાપતા જ નથી. પણ એકાદ પૈસો આપી ગળકટ્ટા વિગેરે વધુ નીચને હાથે છુરી મુકાવે છે, કેમ કે–તેમ કરવામાં તે પણ પાપ તો માને જ છે. એટલે માંસ ખાવામાં પાપ છે, એ વાતમાં દરેક લોકો સમ્મતજ છે જ.)

ઉપરાંત, **માંસ**ની અંદર પળે પળે અનેક **ત્રસ** જીવ ઉપજે છે. માંસને અગ્નિ ઉપર પકાવતા અને પકવ્યા પછી પણ તેઓ ઉપજ્યા કરે છે. તેની ખાત્રી એ છે કે–પડયા રહેલા મડદામાં મોટા મોટા કીડા પડી જાય છે. પરંતુ તે કીડાઓ વખત જતાં મોટા થયા હોય છે. પ્રથમ તો બારીક હોય છે. શરીરમાંથી છુટું પડેલું **માંસ** એ શરીરનો મરેલ ભાગ છે. અટલે

તંદુરસ્ત થવા માટે કેટલાક **ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો** વિચાર કર્યા વગર આવી ચીજો વાપરે છે. પણ હે ભવ્યો! તેના કિંપાકના ફળ જેવાં ફળ બહુ માઠી ગતિમાં જઈ ભોગવવા પડશે, તે વિચારો! અનાદિ કાળથી સ્થૂલ શરીર [પુદ્‌ગલ]ની સંભાળમાં જ આ જીવ ચારેય ગતિમાં ભમ્યો, પરંતુ પવિત્ર મન વગર આત્માનું કલ્યાણ થવાનું નથી. તેથી જન્મ : જરા : મરણ : આધિ : વ્યાધિ: અને ઉપાધિ : નાં દુઃખનું નિવારણ કરવા આવી અભક્ષ્ય ચીજોનો ત્યાગ કરો : ધન્ય છે- **વંકચૂલ** રાજકુમારને, જેણે પ્રાણાન્તે પણ **માંસનું** ભક્ષણ ન કર્યું, અને દેવગતિ સાધી. આપણે તેવા મહાત્મા પુરુષોનું અનુકરણ કરતાં કયારે શિખીશું? અને શિવસંપદા કયારે પામીશું?

૮ માખણ-

જેમ **દુધ** વખત જતાં બગડી જઈ ખાવા લાયક રહેતું નથી. તે પ્રમાણે દહીં પણ મેળવ્યા પછી બે રાત્રિ પછી જંતુ પડી જવાથી અભક્ષ્ય થાય છે. ઉંટડીના **દુધમાં** અન્ત મુંહૂર્તમાં જંતુઓ ઉપજે છે અને અભક્ષ્ય થાય છે. તેજ પ્રમાણે માખણ સર્વજ્ઞભગવંતોએ અભક્ષ્ય કહ્યું છે.**છાશમાં માખણ** સ્વાભાવિક રીતે જ આવી જવા સંભવ છે. તેથી વિરતિવંતે ગાળીને વાપરવી જોઈએ. અથવા અજાણતા આવી ન જાય, તેની જયણા રાખવી **માખણ** છાશમાંથી બહાર કઢાય કે તરત જ

---

૧ નબળાઇના દરદ માટે જો તેલનો ખપ હોય તો બદામનું તેલ સર્વ દવાથી ચઢીયાતું કામ આપે છે.

કેટલીક વિલાયતી દવાઓ જેમકે કૉડલીવરઓઇલ[1] (કોડ માછલીનું તેલ) કાટ ઈમલશન ઓવરીલ અને [2]મુંબઈ નામની દવા પ્રમુખ ચરબી વિગેરેના ભેગથી બનાવે છે. તેનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો જોઈએ.

---

૧ કૉડલીવ ઓઇલની ગરજ ખોપરેલથી સરે છે. જૂઓ ડા૦ ત્રિભોવનદાસ કૃત વૈદ્યક ગ્રંથ. (ટોપરામાં ક્ષય મટાડવાનો ગુણ છે. હિંદુઓમાં દરેક પ્રસંગે શ્રીફળનો રીવાજ છે. તેમાં આવા યોગ્ય હેતુઓ પણ સંભવિત છે. દરદીની હોજરીની શક્તિના પ્રમાણમાં ટોપરાનો રસ, કે ટોપરાં આપવાથી લોહી વધે છે, એમ જ્ઞાની પુરૂષો અને અનુભવી વૈદ્ય પાસે સાંભળેલું છે. સ્ત્રીઓને ધાવણ વધારવા ખાસ ટોપરાં ખવરાવાય છે. તથા ગાયનું ચોક્ખું દૂધ વિધિસર પીવામાં આવે, તો તે પણ ક્ષય મટાડે છે. કેમકે-મનુષ્યના શરીરના કણો અને ગાયના કણો સમાન છે. ભેંસ કરતાં ગાય ચપળ પ્રાણી છે. તેથી દરેક ધાતુઓ પણ ચપળ બને છે અને દૂધ સીધું લોહીમાં ભળે છે. ક્ષયના તાપની ગરમી ઠારે છે. કૉડલીવરથી મટેલા ક્ષય કરતાં ગાયના દૂધથી વધારે સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત થાય તેવી રીતે કાયમી ક્ષય મટે છે. આજકાલ-પંચગની જેવા સેનેટરીયમમાં ઘણા આર્યો ઔષધ કરાવવા જાય છે. ત્યાં દરદીઓને એવી જ અભક્ષ્ય દવાઓ અને ખોરાકો ડોકટરો ખાસ કરીને આપે છે. નરોડા પાસેના આપણા ક્ષયના જૈન સેનેટરીયમમાં આવા ઉપચારો ન થાય, તેની કાળજી સંપૂર્ણ લેવાવી જોઈએ. ડોકટરોનો આધાર આવી દવાઓ અને ખાનપાન થઈ ગયેલ છે)

૨ મુંબઈ નામની દવા જે માણસ તથા જનાવરના કલેજાંમાંથી બનાવે છે, તે તો પ્રગટપણે અભક્ષ્ય છે, તેના બદલે શીલાજીત વાપરવાથી તે દવાનું કામ કરશે.

વૈદક ગ્રંથમાં એ ચારેય વિગઈ વિનાની તમામ રોગોની તમામ દવાઓ બતાવી છે.]

૧૦ બરફ—

બરફ: હીમ: અને કરા: એ ત્રણે ય ચીજોમાં સરખો દોષ છે. **અપ્કાય** [દરેક સચિત્ત પાણી] નું એક બિંદુ અસંખ્ય જીવમય હોય છે, તે એક જીવનું શરીર સરસવ જેવડું કલ્પીએ તો પાણીના એક બિંદુના જીવો લાખ જોજનના જંબૂદ્વીપમાં ન સમાય એટલા સૂક્ષ્મ શરીરવાળા હોય છે. [બરફ પાણી ગાળીને કોણ બનાવે ? અને ગાળે તો પણ ઘણા નાના જીવો ગળણામાંથી પણ નીકળીને રહી ગયા હોય, તે બધા ઠંડીના ઉપદ્રવથી સંકોચાઈને મરી જાય,તથા કોઈ બાકી રહ્યા હોય; તો ઉપયોગ કરતી વખતે તેનો મરો થાય. એમ અનેક રીતે તેમાં પ્રત્યક્ષ રીતે પાપ સમજાય છે. માટે, બરફ વિગેરે અભક્ષ્યમાં ગણાવેલ છે. તે વ્યાજબી જ છે.

એટલે, પાણી પોતે અસંખ્ય જીવમય હોય છે, તે ઉપરાંત પાણીના એક બિંદુમાં કેટલાક બીજા ત્રસ જીવો હોય છે. [તે પૃષ્ઠ ૨૦ માનાં ચિત્રમાં જુઓ] તથાપિ પાણી વિના નિર્વાહ ન જ થાય, માટે જરૂર પૂરતું અને પ્રાસુક વાપરવું પડે છે.

દાહ થતો મટાડવાને **ચંદન** [સુખડ] કે **બરાસનું** વિલેપન કરાય છે. અથવા **ખડસલીયા પિત્તપાપડાનું**, **સાકરનું** પાણી, **બદામ** અથવા **સુખડ સહિત** પીવાથી તૃષા છીપે છે, પાકાં કેળાં પણ શરીરે મૂકવાથી ઠંડી કરનાર છે.

[૧]અંતર્મુહૂર્ત્તમાં તદ્વર્ણા સૂક્ષ્મ જીવો ઉત્પન્ન થાય છે. **માખણ** તથા **દ્વિદલ** પ્રમુખમાં જે જીવ ઉત્પન્ન થાય છે, તે **હેતુગમ્ય** નથી, પણ–**આગમગમ્ય** છે. માટે–જિનેશ્વરભગવંતોએ જે પ્રરૂપ્યું છે, તે સત્ય માનવું જોઈએ. [**આગમગમ્ય** પદાર્થોમાંના પણ કેટલાક પદાર્થો **પ્રયોગગમ્ય** અને **હેતુગમ્ય** કરી શકાય તેમ છે. પરંતુ, તેના સાધનો ગોઠવવામાં મોટો ખર્ચ થાય છે. અથવા, સૂક્ષ્મ હેતુવાદ સમજવામાં ઘણુજ ઉંડા **અભ્યાસ** અને **સૂક્ષ્મ** બુદ્ધિની જરૂર પડે છે. તેવા સાધનો ન હોય, અથવા તેવું સમજવાની શક્તિ ન હોય, તેટલા ઉપરથી **સર્વજ્ઞભગવંતોએ** કહેલી હકીકતો સાચી ન માનવાને કારણ રહેતું નથી. સર્વજ્ઞ હોવાની અને વાત તેની કહેલી હોવાની ખાત્રી થવી જોઈએ. અસર્વજ્ઞોએ પોતાની વાત પ્રયોગોથી સાબીત કરવી પડે છે.

ઉપસંહાર.

ઉપર જણાવેલી **ચાર મહાવિગઈઓ** [**મધ-મદિરા–માંસ–માખણ**] નો અવશ્ય ત્યાગ કરવો જોઈએ પ્રભુની આજ્ઞા પાળવી તે ધર્મ છે. અને તેમાં દયાઃ સંયમઃ તથા નિર્મળ જીવનઃનો લાભ સમાયેલો છે "એ ચાર વિગઈ ખાનારાજ જીવે છે, ને ન ખાનારા મરી જાય છે, એમ છે જ નહીં તો શા માટે પાપમાં પડવું ? [કલ્યાણકર નામના

---

૧ અહીં જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત સમજવું તેનો કાળ **નવસમય**-સમયપૃથક્ત્વ છે. એક સેકન્ડમાં અસંખ્યાતા સમય થાય છે, માટે **છાશથી** જૂદું પડ્યું કે તરત જ અભક્ષ્ય સમજવું.

મલયાગરુ, સુરોખાર, લીંબડાની ગળોનું સત્વ, કરીયાતુ અને બુચકણુ વગેરે અણાહારી ચીજો રાત્રે પચ્ચક્ખાણ છતાં વપરાય છે.

હિમ [બરફ] કુદરતી હોય છે, તે તથા સંચાઓ પ્રમુખ સાધનોથી બનાવાય છે. તે બંને ય જાતનો અભક્ષ્ય છે. કારણ કે તેમાં પાણીના અસંખ્ય જીવો છે. બહુ આરંભનો તીર્થંકર-પરમાત્માએ નિષેધ કર્યો છે. **આઈસક્રીમ, આઈસ્વોટર,** (બરફનું પાણી), **આઇસ સોડા, કુલફી,** પ્રમુખ બરફની ચીજોનો પણ ત્યાગ કરવો. [આઈસક્રીમ બનાવવામાં બરફ તથા કાચા પાણી અને મીઠાનો આરંભ થાય છે. એટલે એકેન્દ્રિય અને ત્રસ જીવોની વિરાધના થાય છે.] ૧ સંચાઓની અંદર રહેલો દૂધ પ્રમુખનો રસ-તે સાફ કરવામાં ન આવે-તો બેઇંદ્રિય વગેરે જીવોની ઉત્પત્તિ થવાનો પણ સંભવ રહે છે, પણ તે જીવો બહુ સૂક્ષ્મ હોવાથી દૃષ્ટિએ પડી શકે નહિ, અને નવું દૂધ વિગેરે પડતાં તરત જ તે બિચારા વિનાશ પામે. આ રીતે ત્રસની હિંસાનોયે સંભવ છે. આવી વિરાધનાનો વિચાર-જિહ્વાઇંદ્રિયમાં લુબ્ધ થવાથી આપણામાંના કેટલાક અહિંસામય ધર્મના આગેવાન જેવા જૈનબંધુઓ પણ ન કરતાં અનેક જીવોના પ્રાણ લેવાના કારણિક થઈ પડે છે. જ્યારે, આગળ તેમના પૂજ્ય વડિલો સચિત્તત્યાગી તથા ગંઠસી-વેઢસી પ્રમુખ સખ્ત નિયમો પાળવામાં દૃઢપણે વર્તતા હતા. ત્યારે આજે અનેક બંધુઓ રસ્તામાં ચાલતા હોટલો-વિશ્રાંતિગૃહ [વિશ્રાંતિ નહિ પણ ખરેખર વિનાશકારીગૃહ] વગેરેમાં ભક્ષ્યાભક્ષ્ય અને સ્પર્શાસ્પર્શનાં મલીન દોષનો વિચાર

પ્રાણીજ : વનસ્પતિજ : અને મિશ્રણજ. સોમલ : હડતાલ: વિગેરે ખનીજ છે. વીંછી: વિગેરેનું વિષ પ્રાણીજ છે. વચ્છનાગ: અફીણ: ધતુરો: આકડો: વિગેરે વનસ્પતિજ: વિષ છે. અને મધ અને ઘી સમભાગે હોય તથા એવી ઝેરી દવાઓ: મિશ્રણજ વિષ ગણાય છે,] અફીણ, સોમલ, વચ્છનાગ, હરતાલ, મીઠા તેલીયા, સંખીયા,પ્રમુખ ચીજો અભક્ષ્ય છે. કારણ કે-તે ઝેરો ખાવાથી પેટના કૃમિ આદિક જીવનો નાશ થાય, શરીર શિથિલ થાય, અને પરવશતા થાય. માટે વિષભક્ષણ કોઈ શોખથી કે બળપુષ્ટ અર્થેય ન કરવું. ઔષધ તરીકે છુટ રખાય છે [તે પણ વાસ્તવિક તો નથી.] જુઓ, વ્યસની માણસના હાલ શા શા થાય છે ? તથા અવસરે અમલ ન મળે, તો ચેતના મુંઝાય, ક્રોધ–મિજાજ વધે, અને તે વસ્તુ ખાનારો જ્યાં મળ–મૂત્ર કરે,તે ક્ષેત્રમાં ત્રસ–સ્થાવર જીવની હિંસા થાય. વળી, આવી વસ્તુ ખાઈને આપઘાત કરવાથી પરભવે નરકાદિ નીચ ગતિ પ્રાપ્ત થાય. માટે, વિષ: વ્યસન: કે આપઘાત કરવામાં વાપરવું જ નહિ તેમ તેનો વ્યાપાર પણ કરવો નહિ, રાજ્યકર્તાઓ પણ વિષવ્યાપારની સનંદો માત્ર તેની મર્યાદા રાખવા માટે આપે, તો યોગ્ય ગણાય સર્વજ્ઞ પ્રભુઓએ પંદર કર્માદાનતજવામાં વિષવ્યાપારનિષેધ્યો છે, કેમકે—તેના વ્યાપારથી અનેક અનર્થ નીપજે છે. માતાઓ બચ્ચાઓને બાળાગોળીનું અમલ આપે છે, જેમાં અફીણ આવે છે. પણ તે વ્યસનથી બચ્ચાંઓને ફાયદો નથી, પરંતુ ઉલટું નુકશાન કરે છે. ખોટી રીતે બાળકને સ્ફુર્તિમાં રાખે છે, ને રોગો અંદર ઘર કરી જાય છે.તેનો ખ્યાલ રહેવા દેતું નથી] અને કોઈ વેળા ભુલથી બાળાગોળી.

ન કરતાં, તેમજ પરભવનો પણ [આ ભવમાં ગુરુ, વડિલ, કે જ્ઞાતિનો ભય ન હોય તો,] ભય નહિ રાખતાં, સ્વચ્છંદપણે નિર્ધ્વંસ પરિણામે, આવી તુચ્છ વસ્તુઓથી સ્વમનકામનાઓ તૃપ્ત કરી સ્વઆત્માઓને મલિન-ભ્રષ્ટ કરે છે ! અફસોસ ! આ કેવું ખેદજનક ? બંધુઓ ! પરના જીવોને થતી વેદનાનો સહજમાત્ર વિચાર આપના વિચારશીલ મગજ ઉપર લાવી, આવી તુચ્છ-અસાર વસ્તુઓનો સદંતર ત્યાગ કરો ! ! બગડતું વાતાવરણ સુધારો ! [તાવમાં બરફનો વપરાશ ઘણો થાય છે. કેટલાક ચિકીત્સકોનો એવો અભિપ્રાય જાણવામાં આવેલો છે, કે-" જો તાવ મારી નાંખે તેવો ઝેરીજ હોય, તો ગમે તેટલા મણ બરફ મૂકવામાં આવે; તો પણ દરદી બચી શકતો નથી. અને જો ન મારી નાંખે, તેવો ઝેરી ન હોય, તો અમુક વખત ગયા બાદ તાવનો ગમે તેટલો આકરો વેગ નરમ પડતાં માથાનો ભાર ઓછો થઈ જાય છે. એટલું ખરું કે-બરફ મૂકતી વખતે દરદીને આરામ રહે છે. પરંતુ આકરો તાવ હોય, તો બરફ ખસેડીએ કે તુરત તેને તાવની અસર થવા માંડે છે, એટલે બરફ મૂકવાનો રીવાજ પ્રસરતો જાય છે. પરંતુ બરફ મૂકવાથી નુકશાન પણ એ થાય છે કે-જ્યાં બરફ મૂકાય, ત્યાં લોહી ઘાટું થાય છે. જેમ બરફથી દૂધ વિગેરે ચીજો થીજી આઈસ્ક્રીમ બને છે. તે પ્રમાણે લોહી પણ થીજે છે. અને તે થીજેલું લોહી હૃદયમાંથી પસાર થાય ત્યારે તેને નબળું પાડે છે. અને હૃદય નબળું પડે, એ પણ બીજા રોગોને નોતરવા રૂપ થાય છે. " એવો અભિપ્રાય છે.]

૧૧. વિષ— [વિષ ચાર જાતના હોઈ શકે છે. ખનીજઃ

૧૨. કેરા-વરસાદના કરા આકાશમાંથી પડે છે, તેમાં

સીધે બીજા કોઈ નવા રોગ ઉત્પન્ન થવાની તૈયારી થાય છે. જેની દરદીને માહિતી હોતી નથી. અને આખી જીંદગી સુધી ખાધેલા વિવિધ ઝરોનો શરીરમાં થયેલો સંગ્રહ વૃદ્ધાવસ્થામાં જલ્દી જીંદગીનો અંત લાવે છે. તે વિષમય દવાઓની મદદને મીયાણાની ચોકી કહે છે. ગામમાં ચોકી કરે, અને જંગલમાં માણસ એકલો પડે તો તે, પોતે જ લુંટ ચલાવે.તેજ પ્રમાણે શરીરમાં લોહી વિગેરે ધાતુઓનો પુરવઠો બરાબર હોય, ત્યાં સુધી તે શરીરને સશક્ત રાખે, પરંતુ જેમ જેમ લોહી ઘટતું જાય, તેમ તેમ તે વિષોજ વધારે ને વધારે હુમલો કર્યે જાય. પરિણામે-દરદી પોતાના સ્વાભાવિક આયુષ્ય કરતાં વહેલા મરવાના ઘણા કારણો સંગ્રહે છે. તેમાં આ ઝેરી દવાઓ પણ ઝેર ખાવા જેટલી જ અસર કરીને વધારો કરે છે. માણુસને ખબર નથી હોતી, કે "પોતાનું કેટલું આયુષ્ય ખરું હતું ? અને તેમાં આ ઝેરે કેટલો ઘટાડો કર્યો ?" એ સમજે છે કે "મારું મૃત્યુ સ્વાભાવિક રીતે થયું છે" પરંતુ ખરી રીતે આ ઝેરોએ તેના આયુષ્યના ઘટાડામાં મદદ કરેલી હોય છે. એટલે ઝેર, તે છેવટે ઝેર જ રહે છે. વિશેષ ખુબી તો એ થાય છે, કે-ગમે તેવા રોગમાં દર્દીને ચાલુ ખોરાક ઉપર રાખીને આરામ આપનારા હોંશીયાર ડોક્ટરો અને વૈદ્યો એવી સરસ અસરકારક દવા આપે છે. કે-જેથી દર્દીને ફાયદો તરત થાય. કેમકે-વિષ અને કેફી દ્રવ્યોથી મિશ્રિત દવાઓ પોતાનો એટલે બધો પ્રભાવ બતાવીને મગજ, હૃદય, તથા શરીરની સૌમ્ય ધાતુઓ વિગેરે રક્ષક તત્ત્વોમાંથી મદદ મેળવીને દરદ મટાડી દે છે, અને આરામ આપી દે છે. પરંતુ ખરી રીતે રોગ મટતો નથી. રોગ શરીરના અંદરના તત્ત્વોમાં ગુંથાઈ જાય છે, અને દવાના ઝેરથી તાજગી બરાબર જણાય છે. દવાનું જોર ઓછું થતાં ફરીથી એ પ્રમાણે દવા લેવા જતા પ્રથમની દવા અસર કરતી નથી. ત્યારે તેના કરતાં વધારે

ઠેકાણુસર ન સુકાઈ હોય અને બાળકના હાથમાં આવી જાય, ને વધારે પ્રમાણમાં ખવાઈ જાય, તે મૃત્યુ પણ પામે છે. જેથી સુજ્ઞ માતાએ આવી ઝેરી કે અભક્ષ્ય વસ્તુઓનાં અમલ આપવા નહિ, તેને માટે તો દેશી વૈદ્યકૃત ગુડિકા બસ છે×

× [સોમલઃ પારોઃ ગંધક વચ્છનાગઃ ઝેરકોચલું: ધત્તુરોઃ અફીણઃ ક્વીનાઈનઃ વિગેરે ઝેરી ચીજો જે ઔષધોમાં વપરાય છે, તે ઔષધ ઘણું જ શક્તિશાળી અને પ્રભાવવાળું થાય છે. અને જલ્દી રોગ મટાડીને તુરત આરામ આપે છેઃ આથી વૈદ્યો અને ડૉક્ટરોની તથા પરચુરણ દવા વેચનારની જાહેરાત સારી થાય છે. તેઓની પ્રતિષ્ઠા તથા ધનપ્રાપ્તિમાં સારો વધારો થાય છે. પરંતુ કેટલાક વિદ્વાન અને સમજુ વૈદ્યો અને ડૉક્ટરો "વિષૌષિધથી પરિણામે ભયંકર નુકશાન થાય છે" એની ખાસ માન્યતા ધરાવતા જાણવામાં આવ્યા છે, "આ પદાર્થો ઝેરી છે, એટલે તેનું ઝેર અસર કર્યા વિના રહે જ નહીં. પરંતુ તેને બીજી ચીજોના પુટ દઈને કે મિશ્રણ કરીને તેની ઝેરી અસર નાબુદ કરવામાં આવે છે. પછી તે ઝેર શી રીતે અસર કરે?" કેટલાક આ જાતનો તેઓને પ્રશ્ન કરે છે. તેના જવાબમાં તેઓ કહે છે કે "વનસ્પતિના પુટ વિગેરે ઝેરની અસર મૂળથી નાબુદ કરી શકતા નથી. પરંતુ તેને દબાવી દે છે, અને વ્હેંચી નાંખે છે ઝેર હંમેશાં-જલ્દી ફરી વળવાના સ્વભાવવાળું [યોગવાહી] હોય છે. એટલે એકદમ લોહીમાં ફરી વળે છે. તથા લોહીને એકદમ ફેરવે છે. સાથે વનસ્પતિના પુટોની અસર તેમાં હોય છે, એટલે તે, વખતે નુકશાન ન કરતાં ઊલટી રીતે વનસ્પતિ વિગેરે ઓષધના તત્ત્વોને જલ્દી શરીરમાં ફેલાવે છે. એટલે ઊલટું શરીર સારું થતું દેખાય છે. પરંતુ વખત જતાં અપાયેલા પુટો શરીરમાં અને સાત ધાતુઓમાં પચી જાય છે. પછી ઝેરો ઉઘાડા પડી જાય છે અને હદમાં જઈ તેને નબળું પાડે છે. પછી એ નબળાઇને

પણ બરફના જેવો મહા દોષ[1] છે; જિનઆજ્ઞા વિરુદ્ધ છે, તેથી વર્જવા [હિમ-વિષે વાંચો].

કરતાં કંઈક વહેલો દરદી મરે છે. અને તે દવા આપનારા પણ કોઈ વખત કહેતા જાય છે, કે-"હવે જલદી મરી જશે."તેનું કારણ વિષ હોય છે. બહુ **પ્રાચીન વૈદ્યકમાં** આવા વિષોનો ઉપયોગ ખાસ કરીને બતાવ્યો નથી. અલબત્ત, એવા પણ સંજોગો હોગ છે, જેમાં વિષની ખાસ જરૂર પડે જેમ કે-પાણીમાં ડુબેલો માણસ બેભાન હોય, તેવે વખતે તેને **હીમગર્સ**ની ગોળી જેવીનો જરૂરીઆત પ્રમાણે એકાદ ઘસારો પાયો તો તેની મૂર્છા ઉડી જાય. પરંતુ તે પણ થોડો, વિલંબ કરવાથી ચાલે તેમ ન હોય, તોજ આપવો જોઇએ. પરંતુ મરી જશે કે જીવશે? એવા ખાસ મહત્ત્વના સંદિગ્ધ પ્રસંગમાં અપાય, તો ખાસ હરકત ન ગણાય. આવા સંજોગોમાં બતાવવામાં આવેલી વિષચિકિત્સાને પાછળના વૈદ્યોમાં દરેક રોગમાં વ્યાપક કરી નાખવામાં આવેલ જણાય છે. અને "આધુનિક વિદેશી ચિકિ-ત્સાનો તો વિષ ખાસ પ્રાણ છે" એમ ગણાય છે. 'વિષનું ઔષધ વિષ છે" એટલે કે 'રોગો શરીરના ઝેર છે" એટલે "તે દૂર કરવા ઝેર જરૂરી છે" પણ આ વાત ઉપલક છે, જેનો ખુલાસો ઉપરજ કરવામાં આવ્યો છે, ખરી રીતે વિષનું ઔષધ અમૃત હોવું જોઇએ. એટલે આરોગ્યકર ખોરાકોમાંથી રીતસર પોષણ મળે તો તે અમૃત બનીને રોગના ઝેર નાબુદ કરે છે. આ ઉપરથી વિષને અભક્ષ્યમાં ગણાવવામાં જૈનશાસ્ત્રકારોની કેટલી સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિ છે? તે સમજાવવા આ વસ્તુ ચર્ચી છે.

૧ જેમ કાચું ફળ કે ઉગતું ધાન્ય ખાવાથી મીઠો ચડે છે. અને ગર્ભિણી સ્ત્રીને કાચો ગર્ભ પડી જાય ત્યારે સુવાવડમાં ખાવાની ઘી વગેરે ઉત્તમ ચીજોને બદલે તેને કસુવાવડમાં તેલ ચોળા કળથી અને બાજરીનો લુખો રોટલો વગેરે ખાવું પડે છે. તેમ કાચા વર-સાદનું સ્વરૂપ કરા કુદરત વિરુદ્ધ હોવાથી [પણ] અભક્ષ્ય છે

જોસવાળી દવા આપવામાં આવે છે. અને તેની અસર સારી માલુમ પડે છે. આમ ઉત્તરોત્તર જોરદાર દવાના જોરથી ઘણા દરદીઓ ટકી રહેલા હોય છે. પરંતુ આમ ઝેરની અસર એકઠી થતાં દરદીના આયુષ્ય ઉપર મોટી અસર કરે છે. અને દેશી વિદેશી વૈદકમાં એવી ઉત્તરોત્તર જોરદાર દવાઓની બનાવટો શાસ્ત્રીય પદ્ધતિ ઉપર ખીલવવામાં આવેલી હોય છે. સારા વૈદ્ય ડૉક્ટરો ઉગ્ર દવાઓ આપે છે, પરંતુ તેને વધુ વખત લેવાની ના પાડે છે. અને બનતા સુધી તો તેવી આપતા પણ નથી. અથવા જરૂર પૂરતી જ આપે છે. ખાસ આત્યંતિક કારણોમાં આપે છે. પરંતુ વિલાયતી દવાઓ અને તેમાં ખાસ કરીને ઇંજેક્ષનો તો મોટે ભાગે વિષમય જ હોય છે. એ જ નહીં, પરંતુ હોમિયોપેથિક કે બાર ક્ષારવાળી કે બીજી દવાઓ પણ ઝેરમિશ્રિત હોય છે. જેમકે-એળીયો કે એવી દવાઓને **શુગર ઓફ મિલ્કમાં** ઘુંટીને X ના ક્રમે એટલી બધી સૂક્ષ્મ કરવામાં આવે છે. એટલે કે-જેમ તે વધારે દૂધની સાકરમાં ઘુંટાય, તેમ તે ઝેરના રજકણો ઘણાજ બારીક બનતા જાય, તેમ તેમ તે શરીરમાં એકદમ ફરી શકે અને બારીક તત્ત્વોમાં પેઠી જઇને શરીરના તત્ત્વોને અસરકારક કૃત્રિમ વેગ આપીને રોગ નાબુદ કરે છે. પરંતુ પાછળથી પોતાની કાતિલ ઝેરી અસર કર્યા વિના ન રહે. કેટલીક પોટાશ બ્રોમાઇડ, એક્સ રે, વિજળી વિગેરે દવાઓ અવયવોને જડ બનાવીને-બહેરા બનાવીને રોગની અસર ન થવા દે પરંતુ એટલા ઉપરથી "રોગ મટયો" એમ માની શકાય નહીં દેશી વૈદ્યોમાંના કેટલાક હિમગર્ભની ગોળીના એકાદ બે ઘસારાથી મરવા પડેલા. દરદીને બોલાવીને તેની સાથે વાતચીત કરાવે છે, તેનું કારણ-મરવાને તૈયાર થયેલા દરદીને મરવાની વાર હોય છે, છતાં તેના હૃદય અને મગજ અસ્વસ્થ થતા જતા હોય છે. તેને આ દવાઓ એકદમ પરાણે મારીમચડીને સ્વસ્થ બનાવે છે વાતચીત કરવા સુધી ટટ્ટાર કરી આપે છે. પરંતુ એ દવાની શક્તિ ચાલી જતાં મરવાનો હોય તેના

આવી જાય, કે પાણીમાં ધુળ–રજ ઉડીને પડે, તેમજ શાક ભાજીમાં માટી ચોંટેલી હોય, તેની સાવચેતી રાખવા છતાં આવી જાય, તો કાચી માટીની બાધાનો ભંગ થતો નથી, છતાં તેની જયણા તો રાખવી.

કાચું—સચિત્ત મીઠું શ્રાવકે વર્જવું અને અચિત્ત વાપરવું. પૃથ્વીમાંથી ખાણ ખોદી કાઢેલું, કોઈ પહાડના શીખરરૂપે મળેલું, અને સમુદ્રનાં પાણીથી આગરમાં જમાવેલું, એવું સર્વ પ્રકારનું વડાગરૂં, ઘશીયું, ખારો, લાલ સિંધવ વગેરે અનેક ક્ષાર જેને અગ્નિશસ્ત્ર ન લાગ્યું હોય, ત્યાં સુધી તે "સચિત્ત" છે; તેવું સર્વ મીઠું દરેક જૈનોએ શ્રદ્ધાથી તજવા યોગ્ય છે, ગૃહસ્થોને જો અચિત્ત કરેલું વેચાતું ન મળે, તો ખપ જેટલું અચિત્ત કરાવે છે. ચડતા દાળ કે શાકમાં નાંખેલું–તો સચિત્તનું અચિત્ત થઈ જાય છે. પણ અથાણામાં, મસાલામાં, મુખવાસમાં અને ઔષધમાં અચિત્ત મીઠું હોય, તો તે વાપરી શકાશે.

અણાહારીમાં ગણેલા સુરોખાર, સાજીખાર, ટંકણખાર અને ફટકડી તો અચિત્ત જ છે. અચિત્ત મીઠું જુદી જુદી રીતે થાય છે. એક તો માટીના વાસણમાં મીઠું ભરી ઉપર મજબૂત પેક કરી કુંભારની અગર કંદોઈની ભઠ્ઠીમાં *મૂક-

---

+ મીઠું કુંભારને ત્યાં અચિત્ત કરવા માટે આપવાની પ્રવૃત્તિ ગુજરાતમાં પાટણ શહેરમાં છે, જે "કુમારપાલ મહારાજાના વખતથી ચાલી આવે છે" એમ કહેવાય છે. ત્યાં દાતણની ચીર પણ તૈયાર વેચાતી મળે છે. વળી. મીઠું પણ અચિત્ત મળે છે. જે અમ

૧૩. ભૂમિકાય-(પૃથ્વીકાય)-સર્વ જાતની માટી, ખડી, ભૂતડો (સરાકડો) ખારો, કાચું મીઠું, વિગેરે અભક્ષ્ય છે. કારણ કે-તેમાં અસંખ્ય જીવ છે. માટી, મીઠું, એમાં દોષનું પહેલું કારણ-પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયમાં જેમ એક શરીરે (પાંદડા, ફુલ, ફળ, બીજમાં) એકેક જીવ છે, પણ એક લીલાં આંબળા પ્રમાણ પૃથ્વીકાયમાં જેટલા જીવ છે. તે દરેક જીવ કબૂતરના જેવડું શરીર કરે; તો તેટલા જીવો આ લાખ જોજન ગોળાકૃતિવાળા જંબૂદ્વીપમાં સમાય નહિ. એવી બહોળી સંખ્યાના છતાં નાના શરીરવાળા હોય છે. તેનો વિનાશ કરીને અલ્પતૃપ્તિ લેવી, તેના કરતાં તેવી ચીજો તજી, તેવા સામટા જીવોને અભયદાન દેવું યોગ્ય છે. તે વિના આપણે મરી જવાના નથી. એ ચીજોને બદલે બીજી ઘણી અ-ચેતન ચીજો મળી શકે છે. સુકાં આબળાં, કંકોડી, અરીઠાં, વિગેરે ચીજો નહાવા ધોવામાં વાપરવા ઠીક છે.

ગર્ભિણી સ્ત્રીને ભૂતડો ખાવાનું સૂઝે તે ગર્ભને વ્યાધિ, અને નુકશાનકારી તો થાય છે.

પાપડ કે સાળેવિયાં બનાવવા માટે ખારો વાપરવાને બદલે સાજીખાર ઉપયોગી છે.

ચાક, ચૂનો, ગેરુ, અચિત્ત હોવાથી તેનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. માટી ખાવાથી પેટમાં અસંખ્ય જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે. તથા પાંડુરોગ, આમવાત, પિત્ત, પથરી પ્રમુખ રોગ થાય છે. તથા કેટલીક જાતની માટી, દેડકાં વિગેરે સંમૂર્છિમ જીવોની યોનિરૂપ હોય છે, તેથી પણ તે અભક્ષ્ય છે. માટે તેનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો. પણ અનાજમાં કાંકરો ખાવામાં

ર્ભ થાય છે. જો પોતે રાત્રિભોજન કરે, તો તેના પુત્રા-
ક પણ તેવી કુચાલે વર્તે. વળી, ભોજનમાં કીડી ખાવામાં
ાવે, તો બુદ્ધિ મંદ કરે છે, જૂ જલોદર કરે છે, માંખી

સૂર્ય હોય ત્યારે વાતાવરણ સ્વચ્છ રહે છે, અને તે ન હોય
ારે વાતાવરણ રાત્રે બગડે છે, તેવા બગાડ સમયે ખાવું પીવું
કરે, તે રાક્ષસ અને ભૂત-પ્રેત સરખો છે. તેઓ નિશાચર (રાત્રે
શે લેનારા ઘુઅડ તથા બીલાડી જેવા) કહેવાય છે, ખોરાક બના-
ાં, પડતી ન દેખાય તેવી ઝેરી જીવોની લાળના ઝેરથી મિશ્રિત
ેલા આહારથી મોત નીપજ્યાના ઘણા દાખલા મળે છે. જેમ,
ઇને મારીને ભાગી જવું, તે અન્યાય છે, તેમ ખાઇને સૂઇ જવું
ણ દુર્વર્તન-અનારોગ્યકર છે માટે-"એક વારઃ અને સૂર્ય છતાં
મવું," એ વેદ અને પુરાણોમાં કહેલું છે, તેનો ઉંધો અર્થ બતા-
ને તેની આજ્ઞા લોપે છે. કીડી, કુંથુ, જુ, ઇયળ ઉધેઇ, મચ્છર
ગેરે ઝીણા-મોટા જીવનો ઘાત રાત્રે ખાવા-પીવાથી થાય છે, તે
ા કબુલી શકે તેવું પ્રત્યક્ષ છે, જે કામ આર્યોને છાજતું નથી.

માગ્યું ન મળે ત્યારે જોગવાઇ ન હોય ત્યારે કે, માંદગીથી
ને લંઘનથી ભૂખ્યો રહે ત્યારે રાત્રિભોજનના ત્યાગભાવે ઇચ્છા રૂંધે
રાત્રિભોજન તજવાનું દરરોજ અરધા ઉપવાસ પ્રમાણે મહાફળ
ાય છે.

૧ પુરાણ આદિ વૈદિક ધર્મના શાસ્ત્રોમાં પણ-રાત્રિ-
ાજનનું મહાપાપ કહેલું છે અને એજ કારણથી "સૂર્ય છતાં એક
ખત ભોજન કરવાનું" ફરમાન કરેલું છે

શ્રી નિશીથ સૂત્રની ચૂર્ણિમાં પણ કહેલું છે, કે "ગરો-
ળીનો અવયવ રાત્રિએ જમવામાં આવે તો જરૂર પેટમાં ગરોળી

રાત્રિભોજન કરનારા પરભવે ઉલુક, કાગ, ગીધ, ભૂંડ, વીંછી, ઘો, બિલાડી, ઉંદર, સર્પ, વાગોળ, ચામાચીડીયા વિગેરેના ભવ પામે છે, મહા દુઃખી થાય છે, અને તેને ધર્મ પામવો

વ્રત પચ્ચ્ખાણુ નથી હોતા. તેથી તેઓ પાછલા ભવની કમાણી ભોગવવાને, પછી પ્રાયઃ ખાલી હાથે પરભવ જનારા હોય છે. તથા નરકગતિમાં જીવો એકલું દુઃખ જ ભોગવે છે. તેમજ તેઓ દિવસ કે રાત્રિને જોતા નથી, તેથી વ્રત નિયમનું ત્યાં પાલન કે શુભકરણી કરી પુણ્ય રળવાનું હોતું નથી. અને તિર્યંચગતિમાં પશુપણું સર્વ વિવેકહીન (માતાપુત્રની વ્યવસ્થા રહિત) હોવાથી દિવસનું કે રાત્રિનું ભાન નથી. ખાવું પીવું પ્રાયઃ પરાધીન હોય છે. ફક્ત મનુષ્યગતિમાં જેઓને સાચાં શાસ્ત્રનો ભરોસો છે, અને ત્યાગ સેવે છે, તે પૈકીના ભવ્યો રાત્રિભોજનના પારાવાર દોષને સમજે છે. મનુષ્યનુંજ કર્તવ્ય કરો, ત્યાગ એટલે દાન અર્થાત્ અભયદાન કરો કે-જેનું ફળ શિવ-મોક્ષ છે, તે તમે મેળવો. અઢાર પાપસ્થાનકમાં પહેલું પ્રાણિવધ તજવાનું છે. પછી બીજા તજાય છે. અથવા તો પહેલું પ્રાણાતિપાત વિરમણવ્રત પાળવાને અર્થે તે બીજાં વ્રતો પ્રથમ વ્રતની સંભાળ માટે ક્ષેત્રની વાડરૂપે જરૂરનાં છે. ત્યારે કોઇ પ્રાણીનો ઘાત આપણે નિમિત્ત થવા ન દેવો, એવું સદ્વર્તન રાખવાની ખાતર "રાત્રિભોજન"નો ચાર પ્રકારે ત્યાગ સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શિ પ્રભુઓએ પરોપકાર અર્થે અનેક શાસ્ત્રોદ્વારા ફરમાવ્યો છે. અને સાધુ મુનિમહારાજાઓને રાત્રિભોજનનો સર્વથા ત્યાગ હોય છે. એટલે જ પાંચ મહાવ્રત સાથે તેને છઠ્ઠા વ્રત તરીકે પાળવાને સૂચવાયો છે.

બીજા જીવોને પણ મનુષ્યોની જેમ કાન, આંખ, નાક, મોઢું વગેરે હોય છે. પરંતુ વિવેકથી સદ્વર્તન રૂપ ધર્મ વધે છે, પણ અનાદિકાળથી "ખાઉં ખાઉં" કરતો આવેલો જીવ તૃષ્ણા છોડે નહિ, ત્યાં સુધી સંતોષનું સુખ મેળવી શકતો નથી.

અતિ પીડા ઉત્પન્ન કરે, ઈત્યાદિક રાત્રિભોજનના ઘણા દોષો છે. પંશુ-પંખી પણ રાત્રિભોજન કરતા નથી. માટે રાત્રિભોજન વર્જવું. દિવસ છતાં પણ અંધારામાં કે સાંકડા વાસણમાં જમવું, તે પણ તેવું જ દોષિત છે.

૧. દિવસે બનાવેલું ભોજન રાત્રિએ ખાવું;

૨. રાત્રિએ બનાવેલું રાત્રિએ ખાવું,

૩. રાત્રિએ બનાવેલું દિવસે ખાવું. એ ત્રણેય ભાંગા અશુદ્ધ છે. ફક્ત-

૪. દિવસે યતનાપૂર્વક બનાવેલું ભોજન દિવસે ખાવું. તે જ શુદ્ધ છે. [રાત્રે બનાવેલી મીઠાઈ વિગેરે દિવસે ખાવામાં રાત્રિભોજનના ત્યાગના વ્રતવાળાનો વ્રતભંગ થતો નથી. રાત્રે ખાવામાં વ્રતભંગ થાય. પરંતુ રાત્રે બનાવવામાં આરંભ સમારંભનો દોષ લાગે છે તેના ત્યાગના વ્રતવાળાને રાત્રે બનાવેલી મીઠાઈ દિવસે ન ખપે.] ચોથો ભાંગો ઉપયોગમાં લેવો સારો છે. મુખ્યતાએ સૂર્યાસ્ત પહેલાં તથા સૂર્યોદય પછીની બે ઘડી સુધી પણ આહારનો ત્યાગ કરવો, તથા લગભગ વેળાએ સૂર્ય છતાં પણ સૂર્ય અસ્તાચળની અત્યંત નજીક આવી જાય, સૂર્ય કાંઈક જણાય અને કાંઈક નહિ. તથા સૂર્ય હશે? કે નહી? એમ ભ્રમ પડતી વખતે પણ ભોજન અવશ્ય વર્જવું. સંપૂર્ણ સૂર્ય છતાં ચૌવિહારના નિયમવાળા વિરતિવંત ભાગ્યશાળીએ છેવટ સૂર્ય અસ્ત થયા પહેલાં પાંચ દશ મિનિટે વાપરી લેવું જોઈએ. [1]તિવિહાર, દુવિહારના પણ

---

૧. શ્રાદ્ધવિધિમાં-"ઉત્સર્ગ માર્ગે દિવસેજ દિવસચરિમં પચ્ચક્ખાણ કરી લેવું પણ અપવાદે-તો રાત્રિએ કરવું" એમ

વમન કરાવે, કરોળીયો કુષ્ટ રોગ કરે **અરૂવેરી** પ્રમુખ **કાંટા** તથા **કાષ્ટ** કે કાચના **ટુકડા** તાળવું ચીરી નાંખે છે. **વડાં** વગેરે કે તેના જેવા–રૂપવાળા શાકભાજીમાં **વીંછી** આવી જાય, તો તાળવું વીંધે. અને **વાળ** આવે, તો ગળામાં

જેવા જીવડાં ઉપજે. અને સર્પાદિની લાળ પડેલ હોય, તો મોત નીપજે છે. ઉંદર વગેરેની લીંડીથી મૂત્રનો મહાવ્યાધિ થાય છે. તેમજ વ્યંતર પણ છળે છે.'

તેજ **નિશીથ સૂત્રના ભાષ્યમાં** લખ્યું છે કે–" જો રાત્રે ફાસુ ચીજ (તૈયાર–લાડુ, ખજુર, દ્રાક્ષાદિ) ખાય, તો પણ તેનાથી દીવો કે ચંદ્રનો પ્રકાશ છતાં કુંથુ તથા પંચવર્ણિ (તે તે ચીજના રંગવાળી) લીલ, ફુગીઃ વિગેરેની વિરાધના થાય, માટે અનાચરણીય મૂળ વ્રતનો વિરાધક થાય."

સ્કંદ પુરાણમાં–"રાત્રે પાણીને લોહી જેવું તથા અનાજને માંસના કવળ જેવું કહ્યું છે,

રૂદ્રે કપાળ મોચના સૂત્રમાં " રાત્રે ન ખાય, તેને તીર્થયાત્રાનું ફળ કહેલું છે. તથા દાન, સ્નાન, શ્રાદ્ધ. પૂજા, "આહુતિ અને ભોજન એટલા વાના રાત્રે ન કરવા."

આયુર્વેદમાં–"હૃદય અને નાભિ કમળ રાત્રે મીંચાઇ જાય છે. તેથી તેમાં કોઈ (ચાર પ્રકારે) આહાર ન કરવો" એમ કહેલું છે.

યોગશાસ્ત્રમાં–"સાંજે તથા સવારે બે બે ઘડી સૂર્ય છતાં રાત્રિ તરીકે ખાન પાન તજવું મહા પુણ્ય થવાનું" કહ્યું છે.

૨. રાત્રે જમવા સાથે જો પાણી ભરેલી થાળી જોડે મૂકશો, તો તેમાં જેટલા જંતુ પડેલા જુઓ–જાણો, તેટલાનો માંસાહાર થશે જાણી રાત્રિભોજન વર્જવું.

હોય તેણે યથાશક્તિ તિવિહાર, દુવિહાર તો અવશ્ય કરવોજ જોઈએ. "રાત્રિએ પાણી રુધિર સમાન અને ભોજન માંસ સમાન છે." એમ **અન્યમતના શાસ્ત્રમાં** પણ કહ્યું છે. એક **ઈટાલીયન** કવિતાનો અર્થ નીચે મુજબ થાય છેઃ-

पांच वागे उठवुं, अने नव वागे जमवुं.
पांच वागे वाळु, अने नव वागे सुवुं.
एथी नेवुं ने नव वरस जीवाय छे.

થતા જાય છે. સ્ત્રીઓમાં પણ આ જાતના શરીરો અનિયત ખોરાકને આભારી હોય છે. જો મજુરવર્ગ સિવાયના માણસો બેજ વખત ખાવાની ટેવ રાખે, તો આરોગ્ય સારૂં રહે. એમ અમારૂં માનવું છે. મજુરવર્ગ પણ આ નિયમ ઉપર આવી શકે, તો તેમને પણ બીજા અનેક લાભ થાય. પરંતુ તેમની એ સમજ થવી ઘણા પ્રચારને અંતે થઈ શકે. આજ સુધી એ વર્ગને એ સમજણ આપવામાં આવી જ નથી. એટલે તેના લાભથી તે અજાણજ છે. પરંતુ બે વખત અને જરૂરીઆત હોય, તોજ તેથી વધારે વખત ખાઈને ચલાવી શકાય છે, અને આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. પિત્તના પ્રકોપમાં ખાધેલું જલ્દી પચે છે. એટલે કે-સૂર્યના તાપમાં પિત્તનો પ્રકોપ ભૂખ ખીલવે છે. વાદળાં હોય ત્યારે જઠરાગ્નિ મંદ પડે છે. ઉંઘ ન મેસાં કફનો પ્રકોપ થાય ત્યારે જ આવે છે. અને કફના પ્રકોપમાં જઠરાગ્નિ અને શરીર મંદ-ઢીલું પડે છે. તેમજ સૂર્ય ન હોય, ત્યારે વાતાવરણ પણ ઢીલું હોય છે. આ બધી દ્રષ્ટિથી રાત્રિભોજન ન કરવું, એ આરોગ્યને માટે ફાયદાકારક છે સવારે જઠરાગ્નિને ઉશ્કેરવાનો રીવાજ ઠીક લાગતો નથી. અને બપોરે મોડું ખવાય, તે પણ રોગના બીજ નાંખે છે. માટે બે વખત ભોજન એ દિવ્ય પ્રકાર

નિયમ લેનારે તે મુજબ ભોજન કરી લેવું જોઈએ. અન્યથા, દોષ લાગી જવા સંભવ છે. એક માસ પર્યંત દરરોજ ચૌવિહાર કરનાર ભવ્યને પંદર ઉપવાસનું ફળ **શાસ્ત્રકારોએ** કહ્યું છે, તે બરાબર છે. અનુક્રમે તે જીવ મોક્ષવધૂને વરે છે, એ પણ નિઃસંદેહ છે. વળી જેઓ ચૌવિહાર કરવાને અશક્ત

કહ્યું છે, યોગશાસ્ત્રમાં **દિવસચરિમં** શબ્દનો અર્થ–"અહોરાત્રિનોશેષ–બાકી રહેલો કાળ" એમ કરેલ છે. તેથી રાત્રે દિવસ**ચરિમં** ન થાય, એમ એકાંત નહિ. પણ ચીવટ રાખી દિવસેજ કરી લેવું ઉચિત છે. **ચોવિહાર, તિવિહાર** અથવા **દુવિહારનું** પચ્ચક્ખાણ કરવાનો દરેક જૈને નાનપણથીજ અભ્યાસ પાડવો જોઈએ.

[૨. આપણા દેશમાં જમવાનો વખત સામાન્ય રીતે મજુરવર્ગમાં ત્રણ વખતનો છે. અને શિષ્ટવર્ગમાં બે વખતનો છે. શિષ્ટવર્ગમાં બાળકો સિવાય બેજ વખત જમવાનો રીવાજ હતો. હાલમાં ચાના પ્રચાર પછી સવારમાં કાંઇ પણ લેવાનો રીવાજ રૂઢ થઇ ગયો છે. નહીંતર સવારે ખાસ કારણ વિના કોઇ પણ ખાવાનું રાખતા નહીં, માત્ર લગભગ ૧૦ વાગે જમવાનું અને સાંજે–ઋતુ પ્રમાણે પાંચ વાગ્યાની આજુબાજુ જમવાનો રીવાજ હતો. એટલે દિવસે સૂર્યના પ્રકાશથી જઠરાગ્નિ તેજ રહે. અને ૭–૮ કલાકના અંતરમાં બપોરનું પચી જાય અને સાંજે પાંચ ૭ વાગ્યે ખાધેલું હોય, તે–આખી રાતમાંના લગભગ ૧૬ કલાકની મદદથી પચી જાય, એટલે ખરીભૂખમાં જ ખવાતું હતું. **મારવાડમાં** હજુ આ રીવાજ જોવામાં આવે છે. આપણે તો હાલમાં સવારે ખવાય, બપોરે અનિયમિત વખતે ખવાય, અને સાંજે કે રાત્રે ખવાય, આમ વિષમ આહાર થવાથી ઉપરાઉપર ખવાતું (અધ્યશન થતું) હોવાથી, ઘણાને પિત્તની બિમારી કાયમ રહે છેઃ અને પીળા તથા ફીકા દેખાય છે. લોહીમાં ધોળા કે પીળા રજકણો વધારે હોય છે. અને લાલ રજકણો કમી

માર પડે, તે સહન કરવાના ઉદયમાં આવશે, ત્યારે પશ્ચા,-ત્તાપ થશે કે-"હા ! મેં પૂર્વે બહુ અનાચાર સેવ્યો !" માટે હે ભવ્યો ! હજુ ચેતો ! ને રાત્રિભોજનથી વિરમો. કે જેથી શિવસમૃદ્ધિ વેગે સંપાદન થાય. [આજની ક્રીકેટ વિગેરે રમતો સાંજે રમાય છે. તેથી "નિશાળમાં ભણુતા જૈન વિદ્યાર્થીઓ નિશાળમાંથી છુટતાં જ રમવા જાય છે અને મોડા આવે છે, અને તે સ્હેજે રાત્રિભોજન કરવા લલચાય છે. અને બોર્ડીંગો વિગેરેમાં-જ્યાં પ્રતિબંધ હોય છે, ત્યાં વ્હેલા આવવું પડે છે. એટલે રમવાનું બંધ રહે છે. વળી સાંજે જમ્યા પછી એવી મહેનતની રમતો રમી શકાય નહીં." આ જાતની ફર્યાદ ઉઠાવી જૈન વિદ્યાર્થીઓને પણ રાત્રિ-ભોજનની છુટ આપવાની કેટલાક હિમાયત કરે છે; પરંતુ, રમતથી લાભ મળે તેને બદલે રાત્રિભોજન કરવાથી શારીરિક ગેરલાભ થાય. તે તો ઉઠાવવો પડે જ એટલે બેમાંથી એક લાભ લઈ શકાય. એક તો ગુમાવવો પડે જ એટલે-રાત્રિ ભોજનનાં ત્યાગનો લાભ પણ લેવો જ હોય, તો સવારમાં જ કાંઈપણ વ્યાયામ મળે, તેવી સગવડ કરવાથી, અથવા સાંજે નિશાળ છુટતાંજ છાત્રાલયોમાં શિયાળા શિવાય રમવાની અને વ્યાયામની ખાસ સગવડ રાખી હોય, તો વિદ્યાર્થીઓ બન્નેય પ્રકારનો લાભ ઉઠાવી શકે છે. ઉનાળામાં તો ઘણો વખત રહે છે. એટલે જેટલું રમવું હોય, તેટલું રમી શકાય છે. શક્તિ કરતાં વધારે વ્યાયામ પણ શરીરને નુક-શાન કરે છે. એમ अर्ध-बलेन व्यायामः એ આયુર્વેદના વાક્ય ઉપરથી, અને યુરોપના ખાસ નિષ્ણાતોના લેખો ઉપરથી ચોક્કસ ઠરે છે. આજે પ્રજાના ખરા આરોગ્યની તો કોઈનેય

અર્થાત્ રાત્રિભોજન પરિહરવામાં ધાર્મિક સાથે શારીરિક લાભ પણ ઘણો સમાયેલો છે. અને ઉભયલોકમાં તે સુખકારી છે. માટેજ દશ દૃષ્ટાંતે દુર્લભ એવો આ મનુષ્યજન્મ, તેમાં પણ ચિંતામણિરત્નરૂપી જૈનધર્મ પુણ્ય ઉદયે પ્રાપ્ત થયોછે. તો આત્માનું કલ્યાણ કરવા પ્રમાદ ત્યજી રાત્રિભોજનને દેશ વટો દેવો, કે જેથી ચોરાસી લાખ જીવયોનિમાંથી મુક્ત થઈ અજરામર સુખ પામીએ. પુત્રાદિક ઉપર મમતાને લીધે રાત્રિ-ભોજન કરાવવું તે ઠીક નથી. પણ જો તેઓ રાત્રે આહાર માગે; તો તેના શારીરિક અને ધાર્મિક તથા નૈતિક ખરા હિત અર્થે રાત્રિભોજનના દોષ સમજાવી તેઓને પણ સુધારવા [ઘરમાં રાત્રિભોજનનો રીવાજ જે બાળક કદી જોવે નહીં, તે રાત્રિભોજન કરવાનો વિચાર સરખો પણ ન કરે.] વળી જેઓ પોતેજ રાત્રિના આહાર, અથવા તો **દુધ, ચા, કોફી, કાવો** વિગેરે લેવાના ભોગી હોય, તેઓ જ્યારે ઉત્તમ સામગ્રી પામવા છતાં સ્વવશ મનને દૃઢ કરી સકામનિર્જરા કરતા નથી, તો જે વખતે તેના **કિંપાક** સમાન ફળોઃ જેવાં કે-નારકીમાં સીસાના ધગધગતા રસો પીવાનાં, તિર્યંચમાં ભુખ-તૃષાની વેદના, તથા પરવશે ચાબુક પરોણા વગેરેના

જણાય છે. આપણા પચ્ચક્ખાણોમાં પણ છઠ્ઠ [આગળ પાછળ બે એકાસણાં અને વચ્ચે બે ઉપવાસ એટલે છ ટંકના ખોરાકનો ત્યાગ] અઠ્ઠમ આગળ પાછળ બે એકાસણાં અને વચ્ચે ત્રણ ઉપવાસ એમ ૩×૨=૬ + ૧ + ૧=૮ એ આઠ ટંકના ભોજનનો ત્યાગ. પાંચ દિવસમાં માત્ર બે ટંકજ ખવાયું માટે-અઠ્ઠમ-આઠ ભક્તનો ત્યાગ. પચ્ચક્ખાણ સમજવું] શબ્દથી પણ વધુમાં વધુ બે વખત જમવાનું શિષ્ટસંમત જણાય છે.]

કરવો. કેમકે-ખાવામાં થોડું આવે છે, અને જીવહિંસા ઘણી જ થાય છે. માટે બહુબીજવાળી ચીજોનો સર્વથા ત્યાગ કરવો શ્રેષ્ઠ છે. [બહુબીજ ફળ ખાવાથી પિત્ત પ્રમુખ રોગનાં કારણ થાય છે, તથા જિનઆજ્ઞા વિરૂદ્ધ છે, **દાડમ** તથા **ટીંડોરા** અભક્ષ્ય નથી. **કાચાં ટમેટાને** પણ રીંગણાની જાત ગણાવીને બહુબીજ શાક તરીકે વર્જન કરવાની કેટલાક મુનિ મહારાજાઓની ભલામણ છે.]

૧૬ સંધાણ-શબ્દથી બોળ અથાણું વિગેરે સમજવું. તે લાંબો વખત રાખી મુકવાનું હોય છે. તે અનેક વનસ્પતિઓનું થાય છે. જેમ કે-**આંબવેલી, પાડલ, લીંબુ, કેરી, ગુંદા, કેરડા, કરમદાં, કાકડી, ડાળાં, લીલાં મરી ચીભડાં, મરચાનું અથાણું** વિગેરે ત્રણ દિવસ ઉપરાંત અભક્ષ્ય છે. એ સર્વ અથાણાં તુચ્છ અને ત્રસ જીવની ખાણ છે, કંદમૂળ [**આદુ, હળદર, ગરમર, ગાજર, કુંવાર** અને **મોથ** કે જે અનંતકાય છે. તે વસ્તુ, તથા **પંચુંબર, બહુબીજ,** અને **બીલાં-બીલી, લીલા વાંસ,** વિગેરે પ્રથમથી અભક્ષ્ય રૂપે ગણાતી ચીજોનું અથાણું પણ ન જ કરાય. ચોથે દિવસે તેમાં નિશ્ચયથી બેઇંદ્રિય જીવો ઉપજે છે. એઠે હાથે સ્પર્શ કરે, તો પંચેંદ્રિય સંમૂર્છિમ મનુષ્યો પણ ઉપજે. **લીલા તીખા** (મરી) જે **મલબારથી** મીઠાનાં પાણીમાં બધાઇને અહિ આવે છે, તે બોળ અથાણું જ છે. તેથી તે અવશ્ય વર્જવાં. તેને અહીં આવતાં ઘણા દિવસ લાગે છે.

અન્ય દર્શનીયોના શાસ્ત્રમાં પણ-" બોળ અથાણું

પડી નથી. મોટા મોટા હેલ્થ ઓફીસોના ખાતાં ચાલે છે, અને પ્રજાનું આરોગ્ય બગડતું જાય છે તેનો દોષ પ્રજા ઉપર નાંખવામાં આવે છે. પહેલાં પ્રજાનું આરોગ્ય સારું હતું, હાલ કેળવણી: અખાડા: વગેરે વધવા છતાં આરોગ્ય બગડયે જાય છે, થોડી સંખ્યા પહેલવાન થાય, ત્યાં તો લાખોની સંખ્યાનું આરોગ્ય બગડી રહ્યું છે. ગામડાના લોકોના પણ આરોગ્ય જોખમમાં મુકાઇ ગયાં છે. એટલે પ્રજાના આરોગ્યની વાસ્તવિક રીતે કોઈનેય પરવા જ લાગતી નથી, પરંતુ આરોગ્યના બ્હાના નીચે પ્રજાના ધાર્મિક, નતિક, બંધારણો તોડવાની મુખ્ય નેમ જોવામાં આવે છે. આઠ આઠ કલાક માત્ર પુસ્તકનુંજ જ્ઞાન આપવાને બદલે જાતમહેનતથી જ્ઞાન અપાય, તે ઉદ્યોગ આવડે. વ્યાયામ મળે, અને હોંશીયારીયે આવે સાંજે માત્ર જરૂરી મહત્ત્વના જ પુસ્તકોનું જ્ઞાન અપાય તેવા લાયક પુરુષોના સમાગમમાંજ મુકાય તો બુદ્ધિ પણ ખીલે, ચારિત્ર ખીલે; પણ એ ખરો રસ્તો કોઈને સુજતો નથી. અને લેવોયે નથી. ગતાનુગતિકતા ચાલે છે.]

૧૫ બહુબીજ—જે ફળોમાં-બીજે બીજને અંતર હોય નહિ. અર્થાત્ બીજે બીજ અડેલાં હોય, એવી રીતે જે ફળાદિકમાં બીજ રહેલાં હોય, જેમાં ગર્ભ થોડો, ને બીજ ઘણાં હોય, જેના બીજને રહેવાના જુદા જુદા ખાસ ખાનાં-સ્થાન નથી, તે બહુબીજ જાણવાં. **કોઠીંબડા, ટીંબરૂં, કરમદાં** (બીજ થયા અગાઉ અનંતકાય,) **રીંગણા, ખસખસ, રાજગરો, પંપોટા, પટોલ** વિગેરે તેમાં જેટલાં બીજ છે, તેટલા તેમાં પર્યાપ્ત પ્રત્યેક જીવ છે. તેથી ત્યાગ

કારણ કે-આ જીવે અનંતીવાર દરેક ચીજો ખાઈને વમન કર્યું તો પણ તૃષ્ણા જતી નથી. તે આશ્ચર્ય જ છે! અણાહારીપણું પામ્યા શિવાય કોઈ મોક્ષ ગયા નથી, જતા નથી, ને જશે પણ નહિ. તો ક્રમે ક્રમે આવી તુચ્છ અભક્ષ્ય વસ્તુ પરથી મમત્વ ભાવ ઉઠાડવો, કે જેથી સદાને માટે અણાહારીપદ પ્રાપ્ત થાય. [અથાણાં: મુરબ્બા વિગેરે સંધાન-સોડ રૂપ સડા રૂપ પદાર્થો છે. આવી રીતે લાંબો વખત રાખી મુકાતા પદાર્થો વિષે ગમે તેટલી સાવચેતી રાખવામાં આવે, છતાં તેમાં જીવોત્પત્તિનો સંભવ માનીને ઘણા ભાઈઓ આવી ચીજોનો કાયમ ત્યાગ પણ રાખે છે.] મુરબ્બાની ચાસણી મોળી રાખવામાં આવે છે. જેનો મુરબ્બો હોય; તે લીલા ફળનો રસ તેમાં ઉમેરાય છે. આ સ્થિતિમાં તેમાં કચાશ કેમ ન રહે? તે વિચારણીય છે. સંધાન કેમ નથી?

૧૭ ઘોલવડાં—ઘોલવડાં એટલે દ્વિદળ—વિદળ અને ગોરસની મેળવણી થયેલી કોઈ પણ ચીજ. તે-અભક્ષ્ય ગણાય છે.

(દ્વિદળ—વિદળ—એટલે સામાન્ય રીતે જેને આપણે કઠોળ ધાન્ય કહીએ, તે દરેક લેવા.

દ્વિદળની સામાન્ય રીતે વ્યાખ્યા એ બાંધવામાં આવી છે, કે જેમાંથી તેલ ન નીકળે, છતાં બે સરખી ફાડ થઈને દાળ થાય, અને તે ઝાડના ફળરૂપ ન હોવું જોઈએ. તે દ્વિદળ ગણાય.

ચણા: મગ: મઠ: અડદ: તુવેર: વાલ: ચોળા: કળથી. વટાણા: લાંગ: મેથી: મસૂર: લીલવા વિગેરે.

તેવી જગ્યાએ રાખવું; કેટલાક લોકો **અથાણું, મુરબ્બા** વિગેરે અંધારામાં રાખે છે, અને તેનો રસ પ્રમુખ પડવાથી કે સાફ ન થવાથી તે જગ્યાઓ ચીકાશવાળી ને ગંદી થવાથી ત્યાં મચ્છરાદિ જીવો થાય છે. અને અંધારાને લીધે કાઢતાં કરતાં તે બિચારા જીવો તે બરણીઓમાં પડવાથી મરી જાય છે. પછી પેટમાં પણ આવે. તેથી જ્યાં સારૂં અજવાળું પડી શકતું હોય, ત્યાં તથા સારી જગ્યાએ રાખવું.

(૫) સુકવતી વેળાએ જેવું તેવું સુકવ્યું હોય, તો તે અથાણું ત્રણ દિવસથી વધારે ઉપયોગમાં ન લેવાય. માટે ઉપર કહ્યા મુજબ સુકવવું જોઇએ. તથા અથાણું કરતી વખતે પાણીનો કિંચિત્ સ્પર્શ માત્ર પણ થવો ન જોઇએ.

(૬) વળી, આ અથાણાંઓ વરસ કે તેથી વધારે મુદ્દત પણ રાખી મૂકાય છે પણ તેમ કરતાં, જેમ બને તેમ થોડા વખતમાં જ વાપરી નાંખવા જોઇએ.

ઉપર લખેલ સૂચનાઓ અનુસાર અથાણું કરી વપરાતું હોય. તો પણ દોષ લાગે? કે નહિ તે પણ કેવળીગમ્ય. પણ આજ તો પ્રથમ આપણે રસઇંદ્રિયના લાલચુઓ તે મુજબ સુકવીએજ નહિ. કારણ કે–પછી તેમાંથી સ્વાદની લહેજત મળવી મુશ્કેલ લાગે છે. અને ઉપરની સૂચનાઓ મુજબ કરવા-વર્તવાવાળા ભાગ્યેજ કોઈ વિરલા હોય છે. ઉપરના તુચ્છ અથાણાંઓનો ખરેખરો જિવ્હાઇંદ્રિયનો જય કરનાર રત્નશિરોમણિ વીરપુત્રો જ ત્યાગ કરે છે અને તેજ ખરેખર પ્રશંસનીય છે.

દોષ ન લાગે, આજકાલ ઘણા લોકો અજ્ઞાનથી જેમ આવે તેમ વર્તે છે, પણ તે અયુક્ત છે. તેથી પૂર્વોક્ત વિધિ અનુસાર ઉકાળ્યા પછીજ ચણાનો લોટ, મેથી પ્રમુખ દ્વિદલ મેળવાય, તો દોષ ન લાગે.

ખાટાં ઢોકળાનો આથો કરે છે, તે માટે પણ ઉપર મુજબ પ્રથમ છાશ ગરમ કરવી જોઈએ. સ્વજનકુટુંબ, અન્ય દર્શનીય, નાત જમણવાર વિગેરે ઠેકાણે જમવા જતાં વિદલ માટે તીવ્ર ઉપયોગ રાખવો જોઈએ. નહિતર સહજમાં દોષ લાગી જવાનો સંભવ છે. વળી **કઢી, રાઈતું**, પ્રમુખ બનાવેલ હોય, તે ગોરસ ગરમ કર્યા પછી વિદલ નાંખ્યુ હશે ? કે કેમ ? તેવી શંકા પ્રથમથી જ પૂછી દૂર કરી ભક્ષ્યાભક્ષ્યનું નક્કી કર્યા પછી વાપરવાં

કદાચ, ઘેર પણ ગોરસ બરાબર ગરમ ન કર્યું હોયતો વિરતિવંતે સ્વઘેર પણ અવશ્ય ખાત્રી કર્યા પછી જ ખાવું ઉચિત છે. વળી, હાલ ઘણેખરે ઠેકાણે ગોરસ બરોબર ઉકાળવાની પ્રવૃત્તિ જોવામાં આવતી નથી, તેથી વિરતિવંતે તો ચોક્કસ ખાત્રી કર્યા વગર બહેતર છે. કે તેવી વસ્તુ વાપરવી જ નહિ કે તેવા ઠેકાણે જમવા જવું પણ નહિ.

આશા છે, કે—વિરતિવંતો તથા અન્ય શ્રાવક—શ્રાવિકાઓ હવેથી ગોરસ પૂર્વોક્ત રીતે ગરમ કરવા—કરાવવાની ખાસ સંભાળ રાખી તે મુજબ વર્તવા ઉદ્યમ કરશે. દ્વિદલ સાથે કાચું ગોરસ મળવાથી દ્વીન્દ્રિય જીવ તરતજ ઉત્પન્ન થાય છે, તે આગમગમ્ય છે. તેનું વિવેચન આગળ "માખણ"ના

અસર થવા દેવી અને ઠંડક ચાલી જાય." એટલો જ કરી બેસે છે. પરંતુ તે ખોટો છે. એથી વિદળનો દોષ લાગે છે. એમ કરવાનું કારણ એ જણાય છે કે-છાશ, દહીંને ગરમ કરવાથી ફાટી જાય, એટલે તેમ થતું અટકાવવા માત્ર સ્હેજ આંચ લાગવા દે છે, પરંતું મીઠું અથવા બાજરીનો આટો નાંખી હલાલીને સારી રીતે ઉકાળવાથી છાશ ફાટી જશે નહિ માટે સારી રીતે ઉકાળવું જોઈએ, પરંતુ લગાર ગરમ થયું [સામાન્ય વરાળ નીકળે] કે, તે ઉકાળેલું ગોરસ કહેવાય નહિ. શાસ્ત્રોમાં 'ઉકાળેલું ગોરસ" એમ લખે છે. **શ્રીજિન-દત્તસૂરિ** મહારાજ વિરચિત **સંદેહ દોલાવલીમાં** આપ્રમાણે ગાથા છેઃ—

"उक्कालियंमिके तक्के विदलक्खेवे वि नत्थि तद्दोसो"

ઈત્યાદિ પૂર્વોક્ત ગાથાનો અર્થ **વાચનાચાર્ય પ્રબોધચંદ્ર** વિરચિત-**વિધિરત્ન કરણ્ડિકા** નામની નાની ટીકામાં આવી રીતે કર્યો છેઃ—

"उत्कालितेऽग्निना-अत्युष्णीकृते, तक्रे-गोरसे उपलक्षणत्वाद्दध्यादौ च, द्विदले-मुद्गादि, तस्य क्षेपः-द्विदलक्षेपः, तस्मिन्नपि सति किं पुनः? द्विदलभक्षणानन्तरं प्रलेहादिपाने, इत्यपेरर्थः नास्ति तद्दोषो-द्विदलदोषो जीवविराधना-रूपः।

ઈત્યાદિ-એ પાઠમાં પણ સાફ લખેલ છે કે "અગ્નિ વડે અતિ ઉષ્ણ ગોરસ-છાશ, ઉપલક્ષણથી દહીં, દૂધ આદિમાં દ્વિદલ પડવાથી વિદલનો જે દોષ છે, તે લાગતો નથી.'માટે ઉપરના પાઠ મુજબ તો અતિ ગરમ થાય,ત્યારપછી વિદલનો

પછી મુડી પણ ખાવા લાગીયે, અને જો તે સઘળી ખાઇ જઈશું તો પરભવે સુખ-સંપદા ક્યાંથી પામીશું ? માટે જ શાંત અને ગંભીરતાદિક અનંતગુણોના ધારક પ્રભુજીની ઉત્તમ શીખામણ માનો, અને તદ્નુત્ આચરણા કરવા વીર્યોલ્લાસ ફોરવો ! જેથી સ્વયમેવ મોક્ષમાળા કંઠને વિષે આરોપિત થાય.

૨૦. તુચ્છફળ—જે અસાર પદાર્થ હોય, તૃપ્તિકારક હોય નહિ, ઘણા આરંભે પણ તૃપ્તિ થાય નહિ, ખાવું થોડું ને ફેંકી દેવું ઘણું. જેમકે ચણીબોર[1]; પીલુ કે વીસુ[2], ગુંદી[3], મ્હોર[4] વિગેરે. તે તુચ્છફળ છે. તથા અત્યંત કુંણી મગ, ચોળા, ગુવાર, વાલ, શમી વિગેરેની શીંગો તથા બીજી જે ફળની જાતિઓ અતિ કોમળ હોય. તે સર્વે તુચ્છ ઔષધિ જાણવી.

અને ચણાના ફુલ, કેરીના મ્હોર કે જેમાં ગોટલી બંધાણી ન હોય, બોરના ઠળીઆમાં ગર્ભ કાઢીને ખાવો, તે વગેરેમાં પણ પ્રસંગે દૂષણ લાગી જાય છે. કેમકે-વનસ્પતિયો અતિ-કોમળ અવસ્થામાં અનંતકાય પણ હોય છે. તેથી અનંતકાયના વ્રતનો ભંગ થઇ જાય. એવી વસ્તુઓ બહુ ખાઈએ તો પણ તૃપ્તિ ન થાય. અને ખાવામાં થોડી આવે તથા ખાધા પછી તેની ગોટલી (ઠળીયા) બહાર નાંખીયે, એટલે તેમાં સુખની લાળ ભરકવાથી અસંખ્ય (લાળીયા) તથા સંમૂર્છિમ જીવ ઉત્પન્ન થાય. તથા જે પુરુષ બહુ તુચ્છ ફળ ખાય, તેને તત્કાળ રોગ પણ થઈ જાય છે. તેથી તુચ્છ ફળ સર્વથા વર્જવાં.

---

૧ કાચીના આમલબોરમાં પણ ત્રસજીવો થાય છે. ૨ પીલુ. ૩ વડગુંદા, જાંબુ પણ તુચ્છ ફલ ગણાય છે. ૪ આંબાનો મ્હોર.

કારણે આ અને આવી અભક્ષ્ય વસ્તુઓનો આગાર રાખે છે પરંતુ બંધુઓ! જે કર્મરૂપી રોગનું ઉન્મૂલન કરવા માં ત્રિકાલજ્ઞાનીઓએ આ અભક્ષ્ય વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવાને કહ્યો છે, ત્યારે આપણે તેનો અનાદર કરી કર્મરૂપી રોગ વૃદ્ધિ થવા માટે રીંગણા પ્રમુખ વાપરી ભવભ્રમણ વિશે વહોરી લઈએ છીએ. અફસોસ છે, કે-આપણા રોગનું તે નિવારણ થવાને બદલે ખરેખર તેને પુષ્ટિ મળે છે.

ભવ્યો! જ્ઞાનચક્ષુથી જરા વિલોકન કરો. હવે આટલે વિરમો! જેથી આપણે કર્મરૂપી રોગનું વિદારણ કરી અમ પદવી વેગે લઈએ.

૧૯ અજાણ્યાં ફળ—જેનું નામ કોઈ ન જાણતું હ તથા કોઈએ ન ખાધાં હોય, તેવાં ફળ કે ફૂલ અભક્ષ્ય છે.

કારણ કે-તેના ગુણદોષની આપણને ખબર નથી હોતી કદાચ વિષફળ હોય, તો આત્મઘાત થાય, તે માટે-તેનો ત્યાગ કરવો. **વંકચુલ રાજકુમારને** હિતસ્વી મહાન ઉપગારી ગુરુમહારાજાએ અજાણ્યાં ફળનો નિયમ કરાવ્યો હતો. જે તેણે અતિ ક્ષુધા લાગવા છતાં પણ દઢપણે પાળવાથી તેના પ્રાણ બચ્યા હતા. અને તેની સાથેના બીજા ચોરો અજાણ્યાં ફળ ખાવાથી કાળને વશ થઈ મરણ પામ્યા હતા.

ભો! ભવ્યો! આવા પરમકૃપાળુ અને કેવળ નિઃસ્વાર્થી તીર્થંકર મહારાજ તથા ગુરુ મહારાજનો અનંતા દુઃખમાંથ શીઘ્ર મુક્ત કરવાનો ઉપદેશ પૂર્વ પુણ્ય ઉદયે જે પામ્યા છીએ તે ફરી મળવો દુર્લભ છે. પુણ્યરૂપી મૂડીનું વ્યાજ ખવાઈ ગય

૧. આટો-ચાળ્યા વગરનો આટો દળ્યા પછી કેટલાક દિવસ મિશ્ર [કાંઈક સચિત્ત ને કાંઈક અચિત્ત] રહે છે. પછી અચિત્ત થાય છે.

દળ્યા પછી વગર ચાળેલો આટો—

શ્રાવણ ભાદરવામાં પાંચ દિવસ મિશ્ર રહે છે; આસો કાર્તિકમાં ચાર દિવસ; માગશર, પોશમા ત્રણ દિવસ; મહા, ફાગણમા પાંચ પહોર; ચૈત્ર, વૈશાખ માંચાર પહોર; જેઠ, અશાડમાં ત્રણ પહોર. પછી અચિત્ત થાય અને જે દિવસે દળ્યો હોય, તેજ દિવસે ચાળ્યો હોય, તો બધી ઋતુમાં તેજ દિવસે અચિત્ત છે, અને બે ઘડી પછી કારણ પડ્યે મુનિમહારાજ વહોરી શકે.

સિદ્ધાંતમાં આટાનો કાળ જોવામાં આવતો નથી. પરંતુ અચિત્ત થએલા આટામાં પણ ખારાશ થએથી, અથવા વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ પલટાય ત્યારે અભક્ષ્ય છે; તથા જીવની ઉત્પત્તિ જોવામાં આવે, તો તે આટો ચાળીનેય ન ખવાય. અર્થાત્ તે અભક્ષ્ય થયો જ માનવો.

ચોમાસાની ઋતુમાં આટો દરરોજ બે વખત, તથા શિયાળા ઉનાળામાં એક વખત ચાળવો, કારણ કે ન ચાળવાથી તેમાં જાળાં બાઝી જાય છે. અને તે તુરત બગડી જઈ અભક્ષ્ય થાય છે.

તથા દરેક વખતે વાપરતાં પહેલાં અવશ્ય ચાળવો જોઈએ જેથી જીવની યતના સચવાય. [સંચે દળાવેલો આટો એકદમ ગરમ હોય છે. તેથી તેને બરાબર ઠરવા દીધા વિના ભરી

યથાસ્થિત રસ ઉત્પન્ન થયા પછી તેમાં ફેરફાર થઈ જાય, અને ખાવાના ઉપયોગને ન રહે, તે વસ્તુ ચલિતરસ કહેવાય.

કોઇપણ ચીજમાં સૂક્ષ્મ ફેરફાર તો સમયે સમયે થયા જ કરે છે. પરંતુ અમુક પ્રમાણમાં ફેરફાર થાય, કે-જે ફેરફારથી ઉપયોગ કરવા લાયક ગણી શકાય તેવી તે વસ્તુ ન રહે, તે ચલિતરસ કહેવાય છે.

ચલિતરસના મુખ્ય પદાર્થોનું વર્ણન.

૧ આટો	૧૬ રસોઈ
૨ જલેબી	૧૭ ઓદન
૩ હલવો	૧૮ દહીં
૪ અમ્રતી	૧૯ દૂધ
૫ માવો	૨૦ ઘી
૬ મુરબ્બો	૨૧ બળી
૭ સેવ વિગેરે	૨૨ ખાટાં ઢોકળા
૮ દૂધપાક	૨૩ ઘોલવડાં
૯ કેરી	૨૪ ખાખરા
૧૦ પાપડ	૨૫ પાપડના લુઆ વિગેરે
૧૧ચટણી	૨૬ જુગલી રાબ
૧૨ સંભારો	૨૭ રાયતું
૧૩ પકવાન્ન	૨૮ શેકેલું ધાન્ય
૧૪ વસાણું	૨૯ ઢુંઢણીઆ
૧૫ ચુરમાના લાડુ	

બનાવવા અને સૂર્યઅસ્ત પહેલાં બરોબર સુકાઈ જવા જોઈએ નહિંતર વાશી થાય. ચોમાસામાં આવી ચીજો બનાવવી, રાખવી, કે ખાવી યુક્ત નથી. કારણ કે–તેમાં ત્રસ જીવની તથા લીલ-ફુગની ઉત્પત્તિ થવા પામે છે. કદાચ ચોમાસામાં પાપડ [જે અષાઢ સુદ ૧ થી ૧૫ સુધીમાં બનાવેલા હોય, તે] ખાવા માટે રાખવા હોય, તો તેને તડકો અવાર–નવાર દેવો. અને વારંવાર પ્રમાર્જવાની તથા હેરવવા–ફેરવવાની બહુ સંભાળ રાખવી, પણ આજે પ્રમાદને વશ થઈ પ્રાયઃ તેવો ઉપયોગ કોઈ રાખતા નથી, કે રાખવાના નહિ. માટેજ ચોમાસાનાં નજ ખાવા ઉત્તમ છે. કેટલા શિયાળા, ઉન્હાળામાં બનાવેલ સેવ, પાપડ પ્રમુખ ચોમાસું અને બીજા (આવતા) શિયાળા પર્યન્ત રાખી ખાય છે, તે કેવળ અયુક્ત છે. ખરી રીતે તો અશાડ સુદ ૧૫ પહેલાં જ તેવી ચીજો વાપરી નાંખવી અને કાર્તિક શુદ ૧૫ પછીજ બનાવવી યોગ્ય છે. સેવ, પાપડ, વિગેરે જે બજારમાં તૈયાર મળે છે, તે વાપરવું યુક્ત નથી. " પાપડ વડી ચોમાસામાં અભક્ષ્ય છે." એમ શ્રાદ્ધવિધિમાં કહેલ છે.

---

૧. સેવ [પરદેશી મેંદાની અભક્ષ્ય] પાપડ અડદની કણીનો લોટ, સૂર્યોદય પછીજ બાંધવો. વડી. કરકર, ખીચીયાં (સાંળીવડાં) જે ચોખાનો લોટ રાંધીને કરાય છે, તે પણ સૂર્યોદયેજ કરવું. કેર પણ, જે અનાજનો લોટ મસાલા પાણીમાં રાંધીને પાડે છે, તે પણ સૂર્યોદયે રાંધીને બનાવવા જોઈએ, અન્યથા તે અભક્ષ્ય છે, વિરતિ-વાળાએ ખાસ આવી ચીજોનો ઉપયોગ કરતાં અગાઉ તે કઈ રીતે બનાવેલ છે? તે બાબતનો વિચાર કર્યા પછી જ વાપરવું યુક્ત છે.

વેળાસર બગડી જાય છે. નરમ ચાસણીના મુરબ્બામાં પંદર વીશ દિવસ પછી લીલા ફુગ થઇ જાય છે. માટે આવી ચીજો બનાવવા–રાખવામાં બહુ ઉપયોગ રાખવો,

બીજોરાં, સક્કરજન, નારંગીના મુરબ્બાનો લેખ નથી, માટે ઉપયોગ રાખીને વર્ણ–ગંધાદિકની તપાસ કરી, લેવો ઘટિત છે. મુરબ્બો અથાણાં વિગેરે ઉઘાડા રહેવાથી બગડી જવા સંભવ છે. અને મિઠાઈ, ચવાણું (સેવ, ગાંઠીયા પ્રમુખ) તદ્દન બંધ રાખવાથી બગડી જાય છે., અને ચોમાસામાં તો હવા લાગ-વાથી પણ લીલફુગ થઇ જવાથી અભક્ષ્ય થાય છે, માટે જે જે વસ્તુ જેમ ઉપયોગપૂર્વક સારી રહી શકે, તેમ કરવું ! બહેતર છે, કે–જેમ બને તેમ રસ–સ્વાદની ન્યૂનતા કરી આવી વસ્તુઓનો ત્યાગ થાય, તે શ્રેષ્ઠ છે. અને જો કોઈપણ રીતે જીભ-લડીને ચાલે નહિ, તો અતિ ઉપયોગથી વર્તવાની આવશ્યકતા છે; નહિંતર અનેક જીવોના વિનાશના કારણિક થઈ દુર્ગતિમાં જઈ કરેલ કર્મ ભોગવવાં પડશે. માટે કાં તો રસઈન્દ્રિયનો જયજ કરવો, નહિંતર પ્રમાદ વર્જી જયણાપૂર્વક વર્તવું, જેથી અલ્પ દોષ લાગે.

૭. સંભારો તથા સેવ, પાપડ, ખેરો, ફેરફેર, અડદની સેવ, સાળીવડાં, કે ખીચીયાં પાપડ વિગેરે શિયાળા ઉન્હાળામાં સૂર્ય ઉદય થાય. ત્યારે તેનો લોટ બાંધી

બીજા જે થાય, તે ગરમ નહીં હોવાથી ભલે પેકબંધ છતાં બોળ અથાણા જેવો ગણવો જોઇએ. કેમકે—તેની ચાસણી કાચી હોવાથી, તેમાં પાણી ઘણું છે.

સીરકો–અનેક લીલોત્રીનો બનેલો આવે છે, તે–બોળ અથાણું છે.

તેનો કાળ ઓછો જાણવો. અને જો વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ ફરે તો કાળમાન પહેલાં પણ અભક્ષ્ય થાય. કંદોઈની દુકાનની મિઠાઈ વાપરવામાં અનેક દોષ છે, તેથી ઘેર બનાવી-કરાવીને ખાવી ઉત્તમ છે. કારણ કે-કંદોઈ જે પાણી વાપરે; તે ગળેલ હોય, કે નહિ. બીજું, તે પાણી પીઈને એઠો પ્યાલો તે વાસણમાં બોળે, એટલે અસંખ્ય સંમૂર્છિમ જીવ થાય. વળી જુનો માલ (સુખડી) વધેલ હોય. તેનો ભૂકો વિગેરે નવી મિઠાઈ સાથે પણ ભેળવે. લોટ વગેરે જુનો માલ વાપરે, ચાળ્યા વગર પણ વાપરે. રાત્રે આરંભ કરીને બનાવે. પરદેશી મંદો વિગેરે અભક્ષ્ય ચીજ વાપરે. ઘી હલકું-ખોરું પણ વાપરે લાકડાં, ચૂલો, વિગેરે પ્રમાર્જે, કે નહિ. ચૂલા ઉપર ચંદરવો ક્યાંથી હોય? યતના વગર બનાવતા હોવાથી એકેંદ્રિયથી માંડીને ચોરિંદ્રિય અને અસંજ્ઞી-સંમૂર્છિમ પંચેંદ્રિય સુધીના અનેક જીવોની સખત હિંસાઓ થવા પામે છે. વિગેરે કારણોથી કંદોઈની દુકાનની મિઠાઈ કે સેવ, ગાંઠીયા, બુંદી, ચવાણું પ્રમુખ પ્રાયઃ ચોમાસામાં તો કંદોઈની મિઠાઈનો અવશ્ય ત્યાગ કરવોજ જોઈએ.

મિઠાઈનું કાળમાન-કાર્તિક શુદ ૧૩ કે ૧૪ સુધીમાં જે મિઠાઈ બનાવી હોય. તેનો કાળ ૧૫ દિવસનો જાણવો. કારણ કે-તે મિઠાઈ ચોમાસાના કાળમાં બનાવી હોય. તેનો કાળ (૨૦) વીસ દિવસનો ગણવો. જો કે તે મિઠાઈ શિયાળાના કાળમાં બનાવી છે, પણ ગ્રીષ્મ ઋતુમાં વાપરવાની છે, તેથી તેનો ઉન્હાળા પ્રમાણે કાળ ગણવો. અને અસાડ શુદ ૧૩ કે ૧૪ સુધીમાં જે મિઠાઈ બનાવી હોય તેનો કાળ

સુકવી રાખી હોય, તો બીજે દિવસે લેવામાં બાધ જણાતો નથી. અન્યથા બાધ જાણવો. ખરૂં જેતાં. તાજે તાજી-રોજ-રોજની બનાવીને ખાવી ઉત્તમ છે. કદાચ, એઠવાડ પડી જાય કે એઠા હાથનો સ્પર્શ થઇ જાય, તેથી પણ અભક્ષ્ય થાય

૧૨. સંભારો—લોટ, મેથી કે પાણી નાંખીને બનાવેલ સંભારો બીજે દીવસે વાશી થાય.

૧૩. પક્વાન્ન—મિઠાઈ-ગોળપાપડી-કે પાકના લાડુ વં પાણી વિનાજ થાય છે, તે વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શ ફર્યે અભક્ષ થાય. એટલે તેના માટે "પકવાન્નના જેટલોજ કાળ હોય. તેમ કહી શકાય નહિ, "વિશેષ કાળ પણ પહોંચે," તે શાસ્ત્રમાં પણ કહેલ છે. જો ગોળની તથા ઘીની વિગઈને ત્યાગ કર્યો હોય, અને નીવિયાતાની જેને છૂટ હોય, તેને દિવસની કરેલી ગોળપાપડી લેવાય નહિ, બીજે દિવસે લેવા કેમકે તેને તેજ દિવસે તેમાંનું વિગઈપણું મટે નહિ. તોપ ઉત્કૃષ્ટથી સુખડીના કાળ મુજબ લેવામાં ઠીક છે. કારણકે-કેટલી વખત રસઇંદ્રિયમાં લુબ્ધ થઇ જવાથી તેના વર્ણ-ગંધાદિ પલટાયા હોય, ને ખબર ન પડે, તો તે વાપરવાથી દે લાગે, માટે ગોળપાપડીનો કાળ જે પક્વાન્નોના કાળ જેટ કહેલ છે, તે પ્રમાણે લેવો તે વધારે સારું છે.

મિઠાઈ સારી અને ઉત્તમ પ્રકારની બનાવેલી વર્ષાકાળ ઉત્કૃષ્ટ **પંદર દિવસ**, ઉન્હાળામાં **વીશ દિવસ**, તથા શિ ળામાં **એક માસ** સુધી ભક્ષ્ય છે. પછી અભક્ષ્ય છે.

કંદોઈની દુકાનની મિઠાઈ પ્રાય: તેવી ઉત્તમ ન હોવા

કાળની આચાર્ય મહારાજે બતાવી છે. તે પછી તો તે વસ્તુ નજ વપરાય. અને જો કદાચ કાળમાન પહેલાં પણ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ પલટાય, કે તે અભક્ષ્ય જાણી ત્યારથી જ વર્જવાનું ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું.

૧૯. **દૂધ**—ચાર પહોર સુધી ભક્ષ્ય છે, પરંતુ સાંજનું દોહેલું દૂધ હોય તો તેનો ઉપયોગ **મધ્યરાત્રિ** અગાઉ થઈ જવો જોઈએ. કેટલીક વખત ગ્રીષ્મ ઋતુમાં દૂધ સખ્ત તાપને લીધે કે વધારે વખત રહેવાથી અથવા ઉપયોગપૂર્વક શુદ્ધ વાસણમાં ન રાખવામાં આવે, વિગેરે કેટલાક કારણોથી બગડી જાય છે, અને કોઈવાર દહીંની માફક જામી જાય છે. તેને "દહીં થયું" સમજી વાપરવું નહિ. કારણ તે દૂધના વર્ણાદિક પલટાય. તેથી તે દૂધજ અભક્ષ્ય છે. કોઈવાર દૂધ ફાટી જાય છે. તોપણ તેના વર્ણાદિક ફરવાથી અભક્ષ્ય માનવું.

કેટલાક વેચનારાઓ વાસી દૂધનો ભેગ કરે છે, કલકત્તા તરફ રાત્રે દૂધ ખુબ ગરમ કરી. તેમાંથી મલાઇ કાઢી. તેમાં સીંગાપુરથી આવતા આરારુટ (એક જાતનો આટો) નો ભેગ કરી. સવારમાં તાજુ દૂધ કહી વેચે છે. પોતાના તુચ્છ સ્વાર્થને માટે બંધુઓ ! આ લોકો શું શું નથી કરતા ? અર્થાત્-તેઓ પ્રાયઃ દરેક વસ્તુમાં ફરફાર કરે છે તેની બારીકાઇથી તપાસ કરવી તથા બનતો ઉપયોગ રાખવો.

બગડેલા વાસી દૂધનું દહીં, દૂધપાક, બાસુદી મલાઈ, માવો વગેરે પદાર્થો પણ અભક્ષ્ય થાય.

દૂધ દહીં પ્રમુખ પ્રવાહિ પદાર્થના વેચવાવાળા લોકો તે

અંદરના તત્ત્વો દહીં બનવાની ક્રિયા તરફ ગતિ કરી રહ્યા હોય છે. તેથી તે દોહવાયા પછીથી જ કાળગણના કરવી બરાબર છે.]

વર્ણાદિક ન પલટાય તો દૂધ ચાર પહોર સુધી ભક્ષ્ય છે. તે દરમિયાન મેળવવું જોઇએ. અને બપોર પછી કે સંધ્યા પછી ગમે ત્યારે દોહેલું દૂધ હોય, તેમાં રાત્રિના બાર વાગતાં મધ્ય રાત્રિ પહેલાં મેળવણ નાંખી દેવું જોઇએ.

દહીં બજારમાંથી લેવા કરતાં ઘેર બનાવવું શ્રેષ્ઠ છે. કારણ કે--તેઓનાં વાસણ પ્રાયઃ શુદ્ધ ન હોય, ઉઘાડાં--ઢાંકયા વગર પણ રહે, વાશી દૂધનું કે મિશ્રણ કરેલા દૂધનું સંચાના દૂધનુ બનાવે. કાળમાન ઓછું વધારે કહે, વળી પઉવાં રાંધી દૂધની સાથે મિશ્ર કરી મેળવી દહીં બનાવે છે. કેટલીક વખતે મૃત્યું પામેલા જીવો પણ દહિંમાંથી નીકળેલા જોવામાં આવે છે. વગેરે અનેક દોષોના કારણથી ઘેર બનાવી વાપરવું યુક્ત જણાયછે.

કાંજી કે જે ચીજ કાંજી અથવા ગરમ કરેલી છાશની છાશ--પરાશ કહેવાય છે, તે કાંજીનો કાળ સોળ પહોરનો કહ્યો છે.

દહીં, છાશ ને કાંજીનો સોળ પહોર ઉત્કૃષ્ટો કાળ કહ્યો તે સોળ પહોર એટલે કે બે રાત્રિ ઉલ્લંઘન ન થવી જોઇએ તે પહેલાં પણ જો વર્ણાદિક ફરે, તો તે અભક્ષ્યજ છે **ચલિતરસ**માં જે જે કાળમાન કહ્યું છે, તે તે વસ્તુ ઉત્કૃષ્ટા કાળ સુધી આચારણીય. ત્યારપછી કદાચ નિશ્ચયથી ચલિત ન થઇ હોય, તો પણ તે વ્યવહારથી અનાચરણીય છે.

એટલે--કાળમાનનો અર્થ એવો થયો, કે જે મર્યાદા જે

દૂધને ગળ્યા વિના ન ખાવાનું અન્ય ધર્મમાં પણ કહેલું છે. અને જૈનશાસ્ત્રમાં ગલણાં સાત કહ્યાં છેઃ—

૧ મીઠાપાણીનું, ૨ ખારા પાણીનું, ૩ ગરમપાણીનું ૪ દૂધનું, ૫ ઘીનું; ૬ તેલનું અને ૭ આટો ચાળવાનું.

દૂધ વેચનારા દૂધમાં થોડું પાણી ભેળવે, તે અણગળેલું પાણી જંતુવાળું હોય.

ગાયનું, ભેંસનું, બકરીનું અને ગાડરીનું એ ૪ દૂધને દૂધ-વિભાગમાં શાસ્ત્રકારોએ ગણ્યાં છે. તેથી બાકીના બીજા જનાવરોનું દૂધ ખાવામાં દોષ છે. જલદી અભક્ષ્ય થઈ જાય છે, ને રોગ પણ ઉપજાવે છે, [શહેરોમાં દૂધમાં–સેપરેટના દૂધનો ભેગ થાય છે, તથા વિલાયતી પાવડરના પણ ભેગ થાય છે, ચોક્ખા દૂધને માટે મ્યુ૦ પ્રયાસ કરે છે. અને બીજી તરફ હજારો વર્ષના જાણકાર રબારી ભરવાડોના હાથમાં દૂધનો ધંધો છુટી જાય, તેવી ગોઠવણો ચાલતી જોવામાં આવે છે. અને વિલાયતની પદ્ધતિ ઉપર ચાલતી ડેરી કંપનીઓના હાથમાં દૂધનો ધંધો મૂકવાની ગોઠવણ ચાલે છે. તેથી આપણા દેશના ગરીબ માણસોને સસ્તું અને તરત દોહવાયેલું તાજું દૂધ મળવું મુશ્કેલ થવાનો સંભવ માની શકાય. અને ધંધારહિત થતાં-લાખો. પ્રમાણિક અને આર્ય પ્રજાના એક ભાગ તરીકેની હજારો વર્ષની મજબૂત અને એ ધંધામાં પાવરધી કોમના નાશને અંગે. મોટી હિંસાનો પણ સંભવ ગણાય. અને આત્મપ્રાણી માર્ગી મહત્વની વસ્તુની [illegible] આપણું મહત્વ અને-ર પણ લોપમાં ગણાય. દૂધાળાં ઢોરોના બચાવનો અનેક-

અ. ક્ર. સિં. ।

વસ્તુના વાસણ ઉઘાડાં અને અજયણાથી કેટલીક વખત રાખે છે, તેથી થોડા વખત ઉપર કાઠિયાવાડમાં જુનાગઢ શહેરમાં એક દૂધના વેચનારાએ તેનું દૂધ એક દિવસ જ્યાં જ્યાં આપ્યું. ત્યાં ત્યાં જેઓએ તે દૂધ વાપર્યું તેઓને કલાકોના કલાકો સુધી ઝાડા, ઉલટી, તથા અત્યંત બેચેની ભોગવવી પડી હતી તપાસ કરતાં માલૂમ પડયું કે–"તે દૂધમાં જીવની લાળ વિગેરે ઝેરી પદાર્થ પડેલો હોવાથી તેઓને બિમારી ભોગવી પડી હતી." કોઇવાર સર્પ વિગેરેની લાળ (વિષ) પડી હોય, ને તે વાપરવાથી મૃત્યુ પામવાનો સંભવ છે. આવા ઘણાં પ્રસંગો બને છે.

તેટલાજ માટે શાસ્ત્રકારોએ દશ જગ્યાએ ચંદરવા રાખવા કહ્યું છે વળી એક મીનીટ પણ પાણી, ભોજન વિગેરે વાસણ ઉઘાડાં ન રાખવા, વગેરે પ્રકારની યતના આ ગ્રંથમાં કહી છે, તે શારીરિક તથા ધાર્મિક બન્નેય લાભને માટે છે, જેથી અવશ્ય ઉપયોગ રાખવો [દિશાજંગલ માટે લઈ જવાના પાણીના વાસણ પણ ક્ષણવાર ઉઘાડા ન રહે, તેને માટે પણ વિવેકી શ્રાવકો ઢાંકણાની યોજના રાખે છે.] બંધુઓ ! આ ઉત્તમ જૈનધર્મમાં પ્રકાશેલી યતના અથવા દયા ખરેખર તેના પાળનારને શીઘ્ર મુક્તિ આપે છે. ખરેખર જૈનધર્મની બલિહારી છે !

દોહેલું દૂધ જેમ બને તેમ તુરત વેળાસર ગરમ કરી રાખવું જોઇએ, નહિંતર, ઠંડુ દૂધ થોડા વખતમાં બગડી જવાનો સંભવ છે. મુનિ મહારાજાઓ પણ ઠંડુ દૂધ વહોરતા નથી. તથા દૂધ ગાળીને ગરમ કરવું જોઈએ [ગાય વિગેરેનો વાળ પીવામાં આવી જાય, તો સદાના ભયંકર રોગનો સંભવ થાય છે.]

ઉપાય શો? વિશેષ સાવચેત રહેવું, એજ. આ જમાનામાં કેળવણી, ખોરાક અને આરોગ્ય માટે હો હા મચી રહી છે. પરંતુ આ અને આવા પ્રકારના આરોગ્યના નાશના ઘણા તત્ત્વો આ જમાનેજ ખુબીથી ફેલાવ્યા છે. તેના ઉપર કોઈનું ધ્યાન જતું નથી. ખોટી બૂમો તથા ખર્ચ ચાલી રહ્યા છે. આ પણ જમાનાની જ બલીહારી છે. તેનાથી તેલના કે ઘીના શોકીન લાભ મળતા નથી. વેજીટેબલ નામ પણ ખુબીથી રાખ્યું છે. નહિંતર તેલનું ઘી નામ રાખવાથી ચાલી શકત. આવું બનાવટી ઘી મળવાથી પશુઓના સંહાર તરફ લોકોનું ધ્યાન ગયું નહિ.] વળી જે લોકો ઘી તાવીને વેચે છે, તે ઘણાખરા સાત આઠ દિવસ કે બે ચાર દિવસનું માખણ એકઠું કરી તાવણ મૂકે છે. તે અભક્ષ્ય ગણાય. તેને માટે

વિધ પ્રયાસ મુખ્ય તો ડેરીના ધંધાને ખીલવવા માટે જ છે, અને મૂળ ધંધાર્થીના માર્ગમાં વિઘ્નો મૂકયા વિના ડેરીઓ પગભર થઇ શકે નહિં, સદા કુશળ અને મહેનતુ તે લોકો સસ્તું દૂધ આપી શકે, એટલે હરીફાઈમાં પહોંચવા ન દે, તેથી તેઓના દૂધ-ઘીની પરીક્ષા કરી અપ્રામાણિકતા અને અજ્ઞાનતાથી તેને જનસમાજમાં હલકા પાડીને કાયદાથી વિઘ્નો ગોઠવાતા જાય છે, પ્રજાના આરોગ્યની તો વાત જ શી? પરંતુ, જ્યારથી ગોચરો ખેડાઈ ગયા, અને ડબા—દંડનો કાયદો શરૂ થયો ત્યારથી દૂધાળા ઢોર ઉચ્છેરનારની મુશ્કેલીની શરૂઆત થઈ, તેમાંથી અપ્રામાણિકતા, વેર, વિરોધ, તોફાન, ખૂન; ખરાબી થયા. અને તેના બાળકોને ફરજીયાત કેળવણી લેવાની ફરજ પાડવાથી, તેઓને પશુરક્ષણ વારસાથી આવડે નહી, અને કેળવણી પૂરી લઇ શકે નહિ, એટલે તેના નુકશાનનો પાર ન ગણાય.]

૨૦ ઘી—ખોરું, કાલાતીત થયે વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ ફર્યે અભક્ષ્ય થાય. ઘીમાં કેટલાક દગાખોર લોક ચરબીનો તથા બટેટાં રતાળું પ્રમુખ કંદનો ભેગ કરે છે. તેનો અવશ્ય ઉપયોગ રાખવો. પરીક્ષા વગર કોઇ પણ માલ લેવો નહિ. [હાલમાં-વિલાયતથી વેજીટેબલ ઘીને નામે બનાવટી ઘી આવે છે. તે આખા દેશમાં લગભગ ફેલાઈ ગયું છે અને ઘેર દુઝણા ઢોરવાળા લોકોમાં પણ ઘણું ફેલાવો પામ્યું છે. તે સારા ઘી સાથે ભેળવીને મોટા પાયા ઉપર વેચે છે. ગમે તેટલી ખાત્રી કરવા છતાં જ્યાં ઘીની ઉત્પત્તિના મુખ્ય સ્થળો માંજ આમ સેળભેળ ઘણે ભાગે થવા લાગેલ છે. એટલે હવે

તેલના ગુણો છે, ઘીના ગુણો નથી, આરોગ્યને હાની કરે છે, એમ નિષ્ણાતો કહે છે. સારી ઓલાદના બાના નીચે નબળી ઓલાદને કતલખાને મોકલવાની દલીલ ખોટી છે, ગરીબોને થોડું દૂધ દેનારી ગાયથી પણ જરૂરીયાત પૂરતું દૂધ રોજ મળી શકે છે. ડેરીના ખર્ચાળ દૂધ તેમને માટે દુર્લભ થાય.]

૨૧ બળી-તરતમાં વીંયાએલી ગાય તથા ભેંશના તરતના દૂધની બળી બનાવે છે. ગાયને પ્રસૂતિ થઈ હોય, ત્યારથી તેનું દૂધ ૧૦ દશ દિવસ, ભેંશનું ૧૫ દિવસ, બક-રીનું ૮ દિવસ સુધી લેવું કલ્પે નહિ ત્યારે તેની બળી તો ક્યાંથીજ વપરાય? અર્થાત્ નજ ખવાય. [દૂધમાં સુવાવડીના અભક્ષ્ય દૂધનો ભેળસેળ ન થાય; તે પણ તપાસ કરીને લેવું.]

૨૨ ખાટાં ઢોકળાં-જે ચોખાની કણકી સાથે, અડદની દાળ તથા ચણાની કે તુવેરની દાળને ભરડી છાસમાં આથો કરી બનાવે છે. જો ઉકાળેલી છાસનો પણ આથો રાત્રે કર્યો હોય. તો તે અભક્ષ્ય છે. માટે સૂર્યોદય પછી ઉકાળેલી છાસમાં આથીને કરવાં. અને સૂર્યાસ્ત પહેલાં વાપરવાં જોઈએ. બહુધા આવી વસ્તુઓના બીજા દિવસે [illegible] થાય. તે [illegible] [illegible]

તેથી જ માખણની બાબતમાં બહુ ઉપયોગ રાખવો
ઉચિત છે.

આપણા પ્રમાદમાં આહાહા! અસંખ્ય જીવોનો નાશ થઈ
જાય છે! હે બંધુઓ! **શ્રી જિનશાસન**માં આપણે આવો
અત્યુત્તમ અવસર પ્રાપ્ત થયો કે જેથી સૂક્ષ્મ બાબતોનું
જાણપણું થાય છે. અહો! કેવળી ભગવંત વગર બીજું કોણ
કહી શકે? અર્થાત્ ત્રણકાળના ભાવ જેનાથી એક સમયમાં
જણાય, તે પ્રભુ કેવળજ્ઞાનથી જ આ બધું પ્રકાશી શકે.
બંધુઓ! ચાલો હવે આપણે પ્રમાદ ત્યજી આ ઉત્તમ અવ-
સરને હર્ષ વડે વધાવી લઈએ, અને "જીવદયા પ્રતિપાળ"
એ નામ સાર્થક કરી મંગળમાળા વરીએ. [ઘેર દુઝણાં રાખી
ઘી-દુધની ગોઠવણ કરી લેવા શિવાય તે ચોક્ખાં મળવાનો
બીજો ઉપાય નથી. પરંતુ ગોચરો ખેડાઇ જવાથી અને બાંધવા
માટેની જગ્યાનો મ્યુ૦ તરફથી કર લેવાતો હોવાથી આ સાદા
અને ગરીબ દેશમાં તે પોસાય તેમ નથી. બંગલાઓમાં
મોટરો રાખવા અને બગીચાની સગવડ મળે છે. પણ ઉત્તમ
પોષક તત્વો આપનારા ગાય વિગેરે બાંધવાની મુશ્કેલીમાં
વધારો કરાતો જાય છે. મ્યુ. ચોક્ખા દૂધ, ઘી માટે પ્રયાસ
કરે છે, તેમ નથી. પરંતુ ડબાના ઘી, દૂધના ભાવિ વેપાર
માટે કરે છે. પરંતુ તેથી તાજાં-તરતના ઘી દૂધ મળવાનો
સંભવ ન ગણાય. પશુઓની કતલથી ઘી, દૂધ ખૂબ મોંઘાં
થઈ ગયા છે. વેજીટેબલ ઘી તો તેલના જ બને છે, તેમ
તેલ જોઇએ. પછી ગમે તેનું. કદાચ માછલીનું હોય તો પણ
ચાલે દવાઓથી સાફ કરીને સુગંધી નાંખે એટલે બસ. તેમાં

તેમ અંકુરા ફુટેલા હોય છે, તે અનંતકાય હોવાથી અભક્ષ્ય છે. માટે સવારના પાંચ છ વાગે પલાળવા. તે પણ થોડો જ વખત પાણીમાં રાખવા. નહિંતર બેચાર કલાક લગભગમાં તો અંકુરા ફુટી જાય છે. મતલબ કે—અંકુરા સહેજ પણ ન જોઇએ. ખરી રીતે તો દરેક કઠોળ બાફીને કરાય, તો તેમાં અંકુરા ફુટવાનો ભય નથી. સ્વજન કુટુંબ કે નાતમાં જમવા જતાં ખાસ ઉપયોગ રાખવો, કદાચ ત્યાં રાત્રેજ કઠોર પલાળી શાક બનાવ્યાં હોય. તેથી દરેક ચીજ ખાતાં પહેલાં પ્રથમથી જ ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો વિચાર કરવો ઉચિત છે. (કોઇ કોઈ શોખીનો —મગ વિગેરેના અંકુરા ફુટવા દઈને તેના અંકુર સહિત છુટા રાંધે તે સર્વથા વર્જવા.]

૨૯ પલ્લંકાની ભાજી.

૩૦ સુઆરવલ્લી—જે જંગલમાં મોટી વેલડીના જેવી થાય છે. તે.

૩૧ કોમળ આંબલી—ત્યાં સુધી માંહે બીજ સંક્રમે નહિ, ત્યાં સુધી તે અનંતકાય છે. કોમળ ફળમાં જ્યાં સુધી અંદર બી ન થયાં હોય ત્યાં સુધી અનંતકાય છે, માટે અતિ કોમળ એવાં સઘળાં ફળ ખાવા નહીં.

—૩૨ આલુકંદને—તે રતાળુ—બટેટાં. અને પિંડાળુ (—ડુંગળી) સક્કરકંદ. પોપાતકી અને કસીક-કેરડા, [illegible]

આવી જતા હોય છે, જેથી તેનો ઉપયોગ રહે નહિ, તો દોષ લાગે. માટે પ્રથમ **કિસલય પત્ર** ન ખવાય, તેનો ઉપયોગ રાખવાનો–ખપ કરવો.

૧૯. ખીરસુઆકંદ—કસેરૂ (ખરસઇયો); ૨૦ થેગ-કંદ–થેગી તથા થેગ નામની ભાજી, થેગીપોંક; ૨૧ હરિમોથ (લીલીમોથ), ૨૨ લુણ **વૃક્ષની છાલ, ૨૩ ખિલોડાકંદ, ૨૪ અમૃતવેલી.**

૨૫ મૂળા—દેશી તથા પરદેશી (રાતા ને ધોળા–સફેદ મૂળાના પાંચેય અંગ અભક્ષ્ય છે.

(૧) મૂળાના કંદ (કાંદા)

(૨) પાંદડાના મધ્યભાગમાં જે કંદલી થાય છે, જેને ડાંડલી કહે છે, તે પાંદડાં સહિત,

(૩) ફુલ,

(૪) ફળ, જેને મોગરા કહે છે, તે, તથા

(૫) તેમાંથી નીકળેલાં ઝીણાં બીજ.

એ પાંચેય અભક્ષ્ય છે. વળી. ત્રસ જીવોત્પત્તિ પણ તેમને વિષે હોય છે. તેથી સર્વથા મૂળાનાં પંચાંગ વર્જવાં.

૨૬. ભૂમિફોડા–વર્ષાઋતુમાં છત્રને આકારે બીલાડીના ટોપને નામે ઉગે છે.

૨૭. વથુલાની ભાજી (પ્રથમ ઉગતી)

૨૮. વિરૂઢાહાર—એટલે વિદલ ધાન્ય, જેને અંકુર આવ્યા હોય તે, રાત્રે મગ વિગેરે કઠોળ પાણીમાં પલાળે છે,

વવાના પ્રતીક તરીકે લલાટમાં તિલક કરીએ છીએ. જેથી ભગવંતની આજ્ઞા કદિ લોપવી નહિ. અને આદરપણે પાળવી, તેજ ધર્મ છે.

આ અભક્ષ્યો સર્વથાપ્રકારે વર્જવાથી અસંખ્ય અને અનંત જીવોને અભયદાન આપ્યાનું ફળ મળે છે. શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે--, " એક જીવને અભયદાન આપો, કે સુવર્ણના મેરુ જેટલું દાન આપો, તો તેમાં એક જીવને અભયદાન આપ્યાનું ફળ વધશે.

ત્યારે અનંત જીવોને જે પુણ્યાત્મા અભયદાન આપે, તે શું ફળ ન પામે? અર્થાત્-તે સર્વસ્વ પામે. સુજ્ઞ શાણા બંધુઓ! અજરામર સુખ પામવાનો શીઘ્ર ઉપાય ભગવંતના વચનોનો આદર કરવો તેજ છે. તે વિષે અજિતશાંતિસ્તવની છેલ્લી ગાથામાં કહ્યું છે. કે:—

*જઈ ઈચ્છહ પરમપયં અહવા કિત્તિં સુવિત્થડં ભુવણે;
તા તેલુક્કુદ્ધરણે જિણ-વયણે આયરં કુણહ. ૪૦

તથા, રાત્રિભોજનમાં "ચઉવિહાર, તિવિહાર, દુવિહાર એક માસમાં આટલા કરું" એવો નિયમ કરે.

રોગાદિક કારણે કોઈ ઔષધિમાંની કોઈ અભક્ષ્ય ખાવી પડે, તેના નામ, વખત, અને વજનથી જયણા રાખવી પડે. બત્રીશ અનંતકાયનો સર્વથા નિષેધ છે. તો પણ રોગાદિક કારણે ઔષધમાં લેવું પડે, તેની જયણા રાખે, તેથી અજાણપણે કોઈ વસ્તુ મિશ્ર થઈ ખાવામાં આવે, તો વ્રતભંગ થાય નહિ આગળ **સર્વથા** એટલે રોગાદિક કારણે પણ ન લેવું, તેમ લખ્યું છે. તે ઉત્કૃષ્ટી હદવાળા માટે છે. માટે જેનાથી જેમ પળાય, તેમ યથાશક્તિ કરવું ઉચિત છે.

"શ્રાવકે અન્યદર્શનીને ઘેર કે નાતમાં જમવા જતાં ઘણો ઉપયોગ રાખવો જોઈએ, કારણ કે ત્યાં બાવીશ અભક્ષ્ય અને બત્રીશ અનંતકાયોમાંના કેટલાકનો દોષ અવશ્ય લાગવા સંભવ છે, તેથી બને ત્યાં સુધી થોડો પરિચય રાખવો, તેમાં પણ દ્વાદશ વ્રતધારી તથા વિરતિવાળાએ તો તેવે સ્થળે જમવા જવુંજ નહિ જોઈએ. કદાચ જવું પડે, તો પૂરતી સંભાળ રાખવી.",

બાવીશ અભક્ષ્યનું જે વર્ણન આપ્યું છે. તે બરાબર સમજી મનન કરવું. તથા ભગવંતે તે નિષેધેલ છે, તેથી તેને ત્યાગ કરી પ્રભુની અખંડ આજ્ઞા પાળવી.

બંધુઓ! આપણે નિત્ય પૂજા કરીએ છીએ, તે પહેલા મસ્તકે આપણે પોતે જે તિલક કરીએ છીએ, તે એમ શિંતવવારૂપ પણ છે, કે—" હે ભગવંત ! આપની આજ્ઞા હું શિરે ચડાવું છું." તેવી રીતે નિત્ય ભગવંતની આણ મસ્તકે ચડા

તથા, રાત્રિભોજનમાં-"ચઉવિહાર, તિવિહાર, દુવિહાર એક માસમાં આટલા કરુ" એવો નિયમ કરે.

રોગાદિક કારણે કોઈ ઔષધિમાંની કોઈ અભક્ષ્ય ખાવી પડે, તેના નામ, વખત, અને વજનથી જયણા રાખવી પડે. બત્રીશ અનંતકાયનો સર્વથા નિષેધ છે. તો પણ રોગાદિક કારણે ઔષધમાં લેવું પડે,તેની જયણા રાખે, તેથી અજાણપણે કોઈ વસ્તુ મિશ્ર થઈ ખાવામાં આવે, તો વ્રતભંગ થાય નહિ આગળ **સર્વથા** એટલે રોગાદિક કારણે પણ ન લેવું, તેમ લખ્યું છે. તે ઉત્કૃષ્ટી હદવાળા માટે છે. માટે જેનાથી જેમ પળાય, તેમ યથાશક્તિ કરવું ઉચિત છે.

"શ્રાવકે અન્યદર્શનીને ઘેર કે નાતમાં જમવા જતાં ઘણો ઉપયોગ રાખવો જોઈએ, કારણ કે ત્યાં બાવીશ અભક્ષ્ય અને બત્રીશ અનંતકાયોમાંના કેટલાકનો દોષ અવશ્ય લાગવા સંભવ છે, તેથી બને ત્યાં સુધી થોડો પરિચય રાખવો, તેમાં પણ દ્વાદશ વ્રતધારી તથા વિરતિવાળાએ તો તેવે સ્થળે જમવા જવુંજ નહિ જોઈએ. કદાચ જવું પડે, તો પૂરતો સંભાળ રાખવી.",

બાવીશ અભક્ષ્યનું જે વર્ણન આપ્યું છે. તે બરાબર સમજી મનન કરવું. તથા ભગવંતે તે નિષેધેલ છે, તેથી તેને ત્યાગ કરી પ્રભુની અખંડ આજ્ઞા પાળવી.

પ્રકરણ ૪ થું, ૫ મું, ૬ ઠ્ઠું.

બાવીશ અભક્ષ્ય સિવાયની અભક્ષ્ય વસ્તુઓ વિષે

૧. ફાગણ સુદિ ૧૫ થી કારતક સુદિ ૧૫ સુધી અભક્ષ્ય-વસ્તુઓ.

૨. આર્દ્રા નક્ષત્રથી ત્યાગ કરવા યોગ્ય અભક્ષ્ય વસ્તુઓ :

૩. અષાઢ સુદિ ૧૪ થી કારતક સુદિ ૧૫ સુધી ત્યાગ કરવા યોગ્ય અભક્ષ્ય વસ્તુઓ :

૪. હંમેશાં ત્યાગ કરવા યોગ્ય કેટલીક પરચુરણ ચીજો:

૫. બહુ આરંભથી ન વાપરવા લાયક ચીજો:

૬. લોકવિરુદ્ધ તથા જૈનદર્શનવિરુદ્ધ તજવા યોગ્ય ચીજો :

૭. ત્રસજીવોની ઘણી હિંસા થવાને કારણે વર્જવા યોગ્ય વસ્તુઓ:

તપ કરીએ સમતા રાખી ઘટમાં ॥તપા॥
ખાવત પીવત મોક્ષ જે માને,
એ સિરદાર છે બહુ જટમાં ॥ ૩ ॥

એટલે-"ખાવું પીવું તેજ મોક્ષ છે" એમ માનનાર પુરુષ ઘણા મૂર્ખાઓનો સરદાર છે. તેથી હે ભવ્યો! જિન-શાસનનું રહસ્ય સમજી "દેહ-દુઃખં મહા-ફલં" એ અનુ-સાર વર્તવાથી ક્ષેમકુશલ મોક્ષનગરે સત્વર પહોંચી જઈશું.

આ પ્રકારે ત્રણ પ્રકરણમાં બાવીશ અભક્ષ્યનો વિચાર પૂરો કરવામાં આવ્યો છે.

અભક્ષ્ય અનંતકાય વિચાર ગ્રંથ અંગે

પરમત્યાગી પૂ૦ મુનિરાજ શ્રી સુખસાગરજી
મ૦ સાહેબનો અભિપ્રાય.

" આ ગ્રંથની એક એક કોપી દરેક જૈનોના
ઘરમાં રહેવી જોઇએ"

[વિ. સં. ૧૯૬૫માં શ્રી ભોગીલાલ જેઠાલાલે પ્રસિદ્ધ
કરેલ આવૃત્તિમાંથી]

આવ્યો હોય, તેનો વપરાશ ફાગણ શુદ ૧૪ પછી થાય, માટે આમાં વિવેક જાળવવાની જરૂર છે.

૨. ખારેક—પણ એજ પ્રમાણે અભક્ષ્ય હોવાથી ચાતુર્માસના ૮ માસમાં લગ્નાદિ પ્રસંગે વ્હેંચવી જૈન શ્રાવકને ઉચિત નથી.

૩ થી ૧૦ કાજુથી માંડીને જરદાળુ સુધીની ચીજો—સુકો મેવો છે. મેવામાં એક જાતની ચીકાશ હોય છે, જેથી તેમાં ઓરાશ થવા અને તેના જ રંગના જીવજંતુ પડવા માંડે છે. માટે તે અભક્ષ્ય ગણવામાં આવેલ છે. તાજી ફોલેલી બદામ તથા તાજાં ફોલેલા પિસ્તા તે જ દિવસે વાપરી શકાય. પરંતુ જે બન્નેયના તૈયાર ગીર આવે છે, તે ન વપરાય.

દ્રાક્ષમાં ઘણીવાર જંતુઓ પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે.

પીસ્તા, ચારોળી-કેટલાક વેપારીઓ પાછલા વર્ષનો પડતર માલ પણ વેચે છે. તે ખાસ લક્ષમાં રાખવું. તેથી ખરીદવામાં ખાસ હોંશીયારી રાખવી જ પડે છે.

૬ પાકા ગુંદા ૭ જાંબુ ૮ રાવણાં ૯ કરમદા ૧૦ બોર ૧૧ લીલા અંજીર ૧૨ સેતુર ૧૩ ફાલસાં ૧૪ શિંગોડા ૧૫ મગ વગેરેની સીંગો ૧૬ વાલોળ.

૬. લોકવિરુદ્ધ તથા જૈનદર્શનવિરુદ્ધ અભક્ષ્ય વસ્તુઓઃ—

૧ પંડોરા ૨ ફણુસ ૩ ભૂરું કોળું ૪ કોળું ૫ કડવું તુંબડું ૬ દુધી ૭ પાકાં કંટોલા ૮ પાકાં કારેલાં ૯ પાકાં ટીંડોરાં ૧૦ પાકાં ટમેટા ૧૧ પાકાં કંકોડા ૧૨ મધુક.

૭. ત્રસજીવની બહુ હિંસા થવાને લીધે તજવા યોગ્યઃ-

૧ બીલી ૨ બીલાં ૩ લીલો વાંસ.

ઉપર જણાવેલી દરેક વસ્તુઓને લગતી વિશેષ સમજ.

૧

૧ થી ૪૮ સુધીની દરેક ચીજમાં બગડવાનો અને જંતુ પડતા હોવાથી હિંસા થવાનો સંભવ છે. તેથી ફાગણ શુદ ૧૫ થી કારતક સુ. ૧૫ સુધી અભક્ષ્ય ગણવામાં આવેલ છે. તેથી તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

૧ ખજુર—બન્નેય પ્રકારના. ઋતુ બદલાતાં ફાગણ સુ. ૧૫થી અભક્ષ્ય થાય છે. હોળીનો હારડો લેવા દેવાનો રીવાજ ગામડામાં છે, પરંતુ આવેલા હારડાનો ખજુર આપણાથી ફાગણ સુ. ૧૪ પછી વાપરી શકાય નહીં અને આપણે

દૃષ્ટિથી શું વાપરવું ? અને શું ન વાપરવું ? એ જુદો પ્રશ્ન છે. પરંતુ ત્યાગ, અહિંસા, સંયમ અને તપની દૃષ્ટિથી શું વાપરવું ? શું ન વાપરવું ? તેનો અહિં વિચાર કરવાનો છે. આરોગ્યની દૃષ્ટિથી સુકવાણીની વપરાશની ટીકા કરનારા બીજી અનારોગ્યકર અનેક વસ્તુઓ વાપરે છે અને પ્રવૃત્તિ પણ એવી અનેક કરે છે. તેનો ત્યાગ કરતા નથી. એટલે આરોગ્યનું બહાનું આગળ કરીને તેઓનો ઉદ્દેશ આપણાં પ્રચલિત ખાન-પાનની શૈલીની ટીકા કરવાનો હોય છે. તેને ઉત્તેજન ન મળવું જોઈએ. બાકી દરેક કામ વિવેક રાખીને કરવામાં આગ્રહ હોવા ન જોઈએ, તેમજ શાસ્ત્રકારો એવા કુલાશક રાખવાનું કહેતા પણ નથી. પરંતુ ખોટા પ્રચારકોના ખોટા પ્રચારને તેઓ ન મળે, તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે.

ત્યાગદૃષ્ટિ કરતાં સામાન્ય સભ્યતાની દૃષ્ટિથી પણ ન વાપરવા લાયક ચીજો અપવાદે રાગાદિક કારણે વાપરવી પડે છે. માટે જૈનોના સુકવાણી વાપરવાના પ્રચાર સામેની ટીકાઓ વજૂદ વગરની અને જૈનદર્શનની મર્યાદાઓ અને સિદ્ધાંતો સમજ્યા વગરની છે.

૩. અશાડ શુદિ ૧૫ થી કારતક શુદિ ૧૫ સુધી ત્યાગ કરવા

૧.સુકવણી-સુકવણી એટલે શાક વિગેરેમાં ઉપયોગી વનસ્પતિઓને સુકવીને રાખવામાં આવે છે. તેનો ઉપયોગ પર્વતિથિને દિવસે તથા સચિત્તત્યાગીને માટે કે વ્રતધારી માટે કરવામાં આવે છે. આ પ્રચારનું કારણ-જૈનનો આહાર સીધી કે આડકતરી હિંસા વિનાનો હોવો જોઇએ, અને તે પણ સ્વકૃત કારિત અને અનુમોદિત ન હોવો જોઇએ. પરંતુ જેનો ઇચ્છાપૂર્વક ત્યાગ ન હોય, તેટલી હિંસા તો અનિવાર્ય રીતે ખુલ્લી રહેલી જ હોય છે તેથી, સ્વાભાવિક રીતે મળતો અચિત્ત ખોરાક લેવો નિર્દોષ ગણાય છે. અને મુનિમહારાજાઓને તે દરેકનોજ ત્યાગ હોય છે. એટલે ખાસ જરૂરીયાત પડે ત્યારે ખોરાક લેવો જોઇએ અને તે સ્વકૃત,, કારિત અનુમોદિત સચિત્ત ન હોવો જોઇએ. સ્વાભાવિક રીતે અચિત્ત હોય, તથા બીજા પણ દોષો વિનાનો હોય, તો તે ખોરાક લેવાનો હોય છે. એટલે તેઓને તે ખોરાક લેવા જવા આવવા, કે વાપરવામાં તથા જેટલો અપવાદ સેવ્યો હોય, તેટલી જ ક્રિયા લાગે છે, વધારે હિંસા કે અસંયમ લાગતા નથી.

એટલે જૈનોમાં સુકવણીનો પ્રચાર સાક્ષાત્ હિંસા કરવાના ત્યાગમાંથી જન્મેલો છે. જેમ બને તેમ વધુ ત્યાગ રખાય, તેમ સારૂં. પરંતુ ઓછા ત્યાગીને પણ જેમ બને તેમ સીધી હિંસા ઓછી લાગે, એ સિદ્ધાંત ઉપર સુકવણીનો વપરાશ પ્રચલિત છે, અને તે સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી બરાબર છે. ત્યાગની બાબતમાં આરોગ્ય-અનારોગ્યની ચર્ચા નકામી છે. આરોગ્ય

૩૬. સ્નંબદ્ધ દવાઓમાં મોટે ભાગે ઝેરી, કેફી અને સન્નિપાતિક ઔષધોનું મિશ્રણ હોય છે. જે ખોટી ઉશ્કેરણી અને ખોટા વેગોમાંથી પરિણામે નામર્દાઈ ઉત્પન્ન કરી આયુષ્યનો નાશ કરે છે. ધતૂરો. અફીણ. ઝેરકોચલું. સોમલ. વચ્છનાગ, ગંધક. પારો વિગેરે વિષપ્રાય ઔષધોનો તેમાં સંભવ હોય છે. માટે પુષ્કળ ફેલાયેલી જાહેરાતથી આકર્ષાઈ તેવી દવાઓ ન વાપરવી જોઈએ. સ્ત્રીઓ માટે ગર્ભ ન રહેવાની તેવી જ જાહેરાતો થાય છે. તે સર્વ હાનિકારક છે. વિષપ્રાય હોવાથી આરોગ્ય અને આયુષ્ય બગાડનાર છે.

૩૭. વિલાયતી દવાઓ અભક્ષ્ય છે. ઉત્કૃષ્ટ તો એવો છે કે રોગાદિક ટાળવું પણ તે દેવી નહિ. કેમકે આત્મા [illegible] હોય તો શું ન કરી શકે? અર્થાત્ આ આત્માજ [illegible] (માટી) મેળવનાર છે. અને આ આત્મા જ રસાધિક [illegible] ભોગવનાર છે. [illegible] આત્મા નિર્વિ-ઔષધ [illegible] છે. કેટલાક [illegible] [illegible] વિલાયતી [illegible] [illegible] ચાલે છે. તે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. નીતિશાસ્ત્રકારોએ [illegible] કે —

માંઠવા, તેથી સાફ ધર્મભ્રષ્ટતા દેખાય છે, વળી તે, જીવાકુલ હોય, અળગણુ પાણી વાપરેલ હોય, તથા ઘણા દિવસના વાશી હોય, હલકા વર્ણવાળાએ બનાવેલ હોય, વિગેરે અનેક દોષોથી આવી ચીજો અભક્ષ્ય છે. તેથી અવશ્ય ત્યાગ કરવો. તેમાં પણ "Higher education" ઉંચી કેળવણી મેળવી સુધરેલા ગણાતા જૈન યુવકો તો હવે હઠ કાંઈક સાન રાખી હદમાં રહે તો સારૂં. નહિતર તેના કડવાં ફલ તેને અને તેના સંતાનોને ચાખવા પડશે. ત્યારે ઉપાય નહીં રહે [આજે તો જૈન કુળમાં જન્મેલા યુવાનો એટલા બધા આગળ વધેલા છે કે-આરોગ્યના તત્ત્વો સમજ્યા વિના પણ આરોગ્યના નામ નીચે જૈન ખાનપાન વિધિની મશ્કરી ઉડાવનારાયે અજ્ઞાની પડયા છે.]

૨૨ થી ૩૫. બીડી, હોકો, ચલમ, ચુંગી, સીગારેટ, ચીરૂટ, તમાકુ, ગાંજા, ચડસ, માજમ, અફીણ, કસુંબો, ભાંગ, કોફીન, દારૂ પ્રમુખ વ્યસનનો અનાચરણીય છે. જીવહિંસા, અનર્થનું કારણ, તથા પૈસાનો ગેરઉપયોગ શિવાસ તેમાં કાંઈ લાભ છે જ નહિં. કદાચ તે ચીજ ન મળે તો ચેતના મુંઝાય, અને તેથી ક્ષયાદિક મહારોગ થાય અને કોઈ વખત પ્રાણમુક્ત થવાનો સંભવ છે. વળી તેમાં અગ્નિ, વાયુ તથા બીજા ત્રસ-સ્થાવર જીવોની હિંસા થાય છે. તેથી આવી વ્યસનવાળી ચીજો સર્વથા વર્જવી. [સીગારેટના પ્રચાર માટે મોટા કારખાના ઉભા થવાનો પ્રસંગ આવ્યો છે. અને થઈ રહ્યા છે, બીડીનો પ્રચાર અને હવે તેના ઉપર લાઈસિન્સદ્વારા અંકુશ ખાસ સિગારેટના પ્રચારની પ્રાથમિક ભૂમિકા માટે હતો અને છે.]

છોડીયાની મસી અથવા તો તે મસીની સાથે કપૂર, બરાસ, ચાક (અચિત્તના ત્યાગીએ ચાક ગરમ પાણીમાં ઉકાળી સુકા- વીને અચિત્ત કરેલ હોય, તો વાપરી શકાય,) હરડા, બેહડાં, આમળાં, મરફની દાડમની છાલ, સોનાગેરૂ, કાથો, મોચરસ, હીરાદખણ, હીંગળજ, દાડમના સુકા ફુલ, કાંટાળું માજુ, માજુફળ, વિગેરે દાંતને ગુણકારી અનેક વસ્તુથી બનાવેલું દેશી મંજન વાપરવું યુક્ત છે.

જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે. છેવટે આખા કઠોળનો સર્વથા ત્યાગ ન થઈ શકે, તો ચોમાસામાં અને તિથિ, પર્વે આખું કઠોળ અવશ્ય વર્જવું. વટાણામાં મિઠાશને લીધે વિશેષ જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે. તે તો ખાસ કરી વર્જવા યોગ્ય છે.

૪૪ **થી ૪૯. હિંદુ-દિલ્હી બીસ્કુટ**-જે દિલ્હી, પુના, **વડોદરા** વિગેરે ઠેકાણે બનાવવામાં આવે છે. તે આપણામાંના કેટલાએક બંધુઓ વાપરે છે. તે બનાવવામાં પ્રથમ તો પ્રાયઃ **પરદેશી મેંદો** વપરાય છે. અને વળી તેને પણ હલવાની માફક બે ત્રણ દિવસ પાણીમા કોહડાવે છે, ત્યારબાદ તેના બિસ્કીટ થાય છે. તેથી અસંખ્ય સંમૂર્છિમ, અનેક બેઈંદ્રિયાદિક જીવોની હાનિ થાય છે. વળી કોઈ બીસ્કીટ તૈયાર કરવામાં **ચરબી** પણ ચોપડવામાં આવે છે. તેથી તે સર્વથા વર્જનીય **નાનખટાઇમાં** પણ પરદેશી મેંદો વપરાય છે. તેથી તે ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. વિલાયતી બિસ્કીટમાં ઇંડાનો રસ આવતો હોય, તેમ સાંભળવામાં આવેલ છે. કેટલાક મા-બાપો શોખ અને લાડ ખાતર નાનાં બાળકોને તદ્દન બાલ્યાવસ્થાથી આવી ચીજો ખવરાવવાની શરૂઆત કરી દે છે. પછી મોટી ઉંમરે તેવા બાળકો આવી ચીજો કેમ છોડી શકે! પરંતુ આગળ વધીને ચોકલેટ વિગેરે ખાવાની ટેવનો ચેપ શરૂ થાય છે.

૫૦. ટુથ પાવડર (દંતમંજન) **ટુથ બ્રશ** [દાંત સાફ કરવાનું બ્રશ, કૂચો] વિલાયતી દંતમંજનો જે તૈયાર આવે છે, તે વાપરવા યુક્ત નથી. કોણ જાણે તે કેવા ભક્ષ્ય કે અભક્ષ્ય પદાર્થનાં થતાં હશે? માટે તે ન વાપરતાં **બદામના**

શબ્દ વજડાવ્યો કે જેના વખતમાં, ગાય, ભેંસ, બકરા ઘોડાં વગેરે પશુઓને પણ પાણી ગાળીને જ પાવામાં આવતું હતું. અને તે ધર્મિષ્ઠને 'પરમાર્હત' એવું બિરૂદ કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચન્દ્રાચાર્ય મહારાજે આપ્યું હતું. તે કુમારપાળ રાજા આવતી ચોવીશીના પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી પદ્મનાભ પ્રભુના ગણધર થવાના છે, તેના હાલ પણ વખાણ થાય છે, તથા આગામીકાળે પણ થશે. ધન્ય તેવા પુરૂષ જનકના માતાને! અરે! આપણે ક્યારે પ્રમાદથી મોટી ગુરૂ સી પાપથી મલિન દશામાંથી છુટી તેવા પરમાર્હત થવા ભાગ્ય શિવપદ્ નરવા ઉજમાળ થઈશું? જિનથી બાળપણથી નાપ (પરાંત.

૫. બહુ આરંભથી ન વાપરવા લાયક ચીજો, અને તે તજવાનાં કારણો.

૧. કોરડી—ઘણી માખા હતાં ભૂમિ ખોદવી પડે છે, અને તેનાં રોતાં ઘણા નીકળે છે. દરસાણી ઝાપટી હાલમાં સંમૂર્છિમ પંચેંદ્રિય મનુષ્યો ઉત્પન્ન થાય છે, દેડકા, નાગ, કીડી મંકોડા વિગેરે મરે છે. તેના ઉપર પગ મૂકવાથી કે વાર પાણી નાખવાથી તેમાં મોટા વિગેરેની હિંસા થાય.

રીતે હવા બગાડે અને આરોગ્યને નુકશાન કરે જ છે. ગટરોના વિષ્ટામિશ્રિત પાણીના શાકો, ફળો તદ્દન ફીક્કા અને બેસ્વાદ થાય છે. અને બહુ માર્મિક સુગંધ જાણનારને તો તેમાંથી વિષ્ટાની ગંધ પણ આવે છે. ખરી મ્યુનિસીપાલિટી સૂર્યનો તાપ, કુતરા, કાગડા, ગધેડા વિગેરે છે. તે કાંઇપણ ગંદકી રહેવા દેતા નથી. પરંતુ નળો, ગટરો પરદેશી માલ ખપાવવા તથા પ્રજાના જીવનનો કાબુ હાથમાં રાખવા મોટા પાયા ઉપર મ્યુ. સ્થાપીને પરદેશી લોકોએ હિંસાના મોટા મત્થકો ખોલી દીધા છે. શ્રાવકોએ વિવેક રાખવો. સ્વચ્છતાને નામે મુનિરાજો માટે પણ આ કૃત્રિમ મ્યુ૦ઓએ મુશ્કેલી ઉભી કરી છે, અને કરશે]

અલ્પ પ્રમાદથી અસંખ્ય જીવનો ઘાત થાય તે કેવું અનર્થકારક છે? માટે દરેકભાઇઓ અને બ્હેનોએ પાણી માટે ખાસ લક્ષ્ય રાખવું એવી પ્રાર્થના છે. **શ્રાવકે પહોરે પહોરે પાણી ગળીને પીવું જોઇએ,** તેમાં જેટલો પ્રમાદ તેટલો દોષ છે, નળો થવાથી આજે પાણી પીવા અને ઢોળવામાં ઘણી અરાજકતા ચાલે છે.

"યત્ર યત્ર પ્રમાદઃ તત્ર તત્ર હિંસા" પ્રમાદ તજ્યા વગર ધર્મ પામવો કયાં સહેલ છે? જયણાએ ઉપયોગપૂર્વક વર્તવું તેજ ધર્મ છે. ઉભય લોકનો ભય રાખી જે સજ્જનો **અષ્ટ પ્રવચન માતાને** હૃદયમાં રાખી વર્તે છે, તેઓનું જ કલ્યાણ તથા પૃથ્વીપર આવવું સારભૂત છે, અને બાકી તો પૃથ્વીને ખરેખર ભારભૂત જ સમજવા. ધન્ય છે! **શ્રીકુમારપાળ રાજાને કે જેણે અઢાર દેશમાં અમારી (અહિંસા)**

૬. દર્શનવિરુદ્ધ તથા લોકવિરુદ્ધના કારણે વર્જવા યોગ્ય વનસ્પતિઓ.

પરોળાં—લાંબાં સર્પાકારે હોવાથી અને અશુદ્ધ પરિણામના હેતુ હોવાથી વર્જવાં.

કોળું—દર્શનવિરુદ્ધ હોવાથી (માંસપેશીરૂપ દેખાય છે) અનાચરણીય છે.

ભૂરું કોળું—અન્યદર્શનીય વર્ગો કોઈ તેને દેવી કે દેવને પૂજવામાં પશુઆદિકની કલ્પના કરી ભોગ આપે છે, તેથી તે વર્જવું. (ઓળખાણ કારણે પ્રમાણ લાગે છે.)

કોળું— મોટું ફળ હોવાથી કેટલાક નથી વાપરતા.

કડવું તુંબડું-(કડવી તુંબી)—ઝેર જેવી હોવાથી, તો આત્મઘાત થાય તેથી તે અનાચરણીય છે.

પાકાં-કરેલા, કાકડી-ટીંડોરાં, ટામેટાં, કરેલા-તેના ગુણ રંગ લીલા હોય છે, અને પાકેલી લાલ થાય છે, તે વખત કરેલા અને કારેલામાં [illegible] થઈ જાય છે. [illegible] બીજ થાય છે, માટે આ લીલોતરી [illegible] પરિણામ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને આ [illegible] પ્રકાશિત છે.

ખરી રીતે કોઈપણ ચીજના કાઢેલા ઠળીયા ગોટલા રાખમાં લપેટી કોરા પરઠવવા જોઈએ.

લીલા અંજીર, શેતુર, ફાલસાં,-

બીજ વિશેષ હોવાથી વર્જવા લાયક છે બહુ ખાવાથી તૃપ્તિ ન થવાના કારણે વર્જવા યોગ્ય છે.

શીંગોડા—કામવૃદ્ધિજનક હોવાના કારણે વર્જવા. તથા, તે તળાવના પાણીમાં વેલા ઉપર થાય છે. તેની આસપાસ બહુજ ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે, તેથી શીંગોડા તોડતી વખતે ઘણા ત્રસ જીવની વિરાધના થાય છે. તેમજ પાણીમાં થતા હોવાથી તેની આજુબાજુ લીલ-ફૂગ સેવાળ બાઝેજ. માટે વર્જનીય છે.

વાલોળ—શ્રાવકના અતિચારમાં પણ લખેલ છે કે "વાસી વાલોળ, પોંક, પાપડી ખાધાં." જે વાલોળ આજની ઉતારેલી હોય, તે રાત વાસી રહેવાથી તેમાં ત્રસ જીવની ઉત્પત્તિ થાય છે. તેથી બીજે દિવસે અભક્ષ્ય થાય છે. તે દિવસની ઉતરેલીમાં પણ ઇયળો પ્રમુખ ત્રસ જીવ હોય છે. તેથી કદાચ તે દિવસની ખાવી હોય, તો પણ ઉપયોગપૂર્વક તપાસીને વાપરવી યુક્ત છે. પ્રથમ તો તે દિવસની જ ઉતારેલી તાજી વાલોળ મળવી મુશ્કેલ હોય છે. ખરી રીતે આવી ચીજો વિના નજ ચાલે તેમ નથી, તેથી તેનો ત્યાગ કરવો તેજ વધારે વ્યાજબી છે, છતાં મમતા ન છુટતી હોય, તો સંપૂર્ણ જયણા અને ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો વિવેક જાળવીને વપરાશ કરવો અને બને તો સર્વથા વર્જવી શ્રેષ્ઠ છે.

છતાં પણ સમારતાં કેટલીક વખત અંદર ઇયળો જોવામાં આવે છે. ઉપયોગ રાખીયે તો પણ આ જીવોની હિંસા થઈ જાય, તેથી ચોમાસામાં ખાસ વર્જવી.

કારેલા, તુરીયા વિગેરેનો ઉપરનો ભાગ [illegible] ખાડા જેવો હોવાથી તેમાં કુંથુવા વિગેરે ઝીણાં ત્રસ જીવો ભરાઈ રહે છે તેથી તેવી વનસ્પતિઓ પ્રથમ પુંજણીથી પુંજીને જ યતનાપૂર્વક સમારવી જોઈએ. અને વનસ્પતિઓના શાક શુદ્ધ કરીને વાપરવા યુક્ત છે.

શિયાળામાં પણ ભાજી પાન વિગેરે ઉપયોગપૂર્વક [illegible] શુદ્ધ કરીને વાપરવા યોગ્ય છે. તેમાં પણ [illegible] જાતિની ભાજી સારી રીતે [illegible] વાપરવી. કારણ, તેમાં ઈયળ, કુંથવાદિક ઘણા જીવ નીકળે છે, તો તેની જયણા [illegible]. અને ત્રણ ચાર માસનાં જીવ નીકળે, તો તે [illegible] યોગ્ય [illegible] છે. વાપરવી નહીં જોઈએ.

૭. ત્રસ જીવોની ઘણી હિંસા થવાને કારણે વર્જવા યોગ્ય વનસ્પતિઓ.

૧—૨. બીલી, બીલાં,—આ વનસ્પતિઓમાં ઇયિલો તથા ક્ષુદ્ર જીવો ઉત્પન્ન થવાનાં કારણે સર્વથા વર્જનીય છે. ત્યારે તેના બોળ અથાણુંઓ કરીને વાપરવાં. તે કેવું ઘોર ત્રાસજનક કર્તવ્ય ! સુવાવડ પ્રમુખ ગમે તેવાં રોગોના કારણો હોય, તોપણ આ ચીજો તો દૂર રાખવા યોગ્ય છે. સ્ત્રીવર્ગ જેને જીભનો સ્વાદ વિશેષ હોય છે, તેઓએ આથી પાપનો ભય પામી વર્જવું જોઇએ.

૩. સરગવાની શીંગ—ફાગણ સુદ ૧૫ પછી તેનાં બીજમાં ત્રસ જીવ ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી આઠ માસ સુધી તેનો ત્યાગ કરવો.

૪. કોબિજ (કર્મકલો)—તેનાં પાંદડામાં તદ્દણી ત્રસ જીવ હોય છે. તે માલૂમ પડતા નથી. તેથી તે આઠ માસ તો વર્જનીય છે. અને બાકી શિયાળામાં પણ યતનાપૂર્વક ખંખેરીને જ વાપરવી યુક્ત છે. તેની ગંધ અને પડ જોતાં તો ડુંગળીનું સ્મરણ કરાવે છે. તેથી તે તજવા યોગ્ય છે.

ચોમાસામાં (અશાડ શુદ ૧૫ થી કાર્તિક શુદ ૧૫ સુધી) ત્રસ જીવો પડવાને કારણે ખાસ વર્જવા યોગ્ય વનસ્પતિઓઃ-

૧ થી ૪. ભીંડા, કંટોલા, કારેલા, તુરીયાં—બીજી ઋતુઓમાં તેમાં પણ જીવ તો થાય છે, ચોમાસામાં વિશેષ કરીને ઇયળો વિગેરે જીવોની ઉત્પત્તિ થાય છે. અને કારેલાં વિગેરે તો બાહ્યથી (ઉપરથી) જરાપણ સડેલું દેખાતું ન હોવા

કાચાં પાકાં ફળ તરીકે વપરાતી—

૧ તરબુચ, ૨ લીંબુ-મીઠું, ૩ પેપૈયું, ૪ સક્કરજન, ૫ પીચીંજ, ૬ ચીકું, ૭ કેરીની જાત, ૮ જમરુખ, ૯ અનેનાસ, ૧૦ કેર ફળ, ૧૧ કેળાં, ૧૨ દાડમ. ૧૩ આમળાં, ૧૪ નારંગી (શંતરા), ૧૫ નાળીએર કાચા-પાકાં. ૧૬ પપનસ, ૧૭ દ્રાક્ષ (લીલી), ૧૮ બીજોરાં.

[તથા બીજા દેશોમાં થતાં જાણીતાં અને અભક્ષ્ય ન હોય, તેવા શાકો અને ફળો ઉપલક્ષણથી વાપરવા લાયક સમજવા. પરંતુ તેની ભક્ષ્યાભક્ષ્યના ગુરુગમથી નક્કી કરી લેવી.]

આ ઉપર લખેલી વનસ્પતિમાંથી પણ યથાશક્તિ ત્યાગ કરવો. અને પ્રાયઃ જે બારે માસ મળી શકતી હોય. કે ઉપયોગમાં લેવાની હોય. જેમકે-કેળાં. તે સિવાય કરીને લીલોતરીઓ જે રાખવી હોય તે પણ અમુક કાળ રાખવી, બાકી ત્યાગ. જેમકે-" કાર્તિક માસમાં અમુક અમુક જ ખાવી " ન બારેય માસ આશ્રયી નિયમ રાખી લેવાથી બાકીના કાળમાં વિરતિપણાનું ફળ મળે છે. કારણ-કેરી સિયાળા પછી [illegible] "[illegible] ફાગણ કે ચૈત્રથી આર્દ્રા નક્ષત્ર સુધી [illegible] ત્યાગ." તે પ્રમાણે અતિ [illegible] નિયમ [illegible] તથા નિયમ લીધો હોય [illegible] વનસ્પતિનો [illegible] નિયમ [illegible] નિયમ લીધો [illegible] નિયમ [illegible] ખારેકો, સોપારી, પપનસ, ચીકુ,

પ્રકરણ ૭ મું

ચાલુ વપરાશમાં આવતી વનસ્પતિઓ, અને તે વિષે રાખવો જોઇતો વિવેક.

શાકમાં વપરાતીઃ--

૧ કાકડી, મૂળપાન વિના, ૨ કારેલાં પાન વિના, ૩ કંટોલાં પાન વિના, ૪ ગલકાં, ૫ ગુવરાની ફળી, ૬ કાચાં[1] ગુંદા, ૭ લીલા ચણા, ૮ ચીભડાં, (આરિયાં) મૂળ પાન વિના, ૯ ચોળા, ૧૦ [2]ટમેટાં [કાચાં], ૧૧ ટીડોરા [ઘોળા], ૧૨ ડાળાં, ૧૩ ડોડી, ૧૪ તળીયું-ભુજીયું સકરટેટી, ૧૫ તુરીઆં ૧૬ તુએરા, ૧૭ દાતણ (બાવળ બોરડી, ઝીલ, આવળ,) ૧૮ દૂધીયું. [?] ૧૯ પરવર, ૨૦ પાંદડી-પાપડી-પાપડા, ૨૧ ફળશી, ૨૨ ભીંડા, ૨૩ મરચા, ૨૪ મરવા, ૨૫ મોઘરી, ૨૬ લીંબુ, ખાટું, ૨૭ વટાણા, ૨૮ આલફુલ, ૨૯ મીઠી દુધી.

---

૧ કાચા ગુંદાં ભાંગીને તેના ઠળીઆ તરતજ રાખમાં પરઠવી દેવા. નહિંતર માખીઓ તેને ખાવાનો પદાર્થ સમજી તેના ઉપર બેસે છે. તેથી તેની પાંખો ચીકાશને લીધે ચોંટી જવાથી ઉડી શકતી નથી, ને મરી જાય છે. તેથી ખાસ ઉપયોગ રાખવો.

૨ કેટલાક મુની મહારાજાઓ કાચા ટામેટાં બહુ બીજ હોવાથી અભક્ષ્ય હોવાનું કહે છે. દેશી વૈદ્યકમાં તેને રીંગણાની જાતિ ગણ્યાનું સાંભળવામાં આવેલ છે. બહુશ્રુતો પાસેથી નિર્ણય કરી લેવો.

આન આઠ કે દશ તિથિઓમાં અવશ્ય લીલોતરીનો ત્યાગ કરવો જ જોઈએ. તે તિથિઓને વિષે એક પાકાં કેળાં ઉપયોગમાં કેટલાએક લે છે, કારણ-તે અચિત્ત છે. તો તે સિવાય અવશ્ય બાકીની સઘળી વનસ્પતિના ત્યાગનો નિયમ ધારણ કરવો જોઈએ.

વળી સામાન્ય રીતે કહ્યું છે કે-અનંતકાય ફળ. નહિ શોધેલું શાક. પત્ર. સોપારી વિગેરે આખાં ફળ. ગાંઠીના લોટના ચૂર્ણો. ચટણી. સડેલ ઘી. અને પરીક્ષા વગરના ભાજીએ ચાલેલા [illegible] ખાવાથી માંસભક્ષણ તુલ્ય દોષ લાગે [illegible] સોપારી ચોમાસામાં આજની બાકીની [illegible] દિવસે લીલ-ફુગ થવાના કારણથી [illegible] તેમજ ઓસડી જ્યારે વાપરવી હોય, ત્યારે [illegible]

પીચીજનો સર્વથા ત્યાગ. ૨૦૦૫ થી ડાળાં, લીલાંમરી,
મરવા પ્રમુખનો સર્વથા ત્યાગ" તે પ્રમાણે આગળના વર્ષોમાં
પણ યથાશક્તિ નિયમ કરવો. જેથી જેના જે વખતેઃ અમુક
વખત પછી ત્યાગ કર્યાના ભાવ થવાથી તે જીવોને તે વખ-
તથી અભયદાન દીધાનું ફળ મળી ચૂકે છે. આ પ્રમાણે નિયમ
કરવાથી અનેક વનસ્પતિઓના જીવને અભયદાન આપ્યાનું
ફળ મળે છે. અને જયાં સુધી નિયમ નથી કર્યો હોતો ત્યાં
સુધી ન વાપરવા છતાં કાંઈ ફળ મળતું નથી. અને હિંસાનો
દોષ લાગે છે,

વળી શ્રાવકે છ **અટ્ઠાઈઓમાં** વનસ્પતિનો જરૂર ત્યાગ
કરવો. તથા જઘન્યથી **પાંચ પર્વી** તિથિઓમાં શુક્લ
પંચમી, બે અષ્ટમી અને બે ચતુર્દશીમાં, ઉત્કૃષ્ટ—
બારપર્વી તિથિઓમાં-**બે પાંચમ, બે અષ્ટમી,** બે ચતુ
ર્દશી, અમાવાસ્યા અને પૂર્ણિમામાં તથા મધ્યમથી

---

૧ ચૈત્ર તથા આસોના બે અટ્ઠાઇઓ શાશ્વતી છે, તે ચૈત્ર સુદ
૭ થી ૧૫ સુધી અને આસો શુદ ૭ થી ૧૫ સુધી જાણવી.

ત્રણ ચોમાસાની ત્રણ અટ્ઠાઈ. તે એક કાર્તિક શુદ ૭ થી
૧૫ સુધી, બીજી ફાગણુ શુદ ૭ થી ૧૫ સુધી, અને ત્રીજી અષાઢ
શુદ ૭ થી ૧૫ સુધી એમ અટ્ઠાઈ જાણવી.

પર્યુષણા પર્વની અટ્ઠાઈ શ્રાવણ વદ ૧૨ થી ભાદરવા શુદ ૪
સુધી. એમ છ અટ્ઠાઇ કહી છે તે દિવસોમાં સચિત્તનો ત્યાગ. વન-
સ્પતિનો ત્યાગ, બ્રહ્મચર્ય, અમારિ, તપ, જિનપૂજા, ગુરૂવંદન, વ્યા-
ખ્યાનશ્રવણ, સામાયિક, પૌષધ, અતિથિસંવિભાગાદિક નિયમો અવશ્ય
વિશેષે કરીને કરવા જોઈએ.

કહ્યું છે કે–"જે ભવ્ય પ્રાણિ ભાવથી વિરતિ [દેશ અથવા સર્વથી) અંગીકાર કરે છે, તેની, વિરતિ પાળવામાં અસમર્થ દેવો ઘણી પ્રશંસા કરે છે. એકેંદ્રિય જીવો કવલાહાર બિલકુલ કરતા નથી. તો પણ તેમને ઉપવાસનું ફળ મળતું નથી. એ અવિરતિનું કારણ જાણવું. એકેંદ્રિય જીવો મન, વચન ને કાયાથી સાવદ્ય વ્યાપાર કરતા નથી, તો પણ તેમને ઉત્કૃષ્ટથી અનંત કાળ સુધી તે ગતિમાં રહેવું પડે છે. અને જો પરભવે વિરતિ કરી હોત, તો તિર્યંચ જીવો આ ભવમાં ચાબુક, અંકુશ, પરોણાની તિક્ષ્ણ આરો ઇત્યાદિથી સેંકડો દુઃખ ન પામત. હે સુજ્ઞો ! અવિરતિપણાથી મહાદુઃખો પરવશપણે તિર્યંચ નારકી વિગેરે ભવોમાં ભોગવવાં પડે છે, તેથી વિરતિને અંગીકાર કરો. નજીવા કષ્ટથી પાળી શકાય તેવા નિયમો અતિફળને આપનારાં થાય છે, અને તે કષ્ટ દુઃખ (માત્ર અજ્ઞાનીને બાહ્યથી ભાસે છે) નથી, પણ પરિણામે સુખના હેતુ હોવાથી (નિયમો) મહાસુખરૂપ જ છે જેથી સકામ નિર્જરા થાય છે. અને જો તે નહિ અંગીકાર કરીએ તો પરભવે તિર્યંચ તથા નારકીઓમાં પરમાધામી વિગેરે ક્રૂર જીવોથી પમાડાતી મહા આકરી વેદનાઓ પરવશપણે ભોગવવી પડશે ! તેથી વિશેષ હવે શું ? પણ ટુંકાણમાં પ્રાણાન્ત કષ્ટે પણ તીર્થંકર મહારાજે નિષેધેલી વસ્તુઓનું ભક્ષણ કરવું નહિ. અને તેમાં પણ અમુક શેરની છુટ–આગાર વિગેરે રાખી શિથિલપણાંનો ત્યાગ કરી બાવીશ અભક્ષ્યનો સર્વથા ત્યાગ કરવા ઉપરાંત, બીજા અનાચરણીય—અભક્ષ્યના પણ ત્યાગનો અવશ્ય નિયમ કરવો.

પ્રકરણ ૯ મું.

શ્રાવકના ઘરમાં તથા વર્તનમાં પાળવા જોઈના કેટલાક નિયમો

---

૧. ઘરમાં દશ ઠેકાણે ચંદરવા અવશ્ય બાંધવા જોઈએ.

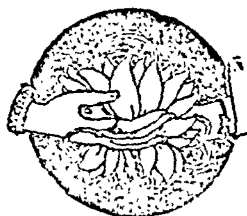
૧. ચૂલા ઉપર. ૨ પાણીયારા ઉપર. ૩ ભોજન કરવાના સ્થાન ઉપર, ૪ ઘંટી ઉપર. ૫ ખાંડણીયા ઉપર. ૬ [illegible] (વાસ રહેવાના સ્થાન) ઉપર. ૭ ન્હાવાના [illegible]. ૮ [illegible]. ૯ સામાયિક પ્રતિક્રમણ ધર્મક્રિયા કરવાના સ્થાને (પૌષધશાળામાં) અને ૧૦ દેરાસરમાં.

આ રીતે દશ ચંદરવા બાંધવા [illegible]

ભોગવે છે, અને તેમાંથી છુટવા પ્રયાસ કરે છે. પણ કરેલાં કર્મ ભોગવ્યા વગર તે બિચારો કયાંથી છુટે ? એમ સમજી અતિક્રમ દોષ પણ ન લાગે તેવા ભવભીરુ થઈ વ્રત પાળવું. ધન્ય છે વ્રત પાળવામાં દઢ એવા સિંહ શ્રેષ્ઠિને ? કે-જેણે દિશિ નિયમનો સ્વીકાર કરેલો હતો. પરંતુ અતિ વિકટ સ્થિતિમાં પણ ભંગ નહિ કરતાં અનશન કરી એક માસમાં કેવળજ્ઞાન ઉપાર્જી મોક્ષગતિ મેળવી.

શરીર (પુદ્ગલ) કે જેનો સ્વભાવ સડન પડન અને વિધ્વંસ પામવાનો છે, તેના ઉપર મોહ ન કરતાં ઉભયલોકમાં સુખનું ભાજન એવું જે વ્રત, તેને પ્રાણ કરતાં પણ વધારે પ્રિય ગણ્યું. અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવો સારો પણ અંગીકાર કરેલા વ્રતનો કદિ ભંગ ન કરવો. Sacrifice money, even life rather than principle) માટે સત્ય પ્રતિજ્ઞાવંત થવું

સુજ્ઞેષુ કિં બહુના ?

નિરક્ષરતાની દૃષ્ટિએ જોતાં, તે ઉદ્યોગીને હવે ટીન-કોકાના વાસ-
ણોનો આદર કરતા જાય છે કે જે વાસણો કોઈ પણ ટીન
આગળ હિંદુ બંધુઓ વાપરવા ઉચિત નથી "મુંબઈ સમા-
ચાર" વગેરે ઉપરથી જાણવામાં આવેલ છે કે-તે વાસણોને
રેણ કરવામાં ડુંડાનો રસ વપરાય છે. એને ખુલ્લા ભાગોને
ભારે તેના આંતરડાઓનો પ્રવાહી ભાગ પણ લાગે છે. તેથી
તે પરિણામ ત્રાસજનક છે. માટે તે વાસણોનો ત્યાગ
કરવો જોઈએ. આવી પ્રથમ સની અને શુદ્ધાચિત રીતે પણ
[illegible] બહુ મોંઘી ને નકામી થઈ પડે છે અને [illegible]
આપણું આવી રીતે વાપરવાથી [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

મચ્છર, માંખી વગેરે ત્રસ જીવના પુદ્‌ગલો હોય, તો ગળવાથી નીકળી જાય છે. પાણી ગાળવાથી અને આટો ચાળવાથી ત્રસ જીવનું રક્ષણ થાય છે. પાણી માટે મજબૂત પાણકોરાનું કે તેવું ઘટ્ટ ગળણું રાખવું. આ પ્રમાણે કરનારા ભવ્ય પ્રાણીઓને પ્રત્યક્ષ તેનો લાભ અનુભવાય છે. પાણી પહોરે પહોરે ગળવું જોઇએ; તે સંબંધમાં **કુમારપાળ** મહારાજાનું સુચરિત્ર વારંવાર મનન કરવું તથા તે અનુસાર જેટલું બને તેટલું વર્તન રાખવું યોગ્ય છે. એવા આત્માર્થી પરમાર્થી પુરુષોની બલિહારી છે! તે જ ધન્યવંત છે, તેજ પુણ્યવંત છે, તેજ મહંત છે, તેજ પરમ સુખી છે, વળી તેજ ઉત્તમ ભાગ્યશાળી કે જેના હૃદયપટને વિષે દયા–જયણાનું ચિત્રામણ ચિત્રાઇ રહેલું છે. જૈનશાસન જયવંતુ વર્તો?

૩. વાસણ કેવાં વાપરવાં?

"હવે કેવા ભાજન (વાસણ) માં તથા કેવી રીતે ભોજન કરવું? તે સંક્ષેપથી કહીએ છીએ"—જે દોષો રાત્રિ ભોજનમાં છે, તેવા જ દોષો અંધારાવાળી જગ્યામાં ખાવા પીવાથી અને સાંકડાં મોઢાના ભાજનમાં (જેમાં નજર પહોંચે નહિ એવા શીશોઇ, લોટા–આદિ) વાપરવાથી લાગે છે.

સામાન્ય રીતે કાંસાના અથવા કલાઈવાળા તાંબા પીતળના વાસણ સામાન્ય પ્રકારે ઠીક ગણાય છે.

અત્યારે આ વિચિત્ર દુનિયાનો વેગ વિચિત્ર પ્રકારનો થતો જાય છે, કોણ જાણે કેવા પ્રકારનો પવન ભરાયો છે, તે સમજી શકાતું નથી, કે આપણા પૂજ્ય વડીલશ્રીઓની પદ્ધતિઓ ઉપર

જોઈએ. તથા હાથ પગની શુદ્ધિ કરવી સૂઝ છે. તેમાં પણ જેઓ નિત્ય પ્રભુની પૂજા કરનારા છે, તેણે સાબુથી બરાબર હસ્તશુદ્ધિ કરવી, કારણ કે–કેસરના ડાઘા હોય કે ડોળાના હાથ હોય ને જો બરાબર શુદ્ધિ ન થાય, તો કેસર કે ડોળાના સૂક્ષ્મ અંશ પેટમાં જવાથી દેવદ્રવ્યના ભક્ષણનો અતિચાર લાગે. માટે શુદ્ધિ બરાબર કરવી. (પ્રસંગોપાત્ત જણાવવાનું કે કોઈ વખતે હાથ ધોવામાં સચિત્ત માટી વપરાય છે. તેથી પણ દોષ લાગે. માટે શાખ પ્રમુખ સાધનોથી હસ્તશુદ્ધિ કરવી સારી છે.)

અગાશીમાં કે જ્યાં ઢાંકણ ન હોય તેવા ખુલ્લા સ્થાનમાં પણ આહાર કરવો નહિ. ઘી, ગોળ, દૂધ, દહિં, છાશ તેલ, પાણી વિગેરેના વાસણ ઉઘાડાં રાખવાં પણ [illegible]

દોષ છે, ખરે ! હજુ પણ આપણે ચેતીશું. માટે હે સુજ્ઞ બંધુઓ ? ચેતો, એવા મલિન વાસણોનો ત્યાગ કરીને **કાંસા** અથવા **પીત્તળના** ભાજનમાં જ આહાર કરો. **પીત્તળના** રસોઈ તથા ભોજન કરવાના સર્વ વાસણને અવશ્ય કલાઈ હોવી જ જોઇએ તેમજ **પત્રાંવળાં** તથા **પડીઆને** આશ્રયી ત્રસ સ્થાવર જીવો હોય છે, તેથી તેવા કે કેળ પ્રમુખના પાનમાં પણ ભોજન ન કરવું, અન્ય દર્શનીને ત્યાં ખાસ ઉપયોગ રાખવો

દિવસ છતાં પણ અંધારામાં જમવું નહિ. માટે દિવસે જયાં સારૂં **અજવાળું** આવતું હોય, ત્યાં પહોળા સ્વચ્છ વાસણમાં ભક્ષ્યાભક્ષ્યના વિવેકપૂર્વકનો વિચાર કરી સ્થિર ચિત્તે તથા માનપણે ભોજન કરવું.

એંઠે મોઢે વાત કરવાથી એક તો **જ્ઞાનાવરણીય** કર્મનો બંધ થાય છે. બીજું, વાતોમાં ધ્યાન જવાથી ભોજનમાં માખી પ્રમુખ ત્રસ જીવ પડવાથી તે જીવનો પ્રાણ જાય, માખી ખાવામાં આવી જાય, તો **વમન** થાય. વળી અન્ન વખાણવું, વખોડવું નહીં. માટે **મૌનપણે** જમવું; કદાચ બોલવાની જરૂર જણાય, તો પાણીથી મુખશુદ્ધિ કરીને બોલવું. ભોજનમાં કોઈપણ સજીવ કે નિર્જીવનું કલેવર આવી ન જાય, તેમ સ્થિરચિત્ત રાખી ચક્ષુ વડે બરાબર તપાસ કરી ઉપયોગપૂર્વક હિત-મિત (પથ્યઃ અને પ્રમાણોપેતઃ) વખતસર જ ભોજન કરવું.

ભોજન કરતી વેળાનું પંચીયુ (ધોતીયું) જુદું હોવું

---

૧ આપણા દેશમાં ભેગા બેસીને જમવાની પ્રવૃત્તિ છે, તે યુક્ત નથી. કેમકે-કોઇને ખસ, ખરજવું, કુષ્ટ, ગુમડાદિ રોગ હોય, તેથી

આવી રીતે નિત્ય પ્રથમ શુદ્ધમાન આહાર[1] નિર્ગ્રંથ પૂજ્ય મુનિમહારાજને વહેરાવ્યા બાદ ઉપયોગપૂર્વક ભોજન કરવાથી તે અમૃત સમાન ફળ આપે છે. નહિંતર તેના વિષસમાન ફળો અવશ્ય ચાખવાં પડે, તે નિઃસંદેહ જાણવું. એમ સદ્દહી ભવ્ય બંધુઓ ! **અષ્ટપ્રવચન માતાને** હૃદયમાં સ્થાન આપી આ મનુષ્યજન્મ સાર્થક કરો ! જેથી અષ્ટકર્મનું વિદારણ કરી અલ્પ ભવોમાં શિવ-સંપદ્-સુખ પામીએ !

---

૧ શુદ્ધમાન આહારમાં પ્રથમ તો ન્યોયોપાર્જિત દ્રવ્યનું ભોજન કરવું જોઇએ. અન્યાયથી મેળવેલા ધનનો આહાર તુચ્છ છે, તેથી નીતિ અને ન્યાયપૂર્વક વ્યાપારાદિમાંથી મેળવેલ ધન હોય તેનું જ ઉત્તમ અને શુદ્ધ ભોજન છે. તેવો તથા શ્રાવકથી લાગતા દોષો ટાળીને જે નિર્દોષ આહાર વહોરાવવો તે શુધ્ધમાન આહાર છે, તેવી જ રીતે, ન્યાયોપાર્જિત અલ્પ મુડીમાં પુણિયા શ્રાવક એક દિવસ પોતે ઉપવાસ કરતા હતા, અને બીજે દિવસે તેની સ્રી ઉપવાસ કરતા હતા, તેમ કરીને દરરોજ એક સાધર્મિક ભાઇની ભક્તિ કરતા હતા, આપણે પણ તેવી જ રીતે ન્યાયપૂર્વક દ્રવ્ય મેળવવું ઉચિત છે, નહિતર ફૂડકપટ કરી અન્યાય માર્ગથી મેળવેલ દ્રવ્ય અહીં મૂકી જઈ "હાય દ્રવ્ય હાય ! દ્રવ્ય !" કરતાં મૃત્યુ પામી તેના ફળ ભોગવવાં પડશે, અન્યાય-અનીતિ જ્યાં ત્યાં સર્વત્ર પ્રસરી રહ્યા છે. કોઇ વિરલા ન્યાય માર્ગે ચાલનારા હશે. તેનું અનુકરણ થાય તો ઉત્તમ છે [બહારના દેશોના પરોક્ષ ધંધાદારી હરીફોની સામે ટકી રહેવામાં ઘણી મુસ્કેલીઓ ઉભી થઈ છે. આપણા ધંધામાં વચ્ચે પડવાનો ભયંકર અન્યાય તેઓ કરી રહ્યા છે. તે સ્થિતિમાં આપણા દેશી વેપારીઓને કરવી પડતી અનીતિ વિગેરેમાં અન્યાય કેટલો ગણાય ? તે વિચારવા જેવું છે.]

૬. બળતણમાં જીવજંતુ ઓછા થાય, તેવું પસંદ કરવું અને તેવી રીતે મૂકવું, તથા પૂરતી જયણાથી વાપરવું.

૭. રસોડામાં રામ, વાસણ તથા મસાલા, ઘી, તેલ, દૂધ, દહિં, રોટલા, રોટલીના તથા પાણી, ઓસામણ વગેરેનાં વાસણ ઉઘાડા મુદ્દલ રાખવા નહિં.

૮. ઓસામણ એ ઘટી પડેલા જનાવરને પાઈ દેવા, કે તાપ પડતો હોય તેવી જગ્યામાં છાંટી દેવા, વગેરે યોગ્ય [illegible] કરવી. નહિંતર તેમાં અસંખ્ય સંમૂર્છિમ મનુષ્ય [illegible]

૯. જીરૂં, મરચું, વગેરે મસાલા રાખવાના વાસણ ([illegible] ખાનાં વાળા) બહુ સ્વચ્છ રાખવા.

૧૦. બાટલાઓમાં રાખવા કરતાં [illegible] શીશીઓમાં રાખવા યુક્ત છે. કારણ કે [illegible] પાણી ભરવામાં તડકો લાગ સૂરજ કિરણો પડે છે, [illegible] દીઠ. [illegible] થાય છે. અને બાટલાઓમાં [illegible] તેથી પાણી રસોડામાં [illegible] કરવાથી ઘણા પ્રાણીઓની વિરાધના થઈ જાય છે.

મુશ્કેલ છે, કેમકે–પુરુષ આખો દિવસ તેના વ્યાપાર-ધંધાથી વીંટાયેલો જ પ્રાયઃ હોય, તેથી નીચે લખેલી સૂચનાઓ ધ્યાનમાં લઈ, તે પ્રમાણે વર્તન રાખશો, તો તમે સ્વ તથા પરના કલ્યાણના કારણિક અને ભાગીદાર થશો.

૧. સૂર્યના કિરણ ફુટયાં પહેલાં ચૂલાનો આરંભ કરવો નહિ.

૨. પ્રથમ સર્વ જગ્યાએથી કાજો લીધા બાદ, તમામ કામનો આરંભ કરવો.

૩. સવારમાં પહેલાં પુંજણીથી દરરોજ દરેક ઠામવાસણ, ચૂલા વિગેરે યતનાથી પુંજવા અને તે જીવોને કોરી જગ્યાએ મૂકવા કે જયાં મનુષ્ય કે જનાવર પ્રમુખની હાલચાલ ન હોય.

૪. લાકડાં, [૧] છાણાં, કોયલા, સગડી વિગેરે રસોઇનાં સાધનો બરોબર પુંજયાં પછી જ લેવા. તેમાં પણ, ચોમાસાની ઋતુમાં બે ત્રણ વખત ખૂબ સંભાળથી પુંજવા, કારણ કે–ચોમાસામાં જીવની ઉત્પત્તિ બહુ થાય છે.

૫. લાકડામાં કોઈ એક જાતનાં અંદર મોટા જીવ થાય છે, જે અંદરથી લાકડું કોરી કોરીને લોટ જેવો ભુકો કાઢે છે, તે ઉપરથી લાકડામાં તેવા જીવની ઉત્પત્તિ છે, એમ ખાત્રી થાય છે. વળી તે ખંખેરતાં પણ નીકળી શકતા નથી. તેથી તે જીવો અગ્નિમાં બળી ભસ્મ થાય છે. તો તેવાં લાકડાં એક કોરે મુકી દેવા અને તે બાબતમાં બહુ ઉપયોગ રાખવો.

---

૧ છાણાં ભરી નાખીને વાપરવા, ચોમાસામાં છાણા કે નાળીયેરના છાલાં બાળવા નહી. કેમકે–તેમાં ત્રસ જીવો થઈ જાય છે, ને તેમાં ભરાઇ પણ રહે છે.

૩૬. અનંતકાયનો ત્યાગ કરો.

૩૭. આ મનુષ્ય જન્મ સફળ કરવા માટે શીશી [illegible] [illegible], લસણ વગેરે ગમે તે રોગ છતાં પણ ન વાપરો. આપણો અનાદિનો કર્મરૂપી રોગ ટળશે, ત્યારે જ ખરું આનંદ રૂપ પામીશું.

૩૮. ફાગણ ચોમાસું બેઠાં પહેલાં તલ આઠ માસ માટે [illegible] [illegible]માં વાપરી શકો.

૩૯. અષાઢ માસમાં ખાંડ, કાજુ, બદામ, પિસ્તા, દ્રાક્ષ વગેરેનો ઉપયોગ બંધ કરો. પહેલાં જ પૂરું કરી દેવા

૪૦. ફાગણથી અષાઢ ચોમાસા પહેલાં વાપરવી. ભાજી, અને [illegible] કાર્તિક ચોમાસા પર્યંત તેનો ત્યાગ કરો.

૪૧. લીલાં પાન, ભીંડી, ભીંડા, કેળાં અને [illegible] [illegible] [illegible] આપો.

૪૨. [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] બંધ કરો. [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

૪૩. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

૪૪. [illegible]

૪૫. [illegible]

૪૬. [illegible]

૨૫. કાચી માટી, કાચા મીઠાનો ત્યાગ કરો.

૨૬. પ્રમાદ મૂકી અચિત્ત મીઠું તૈયાર કરી વાપરો.

૨૭. રાત્રિભોજનનો તમે ત્યાગ કરો. જેથી તમારા પુત્ર વગેરે તમારું અનુકરણ કરે.

૨૮. તલનો અને ખસખસનો ત્યાગ કરો.

૨૯. બોળ અથાણાં વગેરેનાં સ્વાદ મૂકો-મૂકાવો (ખરી રીતે જોતાં સ્ત્રીઓ જ આવી અનેક ચીજો વિચિત્ર પ્રકારે બનાવી પુરુષોને રસનેંદ્રિયને આધીન કરે છે.)

૩૦. વિદલનો ખાસ ઉપયોગ રાખો. કારણ કે—તેમાં તમારીજ સાવચેતી કામ આવી શકે તેમ છે, એ તમારા હાથની બાબત છે. કદાચ પુરુષ વિરતિવંત ન હોય, તો પણ તમે તેને આવા દોષોમાંથી અટકાવી શકો છો.

૩૧. વેંગણ (રીંગણાં) પ્રમુખ શાકનો તથા ભડથો કરવાનો ત્યાગ કરો.

૩૨. બોર ખાવાનો ત્યાગ કરો.

૩૩. વિકથાનો પણ ત્યાગ કરો. "ક્ષણ લાખેલી જાય" જરા વિચારો; ધર્મકાર્યમાં પ્રવૃત્ત થાવ.

૩૪. ચલિત રસ, વાશી વિગેરે ન વપરાય, માટે બહુ ઉપયોગ રાખો.

૩૫. લોટ, સુરબ્બો, અથાણાં, સેવ, વડી, પાપડ વિગેરે માટે લખેલી હકીકત ખાસ ધ્યાનમાં લ્યો ને તે પ્રમાણે વર્તો તથા જેને ઉપયોગ ન હોય તેને નમ્રતાથી કહો-શીખવો.

૫૨. ઘરના આગુઓ–બાળકો વિગેરેને પણ બેઠેલા [illegible] ટેવ પાડવી અને ધર્મધ્યાનમાં લાગુ કરે, તેથી [illegible] કરી આપવું.

૫૩. બેઠેલા ઉઠી દરેક કામ શાંતિપૂર્વક ગભરાટ વિના કરવું.

૫૪. આવાજ કરવાથી ગરોળી વિગેરે [illegible] આદિ વિગેરે [illegible] આગુઓ જાગી ઉઠી [illegible] છે.

૫૫. ઘરમાં ઠામ ઠામ જ્યાં જ્યાં જરૂર [illegible] પૂંજણીઓ મૂકી રાખો.

૫૬. [illegible] વિગેરે જતન [illegible] યોગ્ય [illegible] અને [illegible] બનાવો.

૫૭. મુનિ મહારાજાઓને વહોરવા તેડી [illegible] ઘરમાં હમેશ રિવાજ રાખવો.

૫૮. બાળકો અને પુરુષો [illegible] તેઓને જમવા [illegible] પહેલા [illegible] રાખવા.

૫૯. [illegible] વિગેરે [illegible] મારવી ન [illegible]

૬૦. [illegible]

૪૬. તિથિને દિવસે દળવું, ખાંડવું, ભરડવું, ધોવું, માથું ગુંથવું, ન્હાવું, છાણ લેવા જવું, ગાર કરવી વિગેરે ગરકવું કરાવવું અનુમોદવું નહિ.

૪૭. તથા ત્રણ ચોમાસાની, બે આંબેલની ઓળીની તથા શ્રી પર્યુષણ પર્વની, એમ છ અટ્ઠાઈમાં ઉપર મુજબના કોઈ પણ આરંભ ત્રિયોગે (મન, વચન, કાયાએ) કરવા નહિ.

૪૮. **મિથ્યાત્વિ લૌકિક પર્વ**—જેમકે, દિવાસો, રક્ષાબંધન, શ્રાદ્ધ, નોરતાં, હુતાશની, સંક્રાંત, ગણેશચોથ, નાગપાંચમ, રાંધણછઠ, શીલસાતમ (વાશી ખાવું) ગોકળઆઠમ, નોલીનવમી, અહુવાદશમી, ભીમ અગીઆરશી, ધનતેરશી, અનંતચૌદશ, અમાવસ્યા, સોમવતી અમાસ બુદ્ધાષ્ટમી, દશેરાં તાબૂત, બકરી ઈદ, [રેંટીયાબારશ, રાષ્ટ્રીય સપ્તાહ, જયંતીઓ, રવિવારો, જીવદયાદિ: નાતાલઃ] વિગેરે પર્વો મિથ્યાત્વના હેતુ તથા આત્માને અનર્થકારક છે, તેથી તેનો ત્યાગ કરો.

૪૯. આપણે દુધપાક, બાસુદી, લાડુ વિગેરે કરીને ખાવાના કયાં બીજા દિવસો નથી? કે તેજ દિવસે ખાવુંને ઉત્તેજન આપવું આવા મિથ્યા આચરણનો ત્યાગ કરી, આપણો આચાર જાણવા પાળવા ઉજમાળ થાઓ! ધન્ય છે **સુલસા** શ્રાવિકાને કે જેનું સમ્યકૃત્વ અત્યંત દૃઢ હતું, તેથી તે શ્રાવિકા આવતી ચોવીસીમાં આ ભરત ક્ષેત્રમાં પંદરમા **શ્રી નિર્મમ** નામના તીર્થંકર થશે.

૫૦. વ્હેલા ઉઠવાની ટેવ રાખો.

૫૧. વ્હેલા ઉઠી પ્રતિક્રમણાદિક કરી દેવદર્શન, ગુરુવંદન તથા સ્નાન–પૂજા કરી, ઘરના કામમાં પરોવાવું.

૬૩. અભક્ષ્ય કે અનારોગ્યકર ચીજો ખાસ કરીને ન બનાવો.

૬૪. દરેકના આરોગ્યની કાળજી રાખો.

૬૫. ઘરમાં પ્રકાશ, સ્વચ્છતા, નિયમિતતા, વ્યવસ્થા, સાચવી જે ચીજ જયાં રહે, ત્યાંજ મૂકવી વિગેરેની કાળજી રાખો.

૬૬. ઘરમાં કરકસર પૂરતી રાખો.

૬૭. જે વખતે જે ચીજની જરૂર પડે, તે ઘરમાંથી જ મળી શકે, તેવી રીતે વસાવી રાખવાની ગોઠવણ અને સમજણ રાખો.

૬૮. અનાજ વિગેરે ખાદ્ય પદાર્થોની ખરીદી સાચવણી અને વપરાશમાં યતના, કરકસર, સારી પસંદગી, યોગ્ય વગેરે ખરીદી, જરૂરી વપરાશ વિગેરે માટે પૂરતી કાળજી રાખો.

૬૯. રાત્રે ઘરમાં દરેક ઠેકાણે યોગ્ય અજવાળું પડે તેવી રીતે દીવાની ગોઠવણ રાખવી, વગર જરૂરી અને વધારે વખત દીવા રાખવા નહીં.

૭૦. સાંજે વેલાસર જમી પરવારી પ્રતિક્રમણાદિક માટે તૈયાર થઈ તેમાં ભાગ લ્યો. (ગૂજરાતમાં આ રીવાજ બહુ જ વ્યાપક છે.) સ્ત્રીઓ, પુરુષો દરેકને મોટે ભાગે ૬ વાગ્યાની આસપાસ નવરાશ મળી જાય છે. જેથી ધાર્મિક ક્રિયાઓ કરી રાત્રે શાંતિ અનુભવે છે.

૭૧. ઘરમાં શાંતિ રહે, ગડબડ, કચકચાટ ન થાય તેવી ટેવ પાડો.

૬૨. નાના ધાવણાં બાળકોને ઉનાળામાં બપોરે પાણી પાવા ચૂકતા નહીં

૮૮. સર્વ ઉછેરવા અર્થે બંધી રાખવી. આથમાં [illegible] ઉપર [illegible] તેમ ન કરવા.

૮૯. બાળકની કે બીજી કોઈ બેચાર [illegible] આગળ [illegible] ખાવાની ટેવ ન પાડવી. બાળકું [illegible] ટેવ [illegible] જ [illegible] ન [illegible] છે. ઘરમાં જ [illegible] [illegible] આપવી. [illegible] ને પાણીની ટેવ પડવા જ ન દેવી.

વ્હાલા બહેનો ! ઉપરની સૂચનાઓ વાંચી [illegible] તેમાં [illegible] થશો તો અવશ્ય લાભ થશે [illegible] ને આપણને [illegible] જ [illegible] થશે.

કહેલ છે. તેથી આશાતના ન થાય, અને પવિત્રતા જળવાય તેમ વર્તવામાં બેદરકારી રાખશો નહીં.

અનાર્ય વિચારની પ્રજાઓની સમજમાં આપણી આવી સૂક્ષ્મ વાતોનું રહસ્ય હજુ ઉતર્યું નથી. તેથી તેઓ રજસ્વલાપણું પાળતા નથી. અને આપણી મશ્કરી ઉડાવે છે. પરંતુ તેમાં મૂર્ખાઈ છે. માટે, એવી વાતો ઉપર ધ્યાન ન આપવું.

૮૪. ભણવામાં, ટ્રામમાં, રેલ્વેમાં, વિગેરે પ્રસંગમાં પુરુષોના સ્પર્શાસ્પર્શથી દૂર રહેવામાં નવ વાડો જળવાય છેઃ અને શિયળની રક્ષા માટે એ ખાસ આવશ્યક છે.

૮૫, પૂર્વાપરની સ્પર્શાસ્પર્શ જાતિઓ સાથેની સ્પર્શાસ્પર્શની વ્યવસ્થા જાળવવી. તે તોડવામાં પરિણામે આપણી પ્રજાનો નાશ છે, માટે દેખાદેખીથી કે અજ્ઞાનથી સ્પર્શાસ્પર્શ વ્યવસ્થા તોડવાની વાતનો અમલ કરી તેને ટેકો ન આપવો.

૮૬. આપણા પૂજ્ય મુનિ મહારાજાઓ શિવાય બીજા કોઈનો ઉપદેશ સાંભળવો નહીં જોઈએ. આજ કાલ ભાષણો સાંભળવાનો ચેપ વધતો જાય છે, તે પરિણામે આડે માર્ગે દોરવી ધર્મથી ભ્રષ્ટ કરનાર છે. સભા, સોસાયટી, મેળાવડા, મીટીંગો, કમીટીઓમાં ભાગ ન લેવો. એવાં મંડળો વિગેરે રચવા નહીં. તે ઉન્માર્ગપોષણ છે.

૮૭. ધાર્મિક ઉત્સવો, તીર્થયાત્રા, રાત્રિજગા, મહાપૂજાઓ, ઉપધાન તપ, આયંબીલની ઓળી વિગેરે તપોનુષ્ઠાનમાં અવશ્ય ભાગ લેવો. તેનો વિરોધ કરનારાઓ અજ્ઞાનથી તેમ કરે છે.